Santiago Rusiñol
Obra completa

SANTIAGO RUSIÑOL

ANANT PEL MON

Santiago Rusiñol
Obra completa

Complet

Anant pel món

Santiago Rusiñol
Obra completa

Santiago Rusiñol

Anant pel Món

BIBLIOTECA POPULAR
SITGES

Barcelona
Tip. «L'Avenç»: Ronda de l'Universitat, 4
1896

Santiago Rusiñol
Obra completa

Al lector

Santiago Rusiñol
Obra completa

Al lector

ANANT PEL MÓN ha sigut escrit aquêt llibre. En ses planes no hi trobaras més qu'impressions de coses vistes caminant, records escrits en un full d'album girant el cap per veure amb anyorança els passos recorreguts, esperances del nou camí apuntades am la mà oberta sobre els ulls tractant d'es-

Santiago Rusiñol
Obra completa

corre el misteri de la boira de l'ultim terme.

Seguint el camí de la vida, un die m'aturava i feia un croquis del paisatge qu'entreveia, un altro seguia am la ploma els plecs d'una silueta, gaudia més enllà somniant lo vist, o posava una pobra branqueta de llorer sobre'l tumul d'un amic que portaven a enterrar.

Tot això caminant sempre i fent notes per fer-ne un llibre.

És aquêt que't presento. Si a voltes és més trist qu'alegre, ne té la culpa lo que's veu desde la ruta.

Si la vols seguir am mi, obre i comença.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Records d'estudi

Santiago Rusiñol
Obra completa

Records d'estudi

Els records, a dintre el cap, crec que fan com el vi dintre la bóta: a mida que van passant anys i més anys, s'evaporen i s'escapen com a fum per les esquerdes dels sentits; però els pocs que queden en el fondo del cervell, són més dolços i tenen més força i més graus.

Tant és així, que, si ún s'entreté a regirar aquêt llibre de memories que portem escrit per dintre, sempre són els primers fulls els que llegim més de gust.

La portada d'aquêt carnet de la vida la veiem més hermosa, vista de lluny; és més blava, més trasparent, més pintada de vapors i tons suaus; i cada vegada que passem balanç de

Santiago Rusiñol Obra completa

records, són sempre els primers volums els que removem i espolcem am més carinyo perquè's conservin més temps.

De primer sols veiem, allà en el fons de la memoria, fets esborrats com a ombres; ombres pintades de tons esclariçats; cares sense forma de gent qu'havem conegut passant un die entre la boira; siluetes que no podem definir, i una confusió de coses sense cos i de colors sense llum.

Després, més tard, ja's dibuixen els fets am més relleu, i aquêts, que són els del fondo de la bóta, els que guardem amb intima devoció. D'aquêts records són els records d'estudi; d'aquell estudi que tants mals ratos ens donava i que després veiem tant de bon grat, i en el que fins voldriem tornar si ja no fossim massa grans.

. . . . . .

An el meu estudi s'entrava per un portal molt grandiós, immens, un d'aquêts portalaços del carrer de la Barra de Ferro, d'una amplada que no tenia aturador. Tant gran era, qu'els carros s'hi passejaven a dintre per a girar quan anaven en contre de la corrent, i per descarregar bales de cotó i bótes de metzines, qu'enquivien, rodolant, cap a la fosca de dintre: ni en el carrer de Moncada hi havia un portal com aquell.

Passavem nosaltros per entre-mig d'aquell tarrabastall de bultos, vigilant que no'ns caigues-

Santiago Rusiñol Obra completa

sin a sobre, i sortint d'aquella amplaria, malgasto d'arquitectura, entravem a dintre d'una escaleta negra, fosca, humida i esquifida com l'escala d'un campanar, desde ont el nas s'enterava de totes les intimitats de la cuina i de l'olor de tots els fregits i sofregits que pujaven d'un cel-obert sense cel, i am vista a un pou fondo i negre com una gola de llop.

Un cop a estudi, tocaven un bé de Déu de campanes, i, cantant els *buenos dias*, ens en anavem a seure al nostro banc.

Allí era la classe de les *mañanas*, i a la tarde la fèiem allí meteix, i tot l'any, perquè no n'hi havia d'altra.

Era una classe pintada am dos mostrejats que van quedar sense avenir-se quan van aterrar l'arcova; una classe que no dava a cap carrer i que rebia claror per una gran claraboia ont hi venien a caure les miseries dels vehins de més amunt.

Allí's dibuixaven draps enganxats, o un estel, o un mirinyac, o bé una trena, que també hi havia a qui li queia la perruca per allí en aquells pisos que no's veien.

Quan arribavem, el senyor Quim era a dalt de tot de la tarima, badallant, llegint el *Brusi* i remugant quatre paraules.

El senyor Quim era... un mestre més, és dir, un altro desgraciat. De tres quarts d'edat, havia perdut per sempre quasi tots els cabells (els

Santiago Rusiñol Obra completa

negres sobre tot) i lo millor de la dentadura. Les poques peces que li quedaven senceres, se li sortiren de mare o de genives, i, negres i ensenyant les arrels de cap a cap, s'aguantaven gronxant-se per la mandra de caure o per la força de l'arrelada costum. Recordo el seu vestit d'una manera confosa, i és qu'era el seu vestit d'un negre ben sospitós. Era d'aquell negre endolat i d'aquell llustro que no'n dóna ane qui'l porta; d'aquell destenyit i tornat a passar pels tints, perdent a cada viatge un gruix; d'aquell endreçat prudent, que tanta pena fa an el que veu com an el que porta aquestes prendes que s'escursen de vergonya, i qu'an el pobre senyor Quim li posaven les bótes al descobert, apedaçades am repunt; però, això sí, sempre enllustrades, sempre am les mitjes soles acabades de posar.

Així era ell en quant a físic. Tocant a la part moral, el senyor Quim estava per l'antic sistema d'ensenyança: era home de palmeta i de rigor.

¡Però, mare de Déu, com a dintre aquella caixa vella i forjada, i fins mal forjada, hi portava un esperit bondadós! (Aneu a fer cas dels homes.) Vos prometia molta tunda i vos en donava molt poca, i encare ben mal pagada. I és que quan la víctima's queixava de la palmeta, el bon home deixava la feina per l'altro die; i com nosaltros ja haviem sospitat qu'an el cor no hi duia taques, com a la roba, gemegavem abans de

Santiago Rusiñol
Obra completa

començar el reparto, i ell plegava de fer mal i ens enviava *de rodillas* perquè els pantalons paguessin la festa de la culpa i del rigor.

Dies hi havia (quan havia de girar el temps) qu'abans de començar la classe ja estavem tots agenollats; i com qu'an els pocs moments plantavem les mans a terra, al donar els tres cops reglamentaris allò semblava una classe de moltons.

Pam... pam... pam!... *Iluminad, Señor, nuestro entendimiento y voluntad para que las cosas que hemos aprendido* (qu'haviem d'apendre, en tot cas!) *nos sirvan para nuestro provecho espiritual y temporal.* —*Amén,* — deia el senyor Quim fent anar el cap. —*Ahora vamos á ver quién sabe la lección.*— Gran i unic silenci sacramental: ningú responia. Bastava que'ns preguntessin perquè an aquella casa's callés. Allí la xarrameca tenia de ser espontania i no pas molestada am preguntes indiscretes de coses que cap de nosaltros tenia gust de saber.

No recordo que mai el senyor Quim hagués quedat satisfet. De la trentena d'agenollats, penitents, mai, però mai, va sortir una veu que digués: —Aquí soc jo, senyor Quim. Pregunti sense temor, que li diré la veritat.

Ell havia d'enterar-nos de coses que no sabia del cert, i fer-nos l'explicació en castellà, qu'era lo que'l molestava més.

Santiago Rusiñol Obra completa

Aquell *Fleury*, que n'hi havia donat de mals-de-cap! A voltes, al bo d'una digressió sobre els Faraons o el pas de l'aigua del Mar Roig, entrava la dòna del senyor Quim a preguntar-li a cau d'orella si volia cigrons a l'olla o fideus fins; i del Mar Roig saltava a l'escudella, i nosaltros aprofitavem aquell paro de discursos per a vessar tinta, tirar-nos boles mastegades i dar-nos uns quarts i ajuda que feien tremolar el bancs.

Però el *Fleury* rai! Se'n feia de més i de menos. La *pissarra* era el verdader trenca-colls! Encare'm sembla que la veig: alta i ampla que hi podiem feinejar tres deixebles plegats quan hi havia sumes de compromís; negra i enllustrada com les bòtes del senyor Quim; plena de sets com un panyo de billar.

L'atacavem amb el guix, estovant-lo am l'halè perquè pintés més blanc; rascavem fort perquè la polç engrunada pugués servir-nos per a tirar-nos-la per la cara dintre un canó de paper; i atrafegats, i pinta que pintaras, sempre a les sumes i restes hi trobavem a faltar numeros; numeros perduts que buscavem per dalt del sostre, per les bigues i pels recons de la claraboia entre els drapots encastats i els troços de trena arnada.

Una vegada me van confiar una suma llarga i no la vaig equivocar. Déu del cel! El mestre, mig orgullós i enternit, me va dir: —*Niño*, tu seras comerciant. — Vaig baixar del *banquillo* tot

Santiago Rusiñol Obra completa

sofocat, i, siga l'estimul, o l'afició, o siga qu'estava escrit, desde aquell die, quan els comptes no sortien (i no sortien mai!) tenia d'anar a la *pissarra* a revisar-los i posar les coses en ordre.

Seguint aquêt, arribavem a les dotze, per anar a dinar; seguiem a la tarde els estudis, i a les sis, baixant aquella escaleta, deixavem el senyor Quim copiant uns papers sellats que l'ajudaven a viure, perquè tampoc an ell no li sortien els comptes!

Me recordo que, trencant per Santa Maria, passavem per sota ses altes parets negroses; qu'allí juntavem els nostros crits als crits de les orenetes i als repics de les campanes, i que, com un vol de pardals, atravessavem el Born, i corriem, corriem fins als glacis, allavores plens de runa i de molça i de pedretes calcinades.

Per xò hi anavem, viva Déu!, per fer pedrades. Jo, si bé no era dels valents (bé m'està el dir-ho!), corria allí com els demés i batallava i tirava pedres, i fins ne rebia, perquè aquells eren els jocs i costums del meu estudi, i tenia de seguir per no pasar per gallofo.

I, per seguir-los, que n'havia fet de campanes!

Tantes, però tantes, que, sentint-ne els repics a casa un die, una tarde, fins van pendre providencies.

Van parlar a soles amb el senyor Quim a la

Santiago Rusiñol Obra completa

sala de confiança, vaig veure cares series, fronts arrugats i mirades renyadores, i de resultes me van posar a mitja pensió am totes les campanilles.

El senyor Quim mai se n'havia vist de més grosses. Anava tot esvarat i no sabia què li passava. Per ultim, posant-se sobre sí i posant un plat més a taula: —El tindrem com de familia, — me va dir. I fent-me lloc entre la mestressa i una filla d'uns vint anys enderrerits i malaltiços, vaig entrar de suplent familiar ane la pensió tant temuda.

¡I am quina gana hi vaig entrar, am gran espant del senyor Quim, que temia no puguer-me-la detenir!

Sempre'm recordaré d'aquella sopa de lletres que'm daven més com instrucció que com a sustancia alimenticia. No, de sustancia no n'hi havia: era un caldo de malalt que'ns menjavem en plena salut, seguit d'una carn-d'olla barreja de coses aventureres, sense forma i sense solta.

Mentres durava el dinar, jo no deia una paraula, i és que'm parlaven castellà, i això'm tenia encongit de tal modo que'm durava l'ensopiment fins als postres.

Fòra d'això, tenia rahó el senyor Quim: me tractaven com si fos de la familia. Lo qu'és per mi no quedaven de dir-se lo que'ls venia a la boca. La dòna del senyor Quim, en català del

Santiago Rusiñol Obra completa

clar i corrent, el mirava ab tal despreci, li parlava am tal soberana altivesa, que molts dies era el mestre en persona el que's quedava sense postres, fugint del crits i aixecant-se de dinar més trist que si hagués vingut d'un enterro.

Aquells dies, a la tarde, *pegava* lo que prometia: plovien les palmetades com a pedra, i jo sol sabia d'on venien, sent com era l'unic entrant de la casa.

Jo rebia els recados de confiança, tenia entrada a la cuina, podia anar al numero cent sense alçar dits ni altros signes cabalistics, i una vegada cada mes ajudava a fer tinta, una tinta feta de boles de xiprer casolà, d'aquèts xiprers de transició que hi hà a les portes dels cafès de sisos i a les tavernes de luxo, i que fan un suc blavenc, poc vist sobre el cartipaç, però negre sobre la cara i toçut sobre la roba i a prova de la més coenta bugada.

Jo sabia també que venien els examens, i vaig puguer preparar-me.

Quin tragí en aquella casa a l'acostar-se l'acte solemne! Quin modo de feinejar vuit dies abans!

El die del cop, a més de tots nosaltros, externs i pensionistes, sense taques als dits, tallats de fresc els cabells i les sabates am la puntera lluenta, tots els parents devant per devant, amb el vestit d'anar a missa, tiessos i estirats esperant les nostres sabies respostes.

Hi havia, com a premis, xecolata amb enciamada per les notes *sobresalients*, am secalls pels *notables*, i am llonguet pels *buenos* i passadors, a fi de que tot-hom pugués fer beguda segons el talent que demostrés en aquell acte.

Aquêt començat, van ploure les preguntes del mestre, fetes am més por o prudencia qu'atreviment les respostes: va parlar-se llarg d'historia i de molts reis goths assessinats i d'altros qu'assessinavem, segons com venia a tom; vam seguir els rius més grossos i retreure les capitals més poderoses, i vam demostrar que, si no sabiem de llegir, sabiem al menos de lletra impresa, veient a tot això pasar els llonguets com pedregada a cada mala resposta, i sentir l'enciamada que se'ns acostava a la boca quan contestavem a temps i am punteria.

Al tocar-me a mi me'n vaig anar a la *pissarra*.

Quin tremolor! Entre aquella bona gent, menestrals del vehinat, qu'havien guanyat les pecetes am la suor de l'honradesa i treient comptes cada nit, que tots sabien comptar amb els dits i duien xifres en el cap, era acte d'atreviment empendre-se-les amb els numeros devant d'ells.

Però com que'l valor és el noi gran de l'ignorancia, servint-me de la tornada am què apreniem els comptes, la musica em portava els

Santiago Rusiñol
Obra completa

numeros a l'orella com uns versos aritmetics, i am molt guix i paciencia van sortir-me unes sumes i divisions tant rodones, qu'entre aplausos el mestre em va tornar a dir:—*Este niño será un buen comerciante,*—i em concedí enciamada.

Y que de gust la vaig menjar!

Encare avui, quan hi penso, me sembla qu'hi sento com un aroma de llorer en aquell espès xecolata, qu'era un simbol. Encare la somnio aquella enciamada tova, qu'era la flor natural d'aquells jocs sense malicia.

. . . . . .

Va passar temps. El senyor Quim, instat per la seva dòna, qu'a taula mai li callava, va fer reformes a estudi. Fins va repartir prospectes: mestre de dibuix, de solfa, de caligrafia i de piano... El seu empenyo va arribar a vulguer fer portar una gorra d'uniforme.

Al primer més van pujar per l'escaleta pares i mares acompanyant nois i prospectes, i la cosa anava endevant. A taula el senyor Quim menjava postres, callava la mestressa, i fins la noia malaltíça semblava revifar-se com un pardal que veient pa mullat obre la boca.

Al piano hi havia vuit deixebles, i, com també m'hi apuntés, varen fer-me la confiança de dar-me a guardar la clau.

Això 'm va donar tant orgull que, oh malehida vanitat!, em vaig tornar enrahonador. Res hi

Santiago Rusiñol Obra completa

podia. No hi havia qui em fes callar, ni am precs ni am palmetes, ni am dos hores de torna d'estarme sol a sota un quinquer am mala cara escrivint el *verbo hablar*.

El pianista, el bon home!, sense passar per la solfa, va posar-me de mans al piano, encarcarades com si no més hi hagués òssos, i a cops de regles als dits me feia passejar el teclat amunt i avall, pujant escales i tornant-les a baixar, comprometent-hi i enredant-hi *sostenidos*, i sobre tot bemols, i acabant tals caminades per un cançament tant gran de colzos i munyeques, que'ls braços semblava que m'havien fet quaranta hores de camí.

Era aixís el nostro mestre. Deia que la musica s'aprenia a copia de cançar als altros i a un meteix, i ens feia soportar exercicis corporals capaços de malmetre la salut.

Molts la van perdre segurament, ja qu'al cap de tres mesos no erem més que dos devots a pujar aquelles escales de Pilat.

L'unica distracció que'ns donava aquell instrument toçut, era quan el mestre el tenia d'afinar. ¡Quina ilusió ens feia el veure aquelles cordes metaliques martellant-les am bastonets de baieta, que's movien i pegaven d'un modo tant suau i intelligent! ¡Am quin interès contemplavem aquell fondo d'harmonia, qu'era com un món per nosaltros desconegut! Per sort nostra, era el pobre piano tant vell, havia seguit tant

Santiago Rusiñol Obra completa

terreno i ses fibres havien sofert tants desenganys, qu'a cada punt hi erem a tenir-li d'estirar els nervis ensopits, i fa pena de pensar les queixes am veu de llastima que donava mentres, sense pietat, el pianista li estirava les entranyes de llautó.

Però no era sol a queixar-se: també's queixava el senyor Quim, i amb altra veu que'l piano, i am més rahó, valga'm Déu!

Perquè als quatre mesos an el piano erem tres. Tres no més! El piano, el mestre i jo.

Tres a qui més disgustat i aborrit.

Tant aborrits qu'un die, després de moltes voltes introduhides d'uns exercicis capaços de dislocar el mostruari de dits, el mestre em va dir qu'ho deixés corre això de tocar el piano; que per de prompte no hi tenia disposició; que... qui sap?... pot-ser més endevant, donant-me ell lliçons a casa, em vindria el dò de cop i volta per medis metafisics i filosofics qu'ell no'm podia explicar.

Aquell die meteix vaig fer entrega de la clau, i a la tarde ja se l'enduien embolicat com una caixa de morts.

Quins dies més negres van venir després! Que nuvol! Quina quietut!

De les lliçons aquelles no més hi pugut guardar-ne qu'un vals! Un vals sense batejar, un vals d'orgue, un vals que no més m'agrada a mi.

Cada vegada que'l toco veig passar aquells

Santiago Rusiñol Obra completa

anys d'estudi, i cada nota és l'eco d'una altra nota de més lluny, de molt més lluny, dient-me coses alegres que m'humitejen els ulls. I el toco tant sovint com puc, aquêt vals carrincló: tinc por de que se'm perdi pels dits, i, oh devoció del record!, si el piano és dolent i escardalenc, el toco molt més de gust perquè em recorda molt més el piano del senyor Quim.

. . . . . .

Pobre senyor Quim! El mal aire que va entrar per aquell portal!

Recordo vagament qu'un die vaig anar corrent a casa l'apotecari; recordo que vaig dinar sol; qu'entraven els metges i sortien; que'm van dir que la noia s'acabava i qu'enrahonés ben baixet.

Recordo que'm tractaven am més rigor que de costum; que tot feia olor de malalt; que la casa s'enfosquia derrera els finestrons mig closos, i que l'escudella aquella s'aclaria, s'aclaria per moments.

Recordo també qu'un vespre, mentres am mandra escrivia *yo hablo, tu hablas, él hablará*, el senyor Quim copiava, com sempre, papers sellats, però am més febre que mai i amb el quinquer més encès.

Acostant-se'm, me va dir qu'en comptes d'escriure aquell verb que no'm servia de res, que copiés papers dels seus com a castic, que'm servi-

Santiago Rusiñol
Obra completa

rien pel comerç, i jo vaig copiar coses i datos i fetxes qu'allavores no entenia i qu'are veig massa clar lo qu'ell mai m'hauria dit.

Recordo qu'un dematí varen dir-me qu'era morta i que no hi anés aquell die, que no hi anés fins l'endemà.

Tots hi erem i varem veure endur-se'n la caixa com si fos un altro piano, i vam sentir plors sofocats, i, com vam sortir més aviat, recordo, per ultim, que vam tenir més hores per fer pedrades als glacis, ben lluny el pensament dels sofriments del senyor Quim.

. . . . . .

Però no recordo quan ni com vaig anar-me'n. A l'estudi hi va entrar com una fosca, una nit morta del pol que no s'acabava mai, i sé que'm moria a dintre d'aquella gabia, i volia aire, aire i llum, i les parets m'estrenyien, i el sostre m'ofegava, i tot me queia a sobre com un pes que no podia aguantar.

. . . . . .

Al cap de molts anys, un die vaig veure al mestre acompanyant nois d'estudi.

Era el de sempre: am la meteixa levita, am les dents més enfòra aguantant-se com una heura a sobre aquelles ruïnes.

Veient que no'm coneixia, vaig acostar-m'hi, i l'home va quedar tot sorprès de veure la creixença qu'havia emprès am tant delit.

Santiago Rusiñol Obra completa

—Que tal?—va dir-me.—Ja deus ser un gran comerciant!

—Ja veurà,—vaig respondre-li tot confós;—per are pinto teles.

—Pintes teles? I quin comerç és això?

—Mal negoci, senyor Quim. És una mena d'ofici que dóna poc, i que s'hi guanyen més llonguets qu'enciamades.

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'home de l'orgue

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'home de l'orgue

L'escena representa una golfa. No cap moble. Miseria per tot arreu. Surt l'home de l'orgue amb l'orgue a coll, s'avança fins als llums, s'aixuga la suor, s'asseu sobre l'orgue i diu:

CAVALLERS, soc home mort. Soc tant mort com tots els morts. Mai més, mai més no faré res de bo! Ting la planeta ben tirada per tots els dies que'm queden de viure, que no sé si seran pocs o seran més, però sé qu'hàn de ser negres com un funeral de luxo.

Permetim-me, *cavallers*, un esbarjo an el meu ensopiment.

Jo, un servidor, encare que'm vegin l'orgue,

Santiago Rusiñol Obra completa

soc pobre, *massa* pobre, i, pobre i tot, quan tinc una pena a dintre de la caixa, em sento com si tingués una broça a la nina de l'ull, i tinc d'explicar-la an algú que'm comprengui, perquè, si bé faltat de paraules de tant fer enrahonar l'orgue i callar jo, tinc un natural que, si no explico lo que'm passa desseguida, després ja no hi soc a temps i em queda un panteix (que pot-ser els farà riure), però qu'a mi'm dóna molt mal temps, i m'humiteja la cara am l'aigua que'm surt dels ulls.

Jo i l'orgue crec que dels dintres som fets de la meteixa manera: tot som canons. Aquesta meva té canons tristos que toquen cavatines, i en tenia d'altros quan era nova qu'amb una arrencada de vals feien bellugar totes les cames que's trobaven en una sala de *cassino*.

Hi hà dies d'hivern que, quan anem pel món i fa humitat, tots dos la sentim. Ella se'm posa enrogallada; a mi se'm posa un nus an els afegits dels braços i una rampa a les juntures dels genolls, que, fins qu'havem arrencat un bon suor, ens quedem tant encantats, que podriem maniobrar al bell mig d'una arcova de malalt sense que hi hagués recarrec cap al tard. (Apart.) Però no és aquêt el clau de ganxo que m'atravessa per dins.

Jo, un servidor, tal com me veuran amb un present pelat de cap i barba, tenia el *tipo* més ferestec que s'ha vist mai; i aquell aire malcarat

Santiago Rusiñol Obra completa

me feia guanyar la vida. És dir, me feia guanyar la vida, me la feia anar allargant. Duia barba fins a mig cos, blanca de cap a cap, lluhenta, espessa que cap pinta hi podia res, amb un bigoti que quan obria la boca no s'hi coneixia a dintre, és a dir, una barba a tot portar; i no dic res dels cabells, perquè pot-ser en fariem massa. Uns cabells que se'n podien fer cadenes blanques de rellotge, i qu'un sol d'ells ben segur que no hi cabia a dintre d'un medalló.

Amb aquesta presencia jo servia de *modelo* an els pintors.

Ja se sabia: quan hi havia un encarrec d'un Sant Geroni em venien a buscar, perquè, per *posar* d'apostol per vall, no hi havia cap fatxa com la meva. Arribava, em posava de genolls, plegava totes les mans, i girava els ulls en blanc. Que n'havia vist d'aranyes en el sostre en aquella posició!

Algunes vegades, que s'havia de fer un Faust de pedra o de pintura, també anaven a buscar l'home de l'orgue. Em posaven una jupa i un casquet tot aplanat, i em feien seure devant d'un llibre am la mà dreta al front, l'altra ben deixada anar, i llegeix que llegeix, qu'am pocs *Faustos* qu'hagués fet fins hauria après de lletra.

A Llotja em tenien una semmana sí i un'altra semmana no.

Passava tres hores dalt de la tarima, sempre mirant les bigues.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Em tiraven molles de pa, se'm burlaven de les formes, però'm respectaven la barba! I em guanyava la videta fins qu'a les hores qu'aquells joves deien que cambiava la claror jo me n'anava a seguir carrerons estrets i feia de music de fosca.

Ai Déu meu, com han passat aquells temps!

L'altro die, dimecres, me n'anava tot tocant, i l'orgue se'm resistia an els dits com si sentís venir mal temps, quan, trencant la cantonada del carrer d'Abaixadors, se'm presenta un municipal i em diu:

—*Buen* home, no és *permitido el tocar* aquesta orgue que *lleváis*.

—I per què?—li vaig respondre.—De quan ençà que la musica són renecs?

—*Véngase usted conmigo y allí en el cuartelillo se lo explicarán*.

—I qu'hàn d'explicar ells, si no han tingut mai *uidu!*

—*Vamos, vamos*, vos *pediu* caritat, i això no *está permitido*.

—Perdoni: jo faig coneixe l'instrument. Treballo amb el braç del manubri (que no és vagancia), i si am la mà que'm queda en vaga puc arreplegar algun quartet, no tinc un no, perquè soc persona de criança i a mi ningú se'm puja a les barbes.

—*Dese usted preso* i segueixi.

Mirin, no sé com no'm vaig locar.

Santiago Rusiñol Obra completa

Planto l'orgue al mig del carrer i li dic:

—Ja la portarà vostè, que jo no'm moc. Primer moriré a sobre l'orgue. Ja pot començar a treure el sabre i vagi bastonejant, que ni l'orgue ni jo no direm ni una paraula.

Però tot d'un plegat, veient venir el carretó dels goços, qu'aixís s'hagués enfonsat, va cridar a l'innoble personal i els va dir:

—*Cargueu* aquesta orga, i endevant.

—No estem per orgues! —diuen ells.

—*¿Cómo s'entiende? ¿Soy ó no soy municipal?*

No devia ser-ho prou, perquè va cridar quart i ajuda, i va haver de venir el *cabo*.

—Qu'és aquesta orgue de gats?

—No, qu'és un'orgue de goços, —va dir el poca-vergonya del llaç.

—*En fin, sigui* lo que *vulgue, carguen y en marcha.*

Carreguen. I jo derrera del carretó. I tot el *cuerpo de guardia* va anar seguint. I camina que caminaras.

Els pobres goços fugien; però no anaven per ells: duien caça de més empenyo, els traidors! Vam passar pel costat del *parca*, i ens van dur a una casa d'aigues, qu'ells ne deien l'*asilo*. Quin asilo més humit!

Arribem. (Permetin-me que mengi un bocí.)

I després d'haver passat per totes les oficines, m'encaren amb un barber.

Santiago Rusiñol Obra completa

—Veniu aquí, —em diu, i em fa seure en un pedriç.

—Què voleu fer?

—Deixeu fer i calleu.

Déu meu! De la primera brinada em pega estisorada i em fa caure mitja barba.

—Què aneu a fer, desgraciat?

—Tallar-vos la barba i el cabell: és la costum de la casa.

—No pot ser! No pot ser! —cridava jo.— Em guanyo la vida tenint-la.

—Jo tallant-la, —va respondre. I talla que tallaras.

—Mireu que soc modelo!

—Jo soc barber, per servir-vos.

—Que m'esteu arruinant!

—Mestre, vos haurieu d'arribar fins a Sant Boi. Menos parlar i estar més quiet.

No vaig tenir més remei que doblar el cap, i ell venta-li estisorada de boig. Cada bursada se m'emportava un munyoc, i *crec, crec, crec:* allà terra va quedar blanc com si hagués caigut una nevada. Se'n podia omplir una coixinera, *cavallers*. Jo pensava: ¿am quina cara't presentes are a casa d'aquells pintors? ¿Què dirà en Tamburini i en Clarassó quan te vegin tant desgornit? ¿I a Llotja, el senyor Caba, que se't treurà del devant creient que li trenques el respecte?

I, ademés (i és un dî-ls a vostès), jo me'n do-

Santiago Rusiñol Obra completa

naré vergonya d'ensenyar les carns d'aquèt modo.

Ai, *Pinyol*, que't tindras de retirar! Perquè a mi'm diuen *Pinyol* alguns (els que'm coneixen de petit), i els altros *l'home de l'orgue*. T'has de retirar, Pinyol: ja ni tens ofici ni benefici reconegut. (Bevent.) Quin vi més agrot! No sé perquè hi tiren vinagre.

Endemés, en acabant de rentar-me el cap, me varen rentar el cos i em varen escatar de dalt a baix.

En quant an això, van fer bé, perquè desde una vegada que m'havien rentat fent d'apostol en una funció de cerimonia, els ho tinc de confessar, el meu cos no havia tocat aigua ni per fòra ni per dins, perquè no so estat mai aiguader. A mi donguin-me un vi petit, allò que se'n diu un vinet de naixença, de sis quartos el porró tirant per vall. Res de vins rancis ni begudes de certa edat: fan tremolar el pols, i això de fer anar el manubri vol una mà molt segura.

Tornant a la conversa, un cop ben rentat i am la cara reduhida, me van fer entrega de l'orgue i em van dir:

—No toqueu més aquesta eina aquí a ciutat i aneu-vos-en cap a la vostra terra, a acabar la vostra vida.

A la meva terra has dit! I ont és la meva terra? *Aveiam* ells, que són tant esquilats i esquiladors, si em saben donar compte de cap a quin

Santiago Rusiñol Obra completa

indret cau, que lo qu'és jo hi seguit molt terreno i mai no l'hi sabuda trobar.

Si jo sapigués on vaig neixere, això em podria dar *rumbo;* però vagin a trobar el batisme d'un home que no sap si és batejat!

Jo de quinze anys en amunt ja me'n recordo, però no'm recordo dels primers.

Perquè jo, *senyores,* no sempre hi estat organista. Hi tingut altros oficis. Molts d'altros. Massa. I no cap de bo.

De primer anava amb un carro d'aquells que's porten la cuina i no's porten la vianda. Teniem un hortet al devant am les quatre tomaqueres, un apit i una carbacera, qu'allò era un fruiterar, però que no'ns dava per viure.

Lo meu amo arrencava dentadures i jo feia de secretari, i, quan no hi havia res per arrencar, arrencavem els rahims que hi havia al costat de la carretera.

Aixís anavem tirant, el carro endevant, l'amo arrencant a l'engròs, i jo ensenyant un mostruari tot ple de caixals del seny.

Però de tant veure *arrencamenta,* un die'm vaig dir:—T'has de fer home, Pinyol,—i en vaig alçapremar ún. Però, quin ún! Semblaven dos avinguts!

De resultes de l'estrago que vaig fer, l'amo em va prometre els quartos i em va enviar a passejar.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Altro ofici. És dir, altro ofici, vaig entrar de primer *clom* a un altro carro. Amb ell vam viatjar sis anys. Podria dar-los rahó de totes les carreteres. Eren llargues com un die sense pa, i com de pa no'n teniem quasi mai, la llargaria era més llarga, tant llarga que'm vaig tornar a cridar a soles i em vaig dir: — Això no s'acabaria mai. Fes-te domador de goços.

Ja en soc.

De primer ne tenia un de molt magrot, una mica lleganyós i amb un *plumero* a la cua.

Era una bestia prudenta.

Vaig ensenyar-li a fer el mort, i un die, creient-me que'l feia, me'l trobo mort de debò.

Després vaig tenir-ne un altro, qu'un peó me'l va donar. Menjava molt, i com qu'anavem curts d'aliments, ens vam tenir de separar.

Així vaig anar passant, tastant molts oficis, sense un benefici fixo, fins qu'a l'ultim me va venir aquêt creixent de la barba tant soptat que no la podia aturar.

¡Qui t'ho havia de dir, Pinyol, qu'arribaria a mantenir-te aquella barba que no podies mantenir!

¡I qui t'ho havia de dir qu'un die a força armada te l'haurien d'esquilar!

Ella m'abrigava per fòra, em feia tenir respecte, em feia guanyar quartets i em tapava la miseria.

Santiago Rusiñol Obra completa

Ja ho veuen: am quatre cops d'estisora el govern m'ha arruinat.

Corren uns temps, *cavallers,* que'ls que manen volen que'ls pobres semblin *toreros* afeitats. Sempre ho dic: ja no hi hà fe ni creiencies: els homes no tenen ja aturador.

En Pinyol, i perdonin, sense barba no és ningú.

És com un arbre sense fulla, que tot-hom hi fa llenya.

Sols l'orgue m'acompanya amb el sentiment.

Paciencia. Amb ella anirem piulant i pidolant, pidolant sempre mentres me quedin els canons de llastima i la veu per moure la compassió. (Toca l'orgue.)

Santiago Rusiñol
Obra completa

La gent de l'esquena dreta

Santiago Rusiñol
Obra completa

La gent de l'esquena dreta

An en Ramon Casas

En aquêt terreno de Montmartre, qu'és com si diguessim un Hostafrancs de París, s'hi fa de tot. Lo més bo com lo més dolent, lo més noble com lo més baix, troben aquí un aire tant amic per la millora o pitjora dels intents, que tot hi arrela qu'és un gust.

Deixem de parlar per millors temps dels que'l passen treballant i afanyant-se a cercar gloria i fortuna; deixem igualment la secció de gent de bé; no inquietem tampoc als artistes, aquí tant abundants, que prou atrafegats estan am la tasca del *Saló*, i parlem una mica, am la preferencia que's mereixen, de l'innombrable familia dels ganduls.

Santiago Rusiñol Obra completa

Perquè de ganduls aquí també se'n crien, i molts, i fins grassos i molçuts i ben folrats. Aquèts sants varons, això sí, precís és confessarho, per no faltar a la veritat, no són com els mandrosos que's passejen o jeuen, o que ni jeuen ni's passejen, a la bona ombra d'aquell solet tant maco que tenim una mica més enllà dels Pireneus.

Allí la mandra és una mandra natural, acordada an els espanyols, en plena sessió del cel, com a compensació de moltes coses que'ns falten; una mena d'ensopiment que'ns ve en linia dreta del moro per secrets i vides privades molt dificils d'esbrinar; una propietat de raça que té per censal taronjers coberts de fulles tot l'any, fins a l'istiu, qu'és en el temps que fan més falta; un aire dolç que gronxa l'enteniment; una costa am sorra blanca per jeure veient les onades que van empaitant les hores i portant el compas del no-fer-res; i, sobre tot, un no sé què que ve d'enlaire i que's posa a les juntures del treball com impedimenta somiadora i ens deixa en estat de beatitut, com si haguessim fumat opi, o essencia de datils, o panses de Smirna amb aiguardent.

No: la mandra d'aquêt barri (salvo excepcions quasi honroses) és una mandra fosca, una mandra que no's contenta d'estar en vaga, sinó que té de mantenir-se am refinaments *fin de siècle*. Aquí el que no treballa de braços té de treballar

Santiago Rusiñol Obra completa

de cap i campar-se-la per obra i gracia d'una astucia que li fa passar els seus mals ratos. Home hi hà que pel luxo de la vagancia va esquerraçat tot l'any fugint de la feina que l'empaita; que sua sobre la neu per no fer res; que porta més carrega d'inglesos que'ls espanyols amb el *Peñón*, i que malmet més temps buscant-se la mala vida que'l que passaria treballant am qualsevol ofici de menos guany i més gasto.

Però aquêts són ganduls mansos, bohemis avergonyits, gent que, faltats del nostro sol, viuen de la seva *bona sombra;* artistes errats de camí i literats que'n són per vacuna, sense ser-ne de neixença; invalids joves, esguerrats d'esquena, que somien el repòs universal d'aquesta vida, mentre esperen, fumant, el definitiu de l'altra.

El gandul reconegut, el veritable gandul, el que viu am l'esquena dreta, el qu'és del bon planter, necessita facultats uniques, dificils de tenir i perilloses d'aguantar. Per entrar en aquêt gremi és quasi indispensable que'l solicitant sigui ros, que's digui Alfons i que porti xavos naturals.

El que té això per dret de padrí i d'herencia, qu'aprengui l'*argot* i el parli am cert deixament; que s'estrenyi els pantalons dels genolls i se'ls aixampli de baix; qu'escupi per l'ullal i s'enfonsi la gorra o el berret fins als ulls; que's deixi una piga, si en té per deixar-se-la; que sapiga tirar la sabata, *si a peu li ve;* que sigui covard i traidor;

Santiago Rusiñol Obra completa

i... prou: ja pot ser *souteneur* autentic, que, per poc que l'ajudi la fortuna, tant capritxosa sempre, el món és seu.

Un cop revestit de tantes i tant hermoses *prendas* naturals i artificials, com que no podria mantenir-les un home tot sol, cerca qui les mantingui, i no cerca entre els homes, qu'és cas (que, tal com se van posant els temps, cada die és més difícil enganyar-los amb el jòc dels perdigons), sinó dirigint-se a la debil naturalesa del sexo que li és contrari, que, com que té menos reflexió, no pot donar-se compte que'n un sol home's pugui acumular tal mal gasto d'atractius, i, enlluernades qu'estan, cauen ferides, com papellones a la llum, en aquells braços qu'haurien de *sostenir-les* i que tindran de *sostenir*.

Perquè, un cop el *souteneur* té alguna dòna *enamorada*, ja pot viure am l'esquena dreta; ja pot fumar; ja pot dur camisa am tabelles i leontina; ja pot estar-se del robo i de l'estafa; ja pot anar a la taverna i apilotar sobre el marbre plats de cervesa, i fins protegir companys en vaga; ja pot baixar als bulevards a badar devant dels aparadors de revolvers i fer tries imaginaries; ja pot anar a l'*Elisée Montmartre* amb el cap alt, qu'ella paga i respon del gasto.

I finida aquesta feina i l'altra de no fer res, ja se'n pot anar a jeure, qu'ha acabat la seva tasca.

Perquè protegir a la seva protectora, guardar-

Santiago Rusiñol Obra completa

li les espatlles, i a sobre deixar-hi caure unes quantes garrotades cada tres o quatre dies, son feines que's fan dormint. I, encare, si pega no és pas per amor, sinó per vici, i perquè sap que'l *souteneur* que no pega no és ningú, que li falta alguna cosa, que no té ún dels atractius més seductors qu'exigeix l'exercici d'aquesta noble carrera, i per seguir-la am profit pega, l'honrada criatura! Pega per una mirada, per mitja peceta falsa, per capritxo, per costum, per no desvesar-la an ella, per ensajar-s'hi la mà; i pega sempre fort, però mirant-s'hi força, per fer mal sense malmetre la finca; am rabia i carinyo pel genero; am por de matar la gallina dels ous d'or.

I la pobre gallina, esporuguida, contenta i orgullosa de tenir un home tant brau, tant ros, tant bon *pegador* i d'un garbo tant esplendid, me'l porta amb orgull al costat seu, l'ensenya a les amigues, que li envejen, el respalla, l'enllustra, el mima, li regala cigarros enfaixats, li broda una petaca quan la feina escasseja, i en cambi sols li demana una cosa: sortir el diumenge tots dos al camp, a disfrutar tots solets de les amples perspectives del paisatge, a omplir-se els pulmons de nova vida, a sentir la pau del bosc i a jeure sobre la molsa.

I com qu'ell té un cor dolç com una confitura de nespres, consent i surten. I aquell die és l'unic de l'any qu'ell treballa, perquè's passeja

Santiago Rusiñol Obra completa

per força, i ella és l'unic que disfruta, perquè és l'unic qu'està en vaga.

Surten al camp, i el camp que veuen és un camp aixafat, ple d'esquerdots i ortigues, am terrenos per llogar, am barracons fets de desferres de cases belles; el prat tant somiat són els glacis d'herba curta, am moltons bruts qu'hi pasturen, mentres esperen tanda a l'escorxador; el cel és un cel de fum que s'arrossega, deixant el baf del carbó a ran de terra; i ni els pulmons respiren més aire qu'una boira atapahida, ni els peus trepitjen altre catifa qu'un fang esclariçat ple de roderes.

I per aquêt camí de flors, per aquesta via arcadica, van caminant de bracet, esperant que'l cel se pinti de nuvols roigs per entrar a una cantina. Allí s'asseuen tot dos sobre un banc negre i suat, i, acostats l'un a l'altro i entortolligats de braços, ella's mira en els ulls d'ell, sabent no més que són de color d'home, i ell li diu a cau d'orella que l'estima, que mai cap cor ha saltat am més amor dintre sa celda, que'l món li ve estret per tant carinyo, i... que pagui la beguda, que no té menuts.

Devant de tant d'amor, qui discuteix d'interessos? Què ha de fer sinó pagar, aquella anima vençuda! Sap que, si no paga, allí meteix ell li anticipa una pallissa; sap que, si ell pega massa, és la força del vi la que fa anar la mà ferma; i,

Santiago Rusiñol Obra completa

rebre per rebre, es doblega sota el bastó, o, no puguent ja més, fuig d'allí i abandona el seu pobre angel per caure en braços d'un altro.

Allavores el *Don Juan* de professió, trobant-se altro cop en vaga, busca feina del seu ofici. Se'l veu per tots els balls, passejant la seva mandra i aquilotant la pipa que guarda dels seus dies d'opulencia; es pentina millor els xavos i se'ls cargola am més garbo; s'enllustra el *pan y toros*, exposa sa preciosa pell en tres o quatre valenties per fer rotllo, i està a l'aguait am les tremes del seu fisic, més ros que mai i afeitat am més cuidado.

Si la sort li és amiga i porta an els seus braços una altra companya, com abans, continua explotant el bon pamet de cara que li donà la natura tenint una hora tonta, continua exercint sa missió d'home valent i fent esforços, que són molts cops de flaquesa, per cuidar-se aquella mandra, aquell encarcarament que no li dóna sossego; però si les proporcions li manquen, si perd aquell no sé què qu'és el seu paper de renda, cau depressa i comença el principi de la fi.

Aquêt és el meteix quasi bé sempre: la presó, am la variant de presidi o la guillotina *(la veuve)* pels casos de més compromís. An alguns d'ells, els més delicats de gustos, el govern me'ls envia a fer un viatge.

Me'ls envia a veure una isla llunyana, una

Santiago Rusiñol Obra completa

isla verda, una isla anomenada *La Nouvelle*, on la gent de bé no hi abunda. Lo més trist és qu'allà baix hi hà el treball obligatori, que l'home no és lliure de fer el gandul pel seu compte, i que'ls dobleguen l'esquena, aquella esquena qu'havien portat tant dreta, que'ls havia donat tants bons ratos i els fa caure en tal baixesa!

Altros n'hi hà, i força, que, més arreglats d'enginy, se la campen tota la vida sense caure mai en el dever del treball i conservant fermes ses conviccions arrelades, que, si tots acabessin am mal fi, ni pararia un moment de tallar la guillotina, ni les presons els podrien protegir sota teulat, ni hi hauria prou isles en tot el mapa per acampar tant de *souteneur* que pastura per la terra.

No hi hà més que veure, quan els fanals s'encenen, les ramades que's passejen pels bulevards exteriors, els *llenos* de les tavernes, les espesses rengleres a la sortida dels balls, per convence's de lo qu'és abundant aquesta classe d'anfibis. Homes qu'apiloten numeros i que saben les coses del cert, han comptat qu'a París són vuitanta mil, sense el pico, les espinades que viuen encarcarades; que, si el govern no pren mides, aviat no's podran midar, tanta en serà la llargaria; que, si's permeten els xavos i el *pan y toros*, les pigues i els bigotets rossos i les gorres de gairell, tindrien que montar-se *aquariums* a París per allotjar-hi tants peixos.

Santiago Rusiñol Obra completa

Lo cert és que'ls estudiants del *quartier*, am tot i ser tants i ben avinguts, van provar de treure'ls del barri, i no van puguer lograr-ho. Desde llavors són amos de París.

Ells manen i el món és seu. La Mandra els protegeix. Viva la Mandra! Que hi hà coses que, de tant repugnants que són, val més tractarles en broma i tenir mandra de tractar-les seriament.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Jardins de secà

Santiago Rusiñol
Obra completa

Jardins de secà

El qui viu a ciutat i no traspassa mai les fites de ses muralles, ni de vista coneix la Naturalesa ni sap del peu que's dol.

Encaixonat tot temps de l'any entre l'esquerda que deixen les cases am pisos apilotats, no per ample, sinó per alt, veu el cel acanat a tires, com llustrina blava si està serè, o roba de forros si està nuvol.

L'ombrivola fosquetat dels boscos té d'empescar-se-la per la magre imitació dels parcs, guarnits amb arbres retallats formant a rengles, nèts de bugada, ensenyorits i endressats, ja am plomerets sobre la soca o bé amples de baix i prims de dalt, a estil de cedre.

Santiago Rusiñol Obra Completa

Les tempestats les coneix per les goteres, el fang i els escombriaires; sap qu'és a l'ivern quan rellisca sobre el gel; per la suor coneix l'istiu; pels costipats i pulmonies, els espectacles de l'aire; i de les amples perspectives del paisatge i de la soletat del camp sols n'ha sentit a parlar als poetes i als pagesos.

***

Per això meteix, com és llei natural de l'home vulguer lo que no té, com més endins viu d'una ciutat, més desitja estar-ne ben enfòra.

Si té per un passament, puja al tren i les emprèn amb ell per terrers ahon se parlin llengües ben estrangeres; si no pot anar tant lluny, compra una torre i la disfruta per servei obligatori; si ni això pot fer, lloga pis am jardí, que serveix al meteix temps d'esbarjo als vehins de més amunt.

***

Però a París són molts, però molts mils, que també anyoren el camp i no tenen ni un cel-obert ahon sortir a respirar.

Gent que viuen espessos en cases que s'enfilen fins als nuvols, amb adicions de teulades i golfes i requartets per enquibir-hi estadants; que dormen apilotats en cambres al fons de foscos corredors ahon l'humitat és verge i tenyeix les

Santiago Rusiñol
Obra completa

parets de verd; que's floreixen sota goteres, rellogats, sens més claror que la qu'entra per les escletxes acompanyada del vent, ni més atmosfera que la qu'ells meteixos escampen respirant. Gent que s'allotjen en carrers deserts, més freds que l'ivern, llargs, immensos i ben empedrats, això sí, però d'un endressat d'home pobre, d'una urbanisació malalta, nova, correctament vergonyosa, trista de linics, i més trista i aigualida de color.

Amants del paisatge, no tenen (pobre gent!) ni una finestra que miri al cel, ni un forat a la paret de cara als nuvols per penjar aquells quatre testos que'ls acompanyin cantant la musica de les flors.

***

I desamparats a la terra, sentint amor per ella, que'ls ha vist neixe i els espera, no tenint medis per possehir un trocet d'aquêt planeta, qu'és tant gran, busquen pels barris pobres, pels camps abandonats, pels recons més deserts, un grapat de terroços per llogar, un troç de Naturalesa, una il-lusió de paisatge, enclòs dintre la tanca d'algun solar qu'espera que l'edifiquin.

Busquen, i vénen aquí, a Montmartre. Vénen an aquêt barri, ahon queden encare parets llargues que s'extenen seguint els carrers abandonats, amb arbres qu'estiren els braços secs per dessobre de les tanques; ahon encare hi hà verdor; ahon

Santiago Rusiñol Obra completa

el cel és ample encare i la terra és de fòra, esperant l'inundació de la ciutat.

Vénen i lloguen un hortet, i ja tenen camp i paisatge, am nuvols a sobre i terra abaix.

***

El carrer de Gaulincourt, els voltants de l'iglesia del Sagrat Cor, el passadiç dels salzers, i altros carrerons qu'are ho són tant sols de nom, se veuen voltats d'aquestes hortes de pobre.

A dintre dels tancats, dividits com preses de xecolata, se lloguen els jardins i les il·lusions a tant el pam. Cada troç té el seu amo; cada amo té el seu terrer. Una tanca de filferro de gallíner, un reixat de fustes podrides o una bardiça, són les fites de cada propietari. El que té un arbre en el seu hort, dóna ombra an els demés; el que no té arbre ni ombra de la terra, pren la boira del cel, qu'allí no hi falta en tot l'any.

***

Lo que hi falta (valga'm Déu!) és aigua a l'istiu, sol a l'ivern, i compassió de l'atmosfera.

Allí, en aquells rasers, la neu hi cau esponjosa, i s'hi gela i s'hi queda atapahida esperant que vingui l'istiu. Aquèt arriba traspassant la primavera, i d'una sola alenada fereix les pobres

Santiago Rusiñol Obra completa

plantes brotades, mata de set lo qu'abans moria d'aigua, i asseca les fulles, que, encare tendres, se'n van corrent en braços de la tardor.

¡Quin fred altro cop quan ve l'octubre, en el temps d'aquelles tardes tant curtes qu'an el sol li falten hores per visitar aquells recons! ¡Quina tristesa fan allavores aquells *jardins*, sota aquell gris tant gris; aquells arbres tant aixelats, mustigs, esllanguits i tisics de soca; aquelles plantes sens anima, d'una verdor esmortuhida i sense sang; aquelles flors convalescents, qu'ensopides se troben sota'l cel! Com s'hi revolca la boira en sa humida quietud! Com hi baixa el fum de les xemeneies, tenyint-ho tot de negre i bevent-se el color per tot arreu!

És precís que l'home l'estimi molt el camp per llogar aquells pedaços de pobre, aquell escarni, aquells terrers d'ortigues i esquerdots. És precís que tinga fam i set de respirar naturalesa per consolar-se d'aquell desert civilisat. I, no obstant, tots se lloguen, tots tenen amo, i és cada ún d'ells una il·lusió.

Tot-hom vol allí tenir l'hort més bonic, més ple de flors, conresat am més carinyo; tots se disputen les llevors i els esqueixos; tots lluiten am la cruesa del vent, amb el foc i el fred de l'atmosfera, i am l'humitat i sequedat de la terra; tots cuiden aquells trocets de jardí com a un malalt, un malalt cronic, un malalt que necessita aires

Santiago Rusiñol Obra completa

purs i té de viure en el fons d'un quarto humid amb els finestrons oberts.

***

El diumenge al matí, quan tindria d'apuntar el sol, si apuntés, acudeixen an aquelles sales d'hospital a l'aire lliure.

Uns, amb aixades; am pales i martells, altros. Ningú diria qu'aquella gent va allí per disfrutar de la festa; qu'aquells obrers, qu'han treballat fins a la nit abans, descansin amb el treball. Ficats cada hú a la seva gabia, atrafegats, suant a l'estiu i tremolant a l'ivern, claven, apuntalen, piquen i guarneixen cada hú dintre el reixat del seu terme.

Al temps de la sembra graten la terra, aquella terra trepitjada, plena de troços de runa, bocins de llauna i petxines brutes; aquella crosta atapahida qu'apiloten sota seu les ciutats grans, com a capes geologiques; i, un cop gratada, planten les flors forasteres (qu'han portat dintre d'un mocador), mustigues i desmaiades. Si arrelen i l'any és bo, quan ve la sega cullen molt menos de lo qu'havien sembrat; si el temps gira malament, tota flor (pensaments i clavellines) i tota verdura (cols i escaroles) van esllanguint-se a l'apropar-se l'hivern. Acotxen-les com poden aixís qu'arriba, emboliquen am palla els troncs, vesteixen els branquillons am roba bruta, i disfrecen els arbrets

Santiago Rusiñol
Obra completa

am prendes ventureres; qu'un berret vell serveix allí per abrigar una clavellina; un llençol suat, el camp de pensaments; i una marfega arnada, una propietat sencera.

Però res hi val. Les flors no volen tapaboques ni bufandes, per més qu'estimin la vida. Planta hi hà que, per no perdre-la, s'encaua ella meteixa dintre el test, dintre el caixò de petroli o dintre la capça de fusta que li serveix de pis. Perquè allí tot s'aprofita: una llata de sardines, per sembrar-hi les llevors; un bagul trencat, per camp de geranis i rosers; per llit de les flors més delicades, les gerres d'oli i les bótes de matzines. Fins la pisa trencada, els globos de quinquers, les soperes sense nances, les galledes sense fondo, tot se guarda, tot fa servei en aquells jardins sense fulles.

Molts d'aquells jardiners, cançats d'agricultures, desenganyats, aborrits de sostenir aquella lluita amb elements tant toçuts, busquen noves distraccions an els seus termes.

Si són aficionats al desenrotllo de les forces, ne fan, portant-se allí quatre pesos i aixecant-los, penjant un trapeci, si troben ahon penjar-lo, o clavant una barra que tindria de ser fixa i tambaleja quasi sempre. Si estimen altros exercicis i troben vehins de les meteixes cabories, tiren baranes a terra, ajuntant propietats per fer lloc, i en comú posen un jòc de botxes. Si senten amor

Santiago Rusiñol Obra completa

i inclinació per les besties, compren filferros i fustes, piquen mig any, i, un cop guarnida una gavia i tancada am forrellat, hi fiquen quatre gallines i els hi tiren blat de moro perquè es distreguin, menjant-se'l, els dies feiners de la semmana.

Les pobres bestioles els passen esperant el sant diumenge, entretenint-se com poden, enfilant-se pels barrots i cantant per fer-se passar la rabia si són de mena alegres; fent ous i covantlos, tot fent la mig-diada, si són d'un natural treballador i campetxano; barallant-se a picades, si de genit soptat, pels ultims grans, que s'acaben el dijous, o tot lo més tard el divendres; badallant i menjant-se els ous qu'han covat, el dissapte; i esperant am delit veure arribar la festa, die de segó fresc i fulles tendres i altres gustoses lleminadures.

* * *

Un cop l'home té viram, horta i distraccions, li falta casa.

Necessita un reconet per posar-se a xopluc quan ve la pluja, per fer-se ombra quan el sol està mal humorat, per tenir les eines del treball i les provisions de blat de moro.

Com no coneix arquitectes, ni les obres qu'hà d'empendre són d'empenyo, ell meteix se fa un projecte, en el que hi entren les desferres qu'ha

Santiago Rusiñol Obra completa

pugut arreplegar a copia d'anys i paciencia, i qu'ha anat apilotant de mica en mica en el camp que'n diriem dels treballs o de les penes.

Abans d'empendre'ls, allò sembla una fira de coses ventureres, un encant de ruïnes, una *quiebra* per caiguda. Llistons de totes mides formen per terra una bardiça casulana; troços de persianes am més verdet deixat pel temps que senyals de verd del que foren pintades; escapulons de bigues conservant encare el paper encastat de les parets d'ahon procedeixen; portes faltades de panys i sobreres d'esquerdes; tot un món ple de ferides; tot destriat, barrejat i fet a troços; tot destenyit, sentint-se a fusta corcada i a malaltia; ple d'arnes tot i de trenyines.

Doncs amb aquells rosegons s'edifiquen la finca. No podent pujar parets, pujen fustes; pujen fins a un, dèu pams, clavant aquí, apuntalant més amunt, enquibint pedaços i fent remendos; i, en sent a dotze, cobreixen.

Un troç de zinc fa de teulada i la terra de sostre; i, un cop llesta la barraca, més pena fa quan més gran és, perquè més coses velles s'hi apiloten, més desgracies s'hi veuen i més llagues i bandatges treuen a la vergonya de l'aire.

Aquêt i la pluja, i la boira sobre tot, hi fan estragos. En aquelles llargues vesprades de l'ivern, quan tot neda entre aquell fum d'humitat que mandrós s'arrossega a ran de terra, els nius aquells

Santiago Rusiñol Obra completa

semblen que's fonguin sota el gel, les teulades suen molça, i poc a poc s'ajeuen, fins a quedar a ran de terra; però mentres això no arriba, mentres s'aguanten dretes, ni pel seu decaïment ni per totes les malures que hi cauen o hi puguin caure deixen de ser una esperança, una esperança resolta.

Aquella pobre gent tenen barraca, un reconet de món qu'és seu, un cau a cobert; i si bé és un cau am goteres, ells procuren disfrutar-ne, i fins a voltes ne disfruten, que la bona voluntat fa miracles quan el cor no té brosses ni el cap cabories.

Allí, sobre tres pedres, voltant la cassola que fumeja, preparen un dinar fet més d'il·lusions que de vianda. Arregla la dòna els plats, l'home feineja, corren i salten les criatures; i quan tots, assentats, volten una mala taula, es treu la tapadora i els crits dels petits fa chor am l'alegria dels grans, i l'aire passa gronxant el bon humor, i hi hà un moment que la felicitat sembla obrir els braços an aquella bona gent; un moment curt, qu'aquells jardins ho semblen, i somriuen les branques, com si vulguessin florir tot d'un plegat.

* * *

Però ve la nit, la nit gelada i negra, i tot queda altra vegada com mort de pena i fredor.

Santiago Rusiñol Obra completa

La gent se n'ha anat, i la neu torna a caure a borrallons, baixant sempre, baixant quieta i muda, com tempestat sense veu.

Una nit, una de les més fredes, una criatura de vuit anys, sense altra casa qu'una d'aquelles barraques, va quedar-s'hi en un recó. Tota la nit va xiular el vent, entrant per les juntures, fent trontollar la teulada, tombant els arbres secs; i diu que la noia, al sò d'aquella remor, va quedar-se adormida per no despertar mai més.

Planta malaltiça qu'era, va morir com les plantes, victima d'aquells jardins cementiris, d'aquells recons de fredor ahon leş flors viuen morint-se, i ahon la terra no serveix més que de tomba.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Carta d'una estatua grega a la Venus de Milo

Santiago Rusiñol
Obra completa

Carta d'una estatua grega a la Venus de Milo

EXCELSA senyora de supremissima bellesa:

Permeteu qu'una estatua modesta, nascuda en la vostra terra classica, vos dirigeixi la paraula.

Lo que'ns passa, oh patrona de la Grecia!, en aquêt Barcelona, ja no té espera i ens fa pujar els colors del marbre. Ja no hi hà ni istiu, ni hivern, ni primavera. Tot l'any tenim tardor: sempre és Novembre.

A tots temps cauen les fulles; els pampols voleien sempre i per tot arreu; les figueres sempre's despullen ferides per un vent que'n diuen de la moral, i rodolen esfarcïdes, fins a caure en les butxaques de certs pares de familia.

Santiago Rusiñol Obra completa

Ells els recullen, aquêts trocets de tristesa, i els guarden i els emmotllen, i en comptes de plantar-se'ls al clatell, qu'és el seu lloc, ens els posen allí on veuen lo que no haurien de veure si tinguessin ulls més honestos. Com a *sport* qu'ells s'entenen, surten a caçar estatues per aquêts escassos museus; ens miren, aixís que'ns troben, amb els ulls de la malicia, i posant veda a lo que sols volen per ells, cobreixen amb animeta petita lo fet amb anima gran, vestint am fulles de la tardor lo que fou despullat de primavera.

Lo fet am tant d'amor per Fidies, Miquel Angel i altros pares de grans obres, tenen l'afront de retocar-ho aquêts que no són més que petits pares de familia. Perquè són rics alguns d'ells per malmetre dònes mortals, se creuen am dret de poder-ne malmetre de les que no's moren mai; perquè am fulles de paper sellat tapen els pecats dels vius, amb altres fulles volen tapar lo que també's pensen qu'ho és. Tenen una bena als ulls per la bellesa, pobre gent!, i tenen por dels instints que se senten per llurs dintres.

¡Ah si sapiguessin am quin despreci'ns els mirem an els que'ns veuen luxuriosos! Quina llastima'ns fan! Que miserables s'haurien vist sota'l blau d'aquella Grecia qu'anyoro!

Allí, oh Venus!, sense destorbs d'homes ra quitics, viviem am santa pau la vida de l'aire

Santiago Rusiñol Obra completa

lliure, a sobre de l'ample fris vèiem el cel serenissim reflectant-se sobre del nostre nu, i gaudiem la suau ombra dels portics sobre la frescor del marbre i ens sentiem en els braços de la patria. El poble ens duia sense fulles an el temple, i ens estimava sense roba, i en les nostres carns no hi veia més que la carinyosa mà de l'artista que'ns havia concebudes, i ens feia ofrena de branques de platejada olivera, guardant per Baco els pampols que'ns porten aquesta pobre gent moderna.

Ai, senyora! A pesar de la fulla que'ns posen com abrics, tenim fred en el museu. L'humitat que'ns corcava quan dormiem en el fons de les ruines; la molça que'ns tapava, el trepitj que sentiem sobre nostre dels sigles que passaven, no'ns feien tanta tristesa com l'ordre numerat d'aquestes sales llises i clares ahon ens tenen numerades com a besties meritories, com a estatues de cria, per la savia reproducció d'especies mortes.

Si us hi veiessiu, vós que teniu un temple allí en el Louvre, quina pena tindrieu! Això sembla una vinya, una vinya de guix sense'l verd de l'esperança: fulles blanques per tot arreu, fulles de motllo, fulles urbanes, repartides sobre nostre per gent poc piadosa. Lo desnú que simbolisa la veritat ha fet nosa an els que estimen la mentida, i ens veiem disfreçades per mans de mercenaris, les filles de mans d'artistes! Ni l'es-

tatua de Medicis, ni l'esclau de Miquel Angel, ni'l Narcís, han mogut a pietat devant d'uns homes que són d'un marbre que té més fredor que'l nostro. Ni la vostra excelsa bellesa, ni la clara aureola que vos han donat els sigles, seria respectada si caiguessiu en aquêt poblet de cases.

I no us penseu qu'aquêts pares de familia siguin gent pobre. Ho són, sí, d'esperit, i curts de grandesa i de mirada. Ni són prou amunt per mirar el gran panorama sense'l vertic de les miseries dels altros, ni prou avall per sentir les admiracions del poble. Són genteta mitjana disfreçada de senyors, menestralets vulgars per dintre, ensopits de maquina cerebral, porucs d'idees i mansos d'enteniment. Són defensors de la familia, tapant els horitzons per mandra i curtesa d'explicar l'hermosura de les distancies sens fondo.

En comptes d'ensenyar a veure l'amor, l'amor de l'art i per l'art, de fer entendre la bellesa qu'enclou la veritat pura, de fer mirar per ample i llarg an els qu'eduquen, els ensenyen els detalls més miserables i la pobra materia que l'home porta com a rossec de la vida: d'un temple grec, la pedraça, l'oli dels quadros; de les estatues, lo que l'artista féu d'esma. Res més hi poden veure aquêts miopes d'esperit, i l'unic que veuen tapen i es queden a les fosques.

A les fosques vivim, obra mestra estimada! Els uns ens abandonen, els altros no'ns entenen.

Santiago Rusiñol Obra completa

Molts parlen de nosaltres per dar-se llustre am la nostra coneixença; qui ens tindria de fer guardar respecte, cobra'l sou d'uns governs que no estan per escoltar les nostres queixes; hi hà qui cridaria a favor nostre i calla perquè és pobre i és pare de familia; hi hà qui també ho és, i perquè és ric crida i maneja obres d'art am la meteixa baixesa que si fossin vils dobletes de cinc duros.

Els déus de l'Olimpo ens amparin i an ells els donguin la familia que desitjen; i ja que no teniu braços per escombrar, com farieu a tenirne, aquesta innoble fullaraca que'ns ofega, demaneu al gran Jupiter que'ns tregui el destorb de sobre, qu'esborri del món l'hipocresia, que respecti lo qu'han respectat els sigles, que no subratlli lo que no té de subratllar-se, i que deixi en pau i descans així a les grans obres com a la vostra humil

ESTATUA

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'obligació i la devoció

Santiago Rusiñol
Obra com

L'obligació i la devoció

Si'l talent fes bullir l'olla, alguns homes menjarien amb altra puntualitat de la que menjen.

Molts artistes que viuen desendreçats, anirien per tot dia am robeta de bugada; la bohemia forçosa vindria molt a menos, i no podria contarvos l'episodi d'un pintor que vaig coneixe, sense inventar-me'l model.

És un fet de l'historia d'un artista com n'hi hà molts; d'un artista ric de cap i pobre, molt pobre, de moneda.

Un dia, per una d'aquelles marrades que fa'l diner quan va sense esma, rodolant, rodolant, una colla de cinquenes, formant una imponent companyia de cent duros, li van anar a passar un

ratet a la butxaca per saber de quin modo's veurien allotjades en aquella casa pobra, i com i de quina manera se les sortiria a rebre.

El pintor, al veure aquella lluentor de peces de cinc duros que se li venien a sobre, va soptar-se, i, per més que feia estona que no havia pres aliments, el menjar me'l va rependre.

Va creure de moment que s'erraven de local, que'l prenien per altro; però, més ben informat i convençut qu'era an ell a qui buscaven, se va posar sobre sí, i, sense adulació ni despreci, i amb aire cumplimentós, després d'haver-se cusit el folro de la butxaca, va pregar-los am molt prudentes maneres que hi entressin.

— Que'n faré d'aquêt ruixat monetari? — va preguntar-se. — Ahon l'acomodo, ric de mi, aquest immens dineral? Calma i reflexionem. Si me'n compro un vestit, el que duc desde tants anys se'n pot ofendre, i el pobre tindrà rahó. Ell me féu lluir quan era nou (que també ho ha sigut), va abrigar-me quan feia fred, va estripar-se quan féu calor, i are qu'és vell no tinc cor per portar-lo a l'hospital.

Si me'n comprés un gocet? Estic tant sol i em deixa tant ensopit la soletat! Un gocet d'aquells sense parents coneguts, que'ls donen per cap diner; un gocet d'aquells callats, que, si no fos per la parla i expressió que tenen a la cua, semblarien muts de naixença i faltats d'enteni-

Santiago Rusiñol Obra completa

ment. Jo meteix li ensenyaria'ls primers passos de la vida; quan seria més gran me romperia'l lladruc, posaria'l dentat, i algun die que hi hagués un òs per atzar, apendria a rosegar. No'l deixaria anar sol (hi hà tants goços pel carrer sense prudencia!) i li donaria bona educació. Res de menjar a devant de l'altra gent ni de deixar-lo gratar: això és mal vist. Exercicis corporals, gimnastica am les potes de devant, salt del cercol i ball pla. Qui sap si quan fos vell (si a vell Déu me té destinat), o molt abans pot-ser, me serviria d'ofici i als demés de distracció i ens guanyariem la vida jo an ell i ell a mi. Però no pot ser: per un *interino* hauria de mantenir-lo, i an això no m'hi puc comprometre formalment tenint ganes de cumplir.

I si me'n comprés marcs? És tant fred pels compradors vendre'ls pobres quadros despullats! Déu me'n guard! Tot lo die'ls tindria a la paret badant una boca d'or i hauria de pintar per servei obligatori. Foren com un sermó etern: no'm convé. Pintant com are, així a ratos perduts, quan la pipa m'ho permet, fins puc passar per pintor aficionat, i això'm vesteix molt més que'l trajo i em dóna to i lluhiment.

Ja ho tinc: me fincaré.

Hi sentit a dir moltes vegades qu'a Almansa vènen certes obligacions que per menos de cent duros ne donen una, i fins dugues, segons com

corren els temps. Les que jo he tingut fins are sempre m'han costat moneda i mals-de-cap; però sembla qu'aquestes són d'una mena que, retallant-ne un trocet cada sis mesos, vos donen un passament i un bon aire de persona acomodada. Ja estic resolt: escriuré a Almansa que, sense regatejar, me n'enviin una o dugues, les que capiguen en cent duros, perquè, costi lo que costi, vull tenir una prenda d'aquestes, encare que sapiga enviar-hi un propi per a major seguretat. —

No va haver d'anar tant lluny: sortint de la classe de *desnú* de Llotja va trobar en el corredor dels baixos de la casa a un altro corredor, qu'a 74'35 li va donar l'obligació desitjada doblegada en quatre plecs.

Feia olor de casa bona. Va obrir-la, va mirar-la de cap per vall, va semblar-li d'un dibuix amanerat, i va llegir unes casilles que totes deien lo meteix i parlaven de milions.

Aquelles cues de zeros el van aturdir de tal modo que, creyent que li donaven diners de sòbres, va dir qu'assobre no duia cambi i que tardaria a portar-ne si no girava l'historia.

— Sossegueu-vos i preneu aquêt paperet, — va dir-li'l corredor de cambis.

— Cada quan? cada tres hores?

— Massa sovint, — va respondre-li — No estant-hi acostumat, com no hi esteu, tindrieu un

Santiago Rusiñol Obra completa

empaig de moneda qu'a tota la naturalesa us podria donar ún tom. Talleu un butlletí d'aquèts cada sis mesos i aneu a cobrar allà on pugueu.

—Anem, *bueno*, —va dir el pintor. —Mentrestant, amb els diners que'm sobren, compraré una pipa quilotable i tabac patriotic. Fumaré, estaré a veure venir i faré la joventut, perquè ja veig qu'en aquêt *tinglado* d'això de fer fortuna lo més enrevessat i que dóna més mal temps és començar. Ès ben al revés dels quadros. Començar-los rai! Donar-los-hi aquells ultims tocs és lo que la mandra'm té prohibit. Are sóc home, i home de posició social. Això pot-ser me trencarà'l riure; però desde avui en avant miraré ambe qui'm faig, posaré bugadera, aniré planxat de coll i fins de punys els dies de compromís, formaré en tots els enterros de cumpliment, no portaré cap calçat que no hi hagi totes les gomes, i em compraré un renta-mans. Aquêt cuidado que posaré en les afòres, també'l posaré en els dintres, això és, procurant, en lo que pugui, qu'aquêt cambi de fortuna no m'alci la vanitat, tractant als inferiors ab to de companyerisme, deixant-los explicar totes les penes que tinguen sense fer veure que dormo, i fins me permetré'l luxo de donar algun qu'altro consell al primer que'm caigui a mà.

Trencant-se ell meteix aqueixes rahons, i puja que pujaras, va arribar a dalt de tot del

taller, va desar l'obligació a dintre de la cartera, i, com si no tingués més qu'aquella, va ajeure's de llarg a llarg de l'otomana, va omplir la pipa, va pegar-hi foc per un cap i va xuclar per l'altro, va fer sortir fum pel nas i dos esternuts a sobre, i sota una fumarola qu'anava fent llaços i giravoltes i enfilant-se i aclarint-se cap amunt, i va entregar el cos a la mandra i l'anima a la contemplació.

Així, jeient i fumant i tornant a jeure, van anar passant molts dies, molts, fins qu'en un d'ells, en un d'aquells blaus i llisos, sense una taca de nuvol, d'aquells serens com un aiguader, ja siga per entre la boirà del fum, per una esquetxa de claror o per una rehira de bet que no sabreu per què, és el cas que, «ai què tinc, ai què tinc», va sentir-se que l'inspiració, sense dir-li Déu vos guard, li entrava per les portes del cervell, se li passejava a dintre, am les ales li feia a l'anima pessigolles, i li enrogia les orelles am la sang que li bombava del cor. Aquella nosa, que li pesava en els ulls i li escalfava'ls polsos, li va fer llençar la pipa; i febrós, histeric i commogut, va agafar el llapiç estret, ben estret, i va corre a treure's l'obra inspirada, com aquell qui va de cap.

Però, ai! qu'en moments d'aquells l'home no sap lo que's pesca. Lo paper que va pendre era aquella obligació, aquella!, l'unica que tenia a la cartera; i allí, a sobre dels milions apuntats, va

Santiago Rusiñol Obra completa

començar a tirar ratlles i a fer ombres i taques de clar-obscur, a vuidar l'obra del cap sense passar-li pels dits; i d'aquell trasbals de nervis va sortir-ne una figura valenta, forta, nascuda sense llevadora, que tenia encare l'escalfor del pensament. Va mirar-la amb els ulls mig closos i es va quedar somrihent, torçant una mica el cap.

Però aquell pobre somrís sols va durar dos minuts: va ser l'instant de firmar-se l'obra per dintre; i aquelles linies dels llavis se li van anar esborrant, se li va allargar la cara, se li van refrescar els ulls, i, fent anar el cap poc a poc, va dir-se:

— Desenganya't, noi: això no és quadro de venda. Els compradors no volen que'ls amohinis ensenyant-los les penes ni lo que't passa per dins quan és trist i de mal pahir. El comprador no vol esser inquietat, ni permet que les teves cabories li aturin una bona digestió. Si tens mals-de-cap, cuida-te'ls, feste'ls senyar, prova l'homeopatia, si vols, o l'aigua de maria-lluisa, però no esveris a la gent de pau. Per lo tant, desem l'obligació, esperem temps de bon regent i la tallada del cupó, qu'ha de treure'm de mal any.

Però, Mare de Déu!, aquells temps no venien, i la feina tampoc, i quan venia la feina's trobava am les ganes de treballar qu'acabaven de sortir en aquell precís moment; i els dies s'empaitaven perseguits per les nits, i les semmanes

Santiago Rusiñol Obra completa

passaven i els mesos també fugien, fins que l'ultim que va venir (i va venir ben depressa) sigué l'injusta miseria, la miseria d'artista, una miseria qu'ofega somrihent, que mata de somnis i fa venir fred als peus i foc al cap, i qu'obligà al pobre naufreg a vendre's l'obligació, i amb ella l'esperança de fortuna i benestar.

***

En cambi'l cambi de les Almanses havia pujat a setanta sis vuitanta, i, a pesar d'aquesta puja de quaranta cinc centims dos enters, l'obligació va ser venuda en un obrir i tancar d'ulls a un pobre-ric molt perjudicat d'hisendes i carregat de papers dels que's porten el cupó.

Va venir el die de tallar-lo, aquêt cupó tant esperat!; van corre les estisores de valent; i retallant obligacions vistes d'esquena, va sortir la del dibuix ratllada de dalt a baix.

— Qu'és aquesta emmascarada? — va dir l'amo. — Això ve a ser una minyona que s'adorm a sobre l'obligació. Ne devia tenir moltes el que va fer aquêt dibuix, per embrutar-les així. Si's descuida ni menos és passadora. Bé, tallem-li aquêt peu, qu'és el cupó qu'ha vençut.

Va tallar-li, va anar la figura coixa per mig any, fins que li va tallar l'altro i va quedar sense peus.

Santiago Rusiñol Obra completa

Dels peus van venir els genolls, dels genolls les caderes, de les caderes el ventre, i després el pit, i talla que tallaras obra d'art, fins que'ls cupons, que ja arribaven al coll, van ofegar la figura, i aquesta va morir guillotinada, com si hagués fet algun crim, adormida en aquell llit de milions, i amb ella morí'l somni d'un artista, castigat d'haver fet obres barates a sobre de paper car.

Per ultim, no va quedar més qu'una cara i un cupó. Lo cupó semblava dir:

—Talla'm, si vols ser ric: no tinguis contemplacions.

—No'm tallis, —deia la cara amb un somrís de tristesa i amb ulls mig enternits.

—Jo't donaré lo que vulguis, —deia'l cupó. —Am la substancia dels meus numeros podras recrear-te'l cos. Ven-me i no sigues tonto: el diner és l'amo del món.

—Mira lo que fas, —deia la cara, —i escolta't abans el cor. Jo't faré sentir emocions que mai, mai en ta vida has provat. Jo sóc l'art i et gronxaré'l pensament; jo't faré veure i sentir les suavitats del color que no coneixes, el goig de compendre lo que diu la polcina de la llum; t'abraçaré sense estrenyet, t'estimaré sense gelosia, i et portaré de bracet a viure i a respirar la vida de l'esperit. No'm tallis, i em tindras sempre somrihent a totes hores del die, i en somnis me veuras en les llargues hores de la nit.

— Què haig de fer? — va pensar l'home un moment. — L'art no venç mai i té espera, i el cupó ja ha vençut. Tallem lo que porta pressa, que de l'art no se'n viu.

I, decidit, d'una sola estisorada va destroçar aquella cara, que, si li omplí la butxaca, li va vuidar un troç de cor.

Santiago Rusiñol
Obra completa

El cavall de'n Peret

Santiago Rusiñol
Obra completa

El cavall de'n Peret

En sent a la tarde, quan el sol començava a cançar-se d'estar enlaire i anava acotxant-se poc a poc derrera dels nuvols, venia a buscar-me la tartana d'en Peret, allí a un poble de la costa.

Pujava la capça de pintar i el cavallet, entrava sota aquell toldo mostrejat a estil de canamaç, i, assentant-me en els coixins que treien el clin pel llustre, agafava les corretges.

Tant poca'n tenia la bestiola, que, abans de saber si estavem a punt de marxa, allargava 'l coll tant com podia i, obrint els forats del nas per pendre vent, tanta arrencada tenia que, en compte de tirar, semblava que l'empenyessin pel derrera.

—Xooo! —cridavem el personal de dintre; però,

Santiago Rusiñol Obra completa

ca!: no hi valien bandos ni estiraments de genives. Allò era un corre a la baioneta per aquells carrers del poble, fent sortir mares de dintre les botigues a arreplegar criatures; un trontoll de molles i un aixafament de grava, un trasbals de sotracs, que semblava que s'anés a avisar la llevadora.

Qui'ns hagués vist a la sortida, ens hauria pres pel correu o hauria cregut que feiem alguna prometença; però s'acabaven les cases i... adéu, presses!... Aquell cavall de'n Peret, tant tebió de sangs i fort de nervis; aquell histeric Rolando Furioso, aquella bestia siciliana, se tornava la més mansa criatura encare no's veia el despoblat devant de les ulleres, com si pensés: «Ja'ns hem lluhit devant del poble. Descancem devant del blau del paisatge, que no tinc joventut per tants estragos».

I és que'l cavall de'n Peret (pobre cavall!) ne tenia un capdell de portar-nos a nosaltros i als anys que duia a sobre.

Tants ne duia que ni ell meteix els recordava, i no hi havia més que veure'l per compendre l'antiguetat del subjecte. Blanc de naixença, el temps l'havia tornat d'un gris de roba vella, d'un blanc qu'havia anat a la bugada, d'un cendrós destenyit per l'ús de la carretera; s'havia deixat els cabells cançat de mudar el pèl, i ja no tenia llustre en els defòres ni alegria en els dintres, ni

Santiago Rusiñol Obra completa

un pam de pell verge de nafra o garrotada. Mirat de *frente* no's veien més que genolls, i no més que costelles mirant-se'l de perfil, i en el seu cos no més hi quedava crosta. L'unica molla, l'unica vida, la tenia concentrada en la cua, en les orelles i en el fons d'una mirada tristosota, d'uns ulls humids de bondat, guarnits de grans pestanyes que, brillant sota una cova d'òs, se veien verdosos i reflexats fent de mirall al paisatge.

Amb ells mig closos, anava caminant tot xano xano, fent camí am santa filosofia. Portava un trot degenerat a pas de marxa, un pas gimnastic com si vulgués llençar les cames lluny del cos, una tendencia a no fer res de lo que li manaven, toçut a la seva llarga experiencia, i sobre tot un cop d'esquena que feia grinyolar els pobres òssos del moble que'ns servia de tartana, i el feia brandejar com un llaut trangolejant en terra seca.

Amb aquêt pas reposat i somogut anavem terra enllà per la vora d'una vinya. El sol queia a l'esquena del cavall, pintant-li de blau sa silueta sobre la blanca carretera; i ell, a pesar d'aquella calma, d'aquella gran calma que gastava, emprenia una suor que li baixava pels torrents de les costelles com si fossin les vessants d'una teulada. Pobra bestia! Suant o aixut, ell anava terra enllà missionista de la carga. Ell seguia sa planeta: la desgracia de cavall destinat a ser el company de a persona, al jou d'un pes derrera com suple-

Santiago Rusiñol Obra completa

ment d'esclavitut, per falta de paraula per queixar-se. I de tant en tant s'aturava i mirava l'horitzó i s'espolçava les mosques que tenia a tret de cua i es tombava per mirar-nos, i... — Apa, noi, — li deiem, — que ja hi som! — I ell ho entenia, i la tartana tornava a sotraguejar com si fes aigues, i ell tornava a estirar el coll i a olorar el vent, i emprenia *el trot de l'herba*.

Ne deiem *el trot de l'herba* d'un trot a la decantada que tenia, d'una marxa de bestia esperançada, d'un pas de pressentiment: sabia que'ns acostavem al lloc de parar-se, allí en un prat d'herbeta pasturable, i això li donava tals forces de flaquesa, tanta força a les cames, que semblava que tingués la passió a la nota verda.

I això que d'aquêt color no'n tenia'l tal prat ni pel gasto d'esperança. Tant ressec era i tant mustic i aixelat i ple de brosses, tant despoblat lo terreno i tant faltat d'arbres, que per fer d'això de pintor me posava derrera la tartana i el cavall i els feia servir per a dar-me ombra.

No era dolenta per lo qu'a mi'm convenia, però sí molt insegura i capritxosa, ja que quan més ensinistrat estava perseguint una nota de color o un cap de nuvol, o burlant-se ella de mi, com si tot-d'una sortís lo sol a donar llum als meus duptes, la claror que buscava i no trobava m'invadia l'estudi, i era que l'ombra se'n anava a pastorar atreta per aquelles quantes herbetes

Santiago Rusiñol Obra completa

d'herbolari, que semblaven més remei que substancia alimenticia.

Res més magre qu'aquell brenar fòra de temps. Arrossegant la tartana, el cavall pujava'ls marges per haver una farigola, o un brot d'espigol, o una floreta més bonica a la vista que gustosa al paladar; estirava el coll tant com podia, am tot el bé de Déu de corretges, per pasturar un branquilló; saltava pedres enllà, sempre amb el destorb de la ditxosa tartana; i ell amohinant-se am la feina i jo am la meva, ens trobava la foscor, aquella hora solemne d'un dia més qu'acabava, d'un passet més vers el camí de la mort, d'una altra posta de vida.

Així semblava pressentir-ho la bestiola, i se'n tornava tot trist per la carretera. Ja no era'l trot lo que duia: era un pas d'anar a la professó o a un enterro, un caminar amb el cap baix, un ensopiment de marxa funebre am lluna, am veus de cap al tard, am queixes misterioses i crits d'aucells de nit i totes les mitjes ombres d'aquella hora i totes les vaguetats i boiroses fantasies de la fosca.

* * *

Ja amb els fanals encesos entravem al poble i ens despedíem del cavall.

Ell ja ho sabia, i a l'endemà'ns el duien tot

Santiago Rusiñol Obra completa

lo content que podia estar un cavall de tants anys i tantes xacres.

Cada dia feiem la meteixa feina: gran arrancada, *trotillo,* trot de l'herba i marxa trista, i a copia de fer lo meteix haviem arribat que'ns compreniem el geni.

Sabia tant els camins que teniem de seguir, coneixia tant les parades, qu'ell meteix se graduava la marxa, tombant aquí, passant allí per la drecera, aturant-se als llocs de fer beguda si'ns descuidavem d'avisar-lo, i dirigint ell meteix la maniobra.

Ni freno necessitavem: el millor freno era la seva gran experiencia de la vida. Quan venia una baixada s'apuntalava a la tartana amb els colzos de derrera, posava les ferradures de talons i es deixava empenye com si sentís la voluptuosa sensació d'anar en montanyes russes; quan tenia de pujar feia esses am malicia, i fins crec que'ns feia l'ullet somrihent de sa travessura; quan era al pla feia i desfeia com si fos a casa seva.

Mai entre nosaltros teniem la més petita disputa: cor de cavall que vols, cor d'home que desitjes. Un petit avís am les regnes bastava per a fer-lo cambiar de rumbo i de parer; si discutiem a dintre, ell s'esbravava am les mosques; s'adormia si cantavem, i semblava pendre part en la conversa am tal agrado, que molts cops l'empreniem de paraula i ell no'ns contestava per prudencia.

Santiago Rusiñol Obra completa

Perquè de prudent n'era més que nosaltres meteixos. Mai relliscava ni posava una cama més enllà de la seva pariona sense mirar lo que trepitjava; se li podia posar un estenegall de criatures a la grava sense que'n malmetés ni una; no'ns gastava quasi res de ferradures, era aiguader i no tenia cap vici.

Bestia nascut, podent naixe persona, i sentho més que molts qu'ho semblen, aquell geni de cavall se'ns havia fet simpatic, aquell cos apropant-se a la mort a pas de carga ens havia robat la voluntat i ens feia llastima, i li deixavem fer lo que volia, convençuts del poc temps que li quedava de vida.

***

Pobra vida! Poc creia jo tenir de veure-la acabar a l'anar-me'n un die d'aquell poble, ni poc m'esperava presenciar sa agonia.

***

Va ser un die de toros. La plaça estava plena i el poble demanava *caballos* com una fera famolenca.

D'allí'l fondo va sortir un cavall blanc, un cavall que jo havia vist feia poc, el cavall de'n Peret, que se l'havia venut el die abans, segons van dir-me.

Santiago Rusiñol Obra completa

Montat per en Badila, va compareixe a les arenes entre crits i aplaudiments que rebia'l picador, test i satisfet a sobre d'aquelles pobres costelles, somrihent al poble que'l cridava, quadrant sa corpulencia a sobre d'aquella magresa, sens recordar-se de la victima infeliç que duia a sota, content de l'exit i prometent lluhir-se am la mirada.

Al meteix temps, el cavall, tapat d'ulls, obedient com sempre, manso de por i de vellesa, portava, ilusionat, el trot de l'herba! Corria, l'infeliç, de costat sobre la pista, estirava'l coll com si's trobés a la blanca carretera, i pot-ser s'estranyava de no sentir-se el pes de la tartana, i... qui sap?... se creia pot-ser també arribar an aquell camp d'espigol i flors blanques, an aquell pla de descans am vistes a la serra, an aquell raser de planuria guarnit de nuvols o d'estrelles.

Pobre cavall! Tot-d'una'l toro l'embesteix i el picador l'atura. Hi hà un moment de quietut. S'apuntala la victima, i la fera li deixa al mig del pit una horrorosa ferida.

D'aquella ferida oberta, com una font abundosa, en comença a rajar sang; sang que li baixa per la cama i li tenyeix de dalt a baix; li agafa un tremolor que li remou tots els nervis, un petament de dents, una terrible suor; però no una suor com aquella d'aire lliure, sinó una suor negra que semblava destenyir aquella ossamenta, la suor de l'agonia que'l matava sens defensa.

Santiago Rusiñol Obra completa

Després d'aquella, sempre entre aplausos, va rebre'n una altra, i continuà obehint, i una altra i d'altres, i van retirar-se els picadors de la plaça.

* * *

Jo també volia anar-me'n i no sabia com ferho, i vaig quedar-me, i altra vegada va tornar el cavall a continuar el seu martiri.

Ja no era'l meteix de sempre: destroçat, replè d'estopa, quasi negre, volia trotar encare i no podia, volia estirar el cap i li queia, i no veia ahont anava, i un cop hauria caigut a no haverse apuntalat a la barrera. De tant en tant tambalejava, i el picador temia que se li morís de sopte; donava un pas més i alçava aquella cama ferida; semblava que plorés: am tanta pena torçava'l coll i el deixava penjar sobre l'espatlla.

Per ultim un moço va acompanyar-lo a morir acostant-lo fins a la meteixa fera; per ultim el toro va obrir-lo de dalt a baix, com esquinsant-lo; i obert de ventre, trepitjant-se ell meteix, per ultim va cridar el poble que'l traguessin, no sé si per fastic o per llastima.

I dic mal al dir per ultim. Per més que sembli impossible, encare'l vam tornar a veure; encare, cusit, va pendre una altra pica; i allí meteix, a sota la barrera on me trobava, un moço li va donar una tremenda punyalada, i aquella fera d'home

Santiago Rusiñol Obra completa

va ser en aquell moment el millor cor de tots els que's trobaven en la plaça.

Va ajeure's el pobre cavall de'n Peret, va saccejar les cames de derrera am violencia, per ultima vegada va estirar el coll, i va quedar immovil sobre les brutes arenes.

Al cap d'una estona encare va moure una orella, i va ser la derrera estremitut de la vida que fugia. Després era un pilot de carn amb uns ulls qu'encare miraven. Dintre d'ells, humids encare de bondat, guarnits de grans pestanyes, més enfonsats que mai dintre de la cova d'òs, ja no s'hi veia'l paisatge: s'hi veia tot un poble que cridava i aplaudia.

Santiago Rusiñol
Obra completa

El santó de la montanya

Santiago Rusiñol Obra completa

El santó de la montanya

Els fets que vaig a contar-vos tenen per escenari el Pireneu.

Grans montanyes de pedra al primer terme, boscos de faigs arrapant-se en les carenes, precipicis i fondalades d'herba, taques de neu en el lluny, i la boira, l'eterna boira, arrossegant-se emmandrida per les valls, o pujant a coronar les rengleres de turons.

El bon temps ja s'apropa.

Els rierols se converteixen en torrents, en cascades les fonts, saltant com aurores de polcina; amb estrepit imponent corren els rius per les roques, desbocats; i al caliu de la nova primavera que s'acosta, el decorat se transforma: les mon-

tanyes, poc abans sols habitades per l'eco; les amples valls solitaries, els turons amics de les boires, tot aquell aspre paisatge compost de glaç extès a lo llarg de la carena, perd els cabells blancs de l'hivern i es vesteix de flors rosades, que, naixent de freda tomba, desensopeixen ses fulles i s'estiren i s'espolcen de la mandra que les tenia colgades.

La montanya, ja vestida d'aquella verdura grisa, d'aquell color mat apagat dels panorames alpins, deixa brotar pels seus poros les tendres flors silvestres, que són la suor de sa pell: aquesta pluja de flors que s'alimenten del vertic, que necessiten la rosada de la boira i la propera del cel per pintar llurs esblaimades coroles d'aquells clars colors de lluna am que's vesteixen a la tebia olor d'istiu.

Ell s'apropa sense calor, i amb ell, trepitjant la verda catifa, van arribant els remats.

Van pujant a poc a poc aquelles costes, baix el cap, com olorant l'aroma de la montanya; els bèns primer, a centenars, formant extesa bellugadiça, qu'are s'estreny o s'aixampla sobre aquell fondo verdós; els bous després am l'esquella tocant cadenciosament, i els cavalls, i les eugues am sa cria, alt el cap, les crins deixades anar lo meteix que'l cavall selvatge. Pujen allí acompanyats pels pastors, i un cop a l'alta carena s'escampen alegres per tots costats, donant vida an el paisatge i a les soletats immenses.

Santiago Rusiñol Obra completa

Un cop allí, un cop a dalt, se'ls veu com immovils, com bolets blancs pasturant am santa filosofia; se'ls veu destacar sobre l'herba com punts nascuts de la terra; i al morir el die, a la veu del goç que'ls agrupa, se'ls veu desfilar en quiet pelegrinatge, baixar al fondo de la negra torrentada i beure l'aigua que'ls reflexa, pintada de notes rosa qu'envia el sol a l'anar-se'n a la posta.

Desde allí, a poc a poc, s'encaminen als tancats, i un cop dintre, endolades les montanyes, foscos els prats per l'ombra de la nit, callat el cel i la terra, tot ensopit com en repòs d'un desert, dorm el remat, dorm immovil, com encastat a la terra d'ont és fill; i entre aquella majestuosa quietut sols s'ovira la boirosa silueta del pastor, que's mou i passa i torna a passar silenciosa, com misteriós centinella.

Tot-hom coneix la figura legendaria del pastor. Viva encarnació de la montanya, és com simbol de la meteixa montanya; és l'anima, el centinella, l'aguait despert de les selves. Lluny del món i descuidat lo meteix qu'un anacoreta i oblidat del meteix món, el seu cor endurit no viu més que pel remat, que dorm i viu i palpita al compas de sa mirada. Ell és l'arxiu de les velles tradicions, és l'home primitiu i secular de les eres prehistoriques; és la torre fornida que se sosté en els cims de les montanyes desafiant les tempestats; l'anella de la forjada cadena que va de l'home

Santiago Rusiñol Obra completa

de l'edat de pedra ane l'ultim debil brotet del nostre home *fin de siècle*. Lo meteix que les tombes celtiberiques, ningú pot assegurar els anys que tenen aquêts roures de naturalesa humana. Neixen amb arrugues al front i moren momificats, lo meteix que les alzines centenaries, que conserven encare les branques al cap de sigles de tenir les fulles mortes. Arrelats a la terra i vivint del seu contacte, adquireixen el meteix to del terroç, en sa cara hi tenen colors de nuvols, senyals de tempestats i reflexos del paisatge; són els fills de l'aire lliure, ja qu'en ell viuen i moren; i la seva pell colrada ho és de la patina del sol, d'eixa patina daurada que tenen els monuments, com venerable record de lo qu'ha durat a la crosta de la terra.

D'eixa raça és el santó de la montanya, el curandero prodigiós, el ser quasi sobre-humà de fama extesa desde el Canigó al Puigmal.

Pastor desde... sempre, tot-hom l'ha vist ja vell, vell fins a ser impossible endevinar-li els anys, marcats com a roderes dibuixades en sa cara; i més que vell és antic, és tal com devien ser els patriarques de la Biblia, és com un idol alpí vestit de panyo aspre, és la vella silueta arrancada d'un retaule de montanya, la figura magre i fornida baixada d'una gotica finestra.

Jamai, en el curs de la seva vida interminable, s'ha vist riure ni somriure tant sols an aquell

Santiago Rusiñol Obra completa

home de cedre. Sa serietat és la serietat de l'esfinge, i com ella és enigmatic: parla poc i am to solemne, i no arriben a un centenar el repertori de ses paraules cabalistiques. Resa oracions inventades per ell meteix; té alguna cosa de sant i de selvatge; alimenta poc el seu cos, i alimenta el seu esperit am l'etern variat espectacle de la gran Naturalesa.

En muda contemplació de ses belleses, d'ella ha arribat a saber els seus més intims secrets. Aquells alts pics desolats tenen solament per ell paraules i notes qu'ell és l'unic que'ls entén; la veu de la tempestat és veu amiga per ell, parlantli am son sublim estruendo; sap el curs de les estrelles i les segueix en son camí, extatic i pensatiu, i les veu allunyar-se més enllà de les montanyes, i altro cop arribar, i anar-se'n altro cop, seguint el camí infinit; i en la volta blava del cel, sols per ell, per ell tant sols, les veu brillar am llum més clara i més hermosa mirada.

Ell entén l'estrany llenguatge dels ecos; ell sap d'ahon vénen aquells sorolls amagats entre les grans quietuts; les fonts, al caure, am sa tonada li conten tots els secrets que niuen en el ventre de la terra; les boires, tot passant, li expliquen llurs viatges misteriosos; i les plantes, aquelles plantes modestes i debilment colorides, que s'apaguen a la mirada de l'home, tenen per ell tals secrets i li conten de tal modo llurs virtus, qu'an

Santiago Rusiñol Obra

elles deu la fama de sant que té am miraculosa aureola.

I miracle és, en veritat, el poder supersticiós qu'ha tingut aquell pastor.

Perquè l'eco, l'eco amic, va pregonar, de vall en vall i de planura en planura, qu'aquell fill del Pireneu, aquell hermità del bosc, aquell aspre pastor de roca, era un ser extraordinari. Pregonà que sols ell posseïa el gran secret prodigiós de curar les plagues immenses de la pobra humanitat, tant rica i dotada de desventures; qu'en son poder tenia la vareta del Remei, i que la vella Tradició havia llegat al seu front el balsem, l'enigma de l'unica medecina. An aquesta veu de l'aire el renom d'aquell pastor va enfilar-se i va creixe de tal modo, tals miracles van corre per l'imaginació del poble, qu'aquella immensa montanya va ser un calvari de desvalguts i malalts.

Pujaven, els infeliços!, pujaven com formigues d'ales negres; pujaven sempre, els ulls enlaire i arrossegant-se per terra; pujaven un cos de miseries i un cor replè d'esperances; pujaven assedegats de salut, i aquell trist pelegrinatge semblava la professó de la mort arrapant-se an el pedestal del Dolor per arribar a l'estatua del Remei, representada pel vell pastor legendari, per aquell pergamí dels boscos, per aquell idol antic, arrelat com una hermita.

I quin era el seu modo de curar?

BIBLIOTECA POPULAR SITGES

Santiago Rusiñol Obra completa

És senzillament ridicul i sublim al meteix temps. És l'estranya medecina de l'instint regada am la copa de la Fe; és el vell art de receptar legat de velles generacions i exercit com sacerdoci; és el llibre de secrets del pastor de Galilea transmesos pot-ser per l'aire i... que sé jo... arribats fins a nosaltros pels camins de la poesia.

Però, això sí, les practiques i oracions del Santó de la montanya necessiten tenir per fondo aquell immens Pireneu. Allí, devant de sa grandesa, s'hi ofega tota ironia, que lo gran inspira sempre respecte; i lo que fóra en la ciutat tonto i estrany, allí se sublima dintre aquell marc d'esplendida Naturalesa.

—Mal,—diu el Santó,—jo 't conjuro en nom del cel, jo 't conjuro en nom del bé. Com has vingut, veste'n d'aquí. Aclareixi's la malaltia, com la terra s'aclareix al sortir el sol.—Al començar la cura això diu el pastor, destacant-se sa silueta com figura arrancada d'una obra de Millet; i fent tres creus al mig del pit del malalt, que s'acota am respecte, consulta al firmament que l'inspiri pel remei.

I quins remeis més fantastics busca en el llibre de sa pensa!

Si el pacient, per exemple, pateix febres, el Santó li arrenca tres cabells, que coloca sobre un daurat escardot, resant abans tres oracions. Se fa de nit, i al tancar-se l'espinosa flor amb el

Santiago Rusiñol Obra completa

contacte del fred, guarda al mal a dintre seu; s'asseca l'endemà, i, mustiga i coll-torta, va morint crucificada a la porta del malalt. Desde aquell dia la pobra flor se converteix en obedient barometre: anuncia les tempestats i el bon temps, se plega am l'humitat, s'obra amb el sol, i guarda sempre en el cor de ses daurades espines la vacuna de la mort. Si el mal és d'aquells (morals moltes vegades) que no tenen nom pel poble, el medica el pastor am nou fulles de llorer regades d'aigua beneita aplicades al cor, per un instint que li diu qu'allí és la font de grandissims sofriments; si el mal és d'aquells que poden encomanar-se, recepta soletat i ortigues; am l'herba hepatica de les fonts cura les malalties del fetge; amb aigua de tres hermites, als espatllats; l'anemia, amb encens mascle; am malves de cementiri, l'histerisme; i am breçol de la Verge (clematides) als que no poden plorar (segons ell diu) i tenen el pit ple de llagrimes. Però el remei més fantastic, el qu'executa el pastor am més solemne misteri, és el remei per la peste.

Abans de sortir el sol acompanya a l'apestat al peu d'un alt precipici. Resa l'ultima oració a les estrelles, que's van esborrant de l'espai poc a poquet, a la malalta claretat del matí que comença, i quan neix l'astre del dia entre'ls vapors de l'aurora, agenollat el Santó, extesos els braços com un arabe de l'Atlas, sacrifica un moltó

Santiago Rusiñol Obra completa

negre, i am la sang tebia ruixa el front de l'apestat. Deixa allí la victima tot lo die, entregada a les aguiles i els voltors, que, arribant de l'altra part de les timbes i deixant-se caure am la força d'una bala, se tiren famolencs sobre la presa, fins al moment que, amagant-se ja'l sol derrera de les ultimes montanyes, clava cent agulles negres sobre el negre crani del bé i el llença al precipici am tota la seva força.

Un moment se sent el retruc del cap copejant lugubrement sobre les roques, com un soroll macabre; se veuen els voltors seguint-se; i en aquella hora solemne la figura del pastor se vesteix de tant imponent majestat, aquell fondo de montanyes va tant bé an aquella estatua, que l'endiablada escena adquireix la vaguetat de la llegenda, i aquells homes, més qu'homes del nostro temps, semblen apareguts de l'Edat Mitja, figures carbonisades per algun llamp caigut desde molt temps en aquelles soletats immenses.

—I es cura algú d'aquèt modo?—preguntarà el que llegeixi.

Sí, es curen, i fins molts, si bé no saben de què ni com se curen.

Curen els que creuen qu'han curat; curen els malalts de l'esperit amb el balsem d'una fe; curen els desesperats, els aprensius, els supersticiosos i creients; i són tants els malalts que n'estan perquè s'ho creuen, són tants i tants els que

sofreixen de dolor d'un quelcom desconegut, que amb ells sols ja n'hi hà prou per donar renom de sant an el pastor qu'els alivii de llurs mals imaginaris. Ell medica, i medica am flors i oracions. Sos remeis són els remeis del consol, són balsem de l'esperança; i quan l'home ja ha provat les medecines pel cos, bona és alguna superstició que li aguanti l'esperit per seguir caminant pel llarg camí de verdices qu'alfombra la pobra terra.

Santiago Rusiñol
Obra completa

El cementiri d'Hix

El cementiri d'Hix

El pla de la Cerdanya, a l'allargar-se cap a l'est, s'acota suaument per a donar pas a dos rius, el Segre i el Raur. Després puja el terreno, ample, uniforme, grandiós, formant un turonet de modelades espatlles, i torna a baixar altra vegada.

Pocs arbres distreuen la monotona planura (hermosa per lo senzilla), escampats com notes solitaries a lo llarg d'aquell paisatge, que, lo meteix qu'ones exteses, baixa o puja en amples plecs; i allà al lluny, molt lluny, sobre d'un gran horitzó guarnit a totes hores de boires blanques i inflades, surten i es destaquen les petites i bellugadices siluetes dels bous estirant l'arada, que, com puntets perduts sobre aquelles soletats, ratllen

la terra i caminen, caminen poc a poc, fins a l'altro cap del camp, per allí tornar a girar i seguir caminant sempre, amb identica monotonia, fins a perdre's de vista i venir altra vegada, ensopits i acompassats, fins a la propera tapia.

Aquesta tapia, baixa, mig caiguda, corcada per la pluja i rosegada pel temps, forma la tanca que guarda el cementiri d'Hix.

S'apoia aquêt cementiri sobre una iglesia romanica, amb el seu abside rodó, sa solitaria finestra, el seu campanaret quadrat, sostenint sobre la llicorella llisa el penell rovellat, aguantat per la palma i coronat per un gall; am sa nua fatxada, tenint un to cada pedra i cada planta una flor, i am l'eura de tronc rugós gronxant-se am l'halè de l'aire, clavant les ungles fibroses i seguint totes les esquerdes.

En un recó mig amagat entre l'herba, entre aquella herba lluhenta estirada i verge, de pell envellutada i de selvatge perfum; entre aquella herba que neix i floreix solament en els llocs abandonats; que sembla que's mori al contacte del soroll, i que s'alimenta pot-ser de la soletat de l'aire; s'obra una porta, una porteta corcada, guarnida am frontices rustiques fetes a cop de martell, am les senyals encare de l'enclusa i del sentiment d'un art; i per aquella porteta, i caminant per les lloses gastades per la fe de trenta generacions, s'entra a la petita iglesia.

Santiago Rusiñol Obra completa

Que no hi busqui el viatger, en el seu modest interior, problemes d'arquitectura; que'l pacient arqueoleg no esperi trobar-hi sorpreses inesperades: sols l'artista pot veure-hi aquell misteri que se sent i no s'explica, aquell estrany no sé què que fa apretar la paleta a la tremolosa mà, com tremolen els rosaris a la mà dels que guarden una fe an el fons de la seva anima.

La nota blanca domina per tot arreu: a les parets, a la volta i en els meteixos altars; la nota blanca esblaimada, d'aquêt blanc mort que'l temps ha dolcificat i rebaixat ses crudeses, d'aquêt blanc apagat que sempre ha estat a l'ombra, d'aquêt blanc de mesquita arruinada, am tons de plata mate, que modela l'aspre contorn de les linies en vaguetat misteriosa i en admirable armonia; i entre aquesta suau blancura s'hi destaquen tres altars, tots tres tipics, interessants o curiosos.

El de mà dreta'l compon un retaule destroçat. De l'historia qu'explicava en vius colors, no'n queden més que tintes negres, fent destacar les corones de relleu; i de les cresteries gotiques, troços de pasta penjant com roba de ninxo. Sobre'l retaule hi hà un Crist cobert de brodats toscos; a sobre, el dosselet, clavat al cor del retaule; devant, flors de drap, arnades i rosegades; i sobre l'ara de l'altar, les tres sacres dintre de marcs mig trencats, rogenques, tacades i esgro-

Santiago Rusiñol
Obra completa

guehides, am tons de pergamí vell i la llegenda perduda entre nuvols de cera ja revellida.

Al devant, entre sants pobrement esculpturats, s'hi veu una verge negra, amb el noi també negre, vestits de seda brodada profusament i coronats d'immenses corones de llauna. Al costat, penjats a rengles, senzills ex-votos, explicant rusticament les miseries de la pobre humanitat; quadros am dedicatoria escrits am mà tremolosa, am cascades de tendresa i faltes d'ortografia; crosses usades, trenes malaltes, vestits suats pel dolor, crits d'agonia i extremituts d'esperança, i troços de rogenca cera imitant cames, caps i braços mutilats, i mutilant-se també de gota en gota, fins a quedar sols la cinta, am patina de sepulcre, penjada allí d'un pobre clau solitari.

Ja en el fons, i apoiat en el meteix abside, s'aixeca un altar barroc, ahon s'apiloten fulles de vinya, enfilant-se per les coll-tortes columnes, entre caps de serafins; imatges de talla contornejada sostingudes sobre de nuvols inflats; sants avançant els genolls, els ulls i els braços enlaire; cornises i més cornises, iniciant un motiu, complicant-lo, reprenent-lo, amb or per tot, lluent, mate, apagat o brillant, escampat i desbordant en els plintos, en les bases, en els sants, a sobre i a sota dels capitells, are amb els ribets brunyits o amb els fondos apagats, am vols i més vols de testes de serafins enfilant-se per les

Santiago Rusiñol Obra completa

branques al buf de la fantasia del més inflat barroquisme.

I, no obstant, per tot arreu, i de cada hu dels tres altars, se'n desprèn una mistica ignocencia que conforta com la veu d'un art criatura; l'anima gaudeix voltada d'aquella pau i entre aquella abraçada carinyosa am que'l temps ha maridat els objectes amb el suau tacte dels sigles; l'esperit s'identifica i es queda en ditxós arrobament; sent com si sentís queixar-se aquelles pobres parets; sent del fons del seu abandono brotar-ne sa poesia; i a la llum misteriosa que rellisca per l'hermita crida an els ulls que disfrutin, ells qu'estimen l'harmonia de la llum, contestant an els reflexos, ells que's plauen amb els records de les tintes i melodies de tons qu'allí vaguen i cambien a cada hora.

Allí veuen, a la clara llum del mig-die, el sol qu'envia sos raigs per la llargaruda finestra, i com una fulla d'espasa passa per les escletxes atravessant el fullatge que serveix d'olorosa i transparenta cortina. Allí se n'entra vibrant, i allí, entre l'iluminada polcina, un nuvol d'atoms belluguen, passen i viuen emborratxant-se de llum; allí s'escorre poc a poquet fins a terra, taca les lloses del verd recullit de l'heura, i de reflexos verdosos els altars, les parets, la volta i tota l'hermita. Allí's va extenent suaument, iluminant i besant els recons misteriosos, com claror d'amo-

rós fanal, i la llum verda's va tornant violada, groga, rosada, i apareixen noves ombres i neixen noves claretats, sempre hermosament lligades, am gradacions de l'arc iris, sempre am cambiants impressions; fins que'l sol, ja baix per allà derrera la plana, envia un petó de foc sobre un Crist bisantí que's veu allí a dalt de tot del cor, i ressalta d'entre l'ombra, oberts els braços i el pit omplert de claritat i ferides.

Això veuen els ulls a dintre la pobra hermita, i, apagada aquella llum, disfruten dalt del campanar contemplant un altro espectacle hermosissim. No és misteriós com a baix: és la planura velant-se en l'adéu de la tarde, és la mort d'un altro die, és admiració sentida vers la paleta de la gran Naturalesa, tant esplendida per pintar planes i nuvols, montanyes i torrenteres; és la apoteosi de la tarde: les ombres fugint perseguides pels focs d'aurores enceses, per tornar-se després encare més ombres; les cascades de carmí inundant el cel i la terra per morir en braços del blau; les montanyes arborant-se, la boira difumint-se i la campana a primer terme destacant-se en silueta, quieta i brunyida, guardant ses oracions en son ample pit de bronzo.

Però ella espera, espera die i nit tots els dies de l'any, fins el die dels morts, i sols aquell die la fan tocar tres vegades, seguint una tradició que

Santiago Rusiñol Obra completa

té l'hermita, nascuda allí per atzar, lo meteix que les plantes solitaries.

Diu ella que d'allí dintre un ninxo, d'un ninxo anonim, pobre i borrat, ne surten sospirs cada nit. Diu que quan ve la fosca s'encenen aquells pobres sospirs de ninxo i que's tornen llumenetes, que busquen i regiren tots els òssos, i diu que són la llum d'una anima que busca la llum d'una altra anima, uns òssos que'n busquen uns altros, i qu'és una historia d'amor començada allí i acabada allí meteix.

Allí vivia i allí va morir un pobre sepulturer, i vivia allí morint d'enamorament.

Diu qu'era, ella, hermosa i trista com la tardor; que'l seu cabell, ros i trenat com garbes de blat madur, enquadrava un rostre de linies gregues; que tenia el braç musculat i lleuger per tirar l'herba a sobre l'alta carreta; que dintre els seus ulls, serens sempre, s'hi reflexaven tots els colors del paisatge; que tenia els llavis rojos, com petonejats pel sol, i que tota ella era una flor de montanya.

Diu també la tradició que tots dos tenien la meteixa feina: ell enterrant els morts que duien, i ella enterrant el seu amor dintre el seu pit per amagar-lo de l'ira dels seus pares.

Tant era la que sentien pel pobre sepulturer, que van jurar no entregar-li més que morta, i volien cumplir el tracte, quan un die van decidir

Santiago Rusiñol Obra completa

vendre-la en matrimoni a un pobre ric usurer, sense consultar l'estat d'anima de l'enamorada filla, i amb els ulls plens de llagrimes van empenye-la fins aquell altar major tota vestida de blanc i coronada de verge.

Abans de pujar els grahons de l'altar, i quan anava a dar el *sí* que tenia d'endolar-li el cor, ja entregat an el pobre enterrador de morts, va corre boja vers el fondo de l'iglesia, va pujar l'escala del chor, va mirar la trista agonia del Crist bizantí crucificat a la claror d'aquell ultim raig de la tarde, va pujar dalt del campanar, i, abraçant-se a la campana, que va tocar les tres notes de la mort, va caure sobre el cementiri amb el seu vestit blanc de nuvia, i va caure sobre la tomba del meteix enterra-morts.

Va venir la nit, i allí meteix van enterrar la noia morta per amor.

Va venir la nit següent, i a l'ombra, i entre la quietut més solemne, va sentir-se la piqueta i va veure's el sepulturer agafar el cadavre de la que fou sa estimada i portar-la a una altra tomba mig amagada entre l'herba.

Era la seva, era sa propia sepultura, el niu per guardar el seus òssos, i en aquell recó oblidat va colocar la preciosa carga i va dar-se un cop de punyal.

Volia viure amb ella, un cop ja mort; volia tenir-la al seu costat per sempre; però, pobre

Santiago Rusiñol
Obra completa

enterrador!, no comptava que també la desgracia persegueix en l'altra vida.

En comptes d'enterrar-los junts, ella va quedar-se al ninxo d'ell i ell fou colgat a la terra.

Diu qu'allavores, ferits d'aquella separació, va tremolar el cementiri, l'eco del campanar va cridar tres crits dolorosos imitant a la campana, i desde allavores se senten aquells sospirs, aquells ais de dugues animes que's busquen i voldrien viure juntes.

Santiago Rusiñol
Obra completa

La fira de Bellcaire

Santiago Rusiñol
Obra completa

La fira de Bellcaire

S'extén als volts del mercat de Sant Antoni, arreconades les barraques ambulants al peu d'unes grans parets de ferro; continua per les amples i fangoses aceres del carrer d'Urgell, exposat el genero a la venda sobre el meteix terreno humid, i forma a la cantonada de les Rondes un cercol de barracons compactes i pintorescos a sota dels magres platanos, de branques seques i carregats de terroses boles, com parelles de pardals arrupits pel fret de la matinada.

Els diumenges al matí, quan baixen els tranvies plens d'obrers que vénen a ciutat a fer ses compres i divertir-se; quan llença el mercat, per les seves grans boques, les minyones de servei

Santiago Rusiñol Obra completa

plens els cistells com corns de l'abundancia; quan els carrers del Carme i de l'Hospital són dos rius que vessen gent a la fira, és hermós espectacle aquell rusc d'abelles sota'l foc d'un sol brillant: l'anar i venir i deturar-se devant de les improvisades tendes de ruïnes; i forma el més estrany contrast veure el poble, de les festes, entre aquelles pobreses i desferres tirades per terra am la més casual incoherencia.

En res s'assembla aquesta fira a les fires de festa. En aquelles qui va a fer compres hi va per complir un desig: en aquesta és la miseria la que crida als desgraciats; allí van a guarnir-s'hi de nou: aquí a vestir-se am lo vell; allí hi van amb el desig d'adornar el cos: aquí, am l'urgencia d'amagar-lo a l'intemperie; en aquelles se vènen ilusions i en eixa desenganys. Els marxants no ponderen a crits els generos com en aquelles ahon han de lluitar amb el capritxo: aquí saben per endevant qu'és la desgracia qu'hà de socorre la venda, i s'esperen ajeguts i ensomniats que l'infortuni els hi porti compradors.

No s'hà de preguntar lo que busquen i desitjen a l'acostar-se a la barraca. Descalços se presenten si necessiten sabates; tremolosos de fred si els falta abric; sense res al cap si els falta gorra; i allí, entre lo molt i dolent que la miseria apilota, no trien lo que més adorna, sinó lo que més abriga, i troben en aquell cementiri d'objectes, pobres

Santiago Rusiñol Obra completa

prendes adobades i endreçadetes per no morir-se de fred i seguir tirant per la vida.

Allí va a parar lo que llença el món per fastic o cansanci, lo qu'empenya la fam en les cases de prestams, lo que vessa del luxo i desprecia l'opulencia; totes les pobres reliquies que deixa sobre la terra la presencia de la mort, tots els records qu'abandona el temps am la fredor de l'oblit, allí van a parar; allí jeuen sense calor a sobre de les aceres, mentre'l sol, am sa hermosa inconsciencia, ilumina aquelles fredes desferres, convertint aquell quadro de miseria en brillant escenari de colors, ahon la llum del cel, la vibració de l'espai i l'aire del matí conviden a l'home a viure, a oblidar-se de les penes i a gaudir els béns de la terra.

Allí, entre lo vell, se troba sovint lo antic; i els que sentim l'amor per les deixes del passat; els qu'escoltem amb atenció la parla del record am la fe de la mania; els que furem entre aquells pobres pilots alguna cosa que'ns expliqui les sensacions d'altros temps, ¡quantes sentides histories havem pugut endevinar en aquells pilots de ruïnes!

Tot recorda allí alguna cosa que fou i ja no és res; cada fragment porta en sa patina suada el contacte d'una carinyosa mà, el segell d'una ilusió o l'urpada del desengany; el frec de vida tremola en aquells restos miserables, tebis encare i palpitants; i en muda i trista quietut guarden secrets

Santiago Rusiñol Obra Gràfica

de que foren testimonis, i semblen avergonyits de veure's despullats i miserables devant del cel que'ls somriu i sota dels ulls d'aquell món de curiosos que'ls contempla am mirada cobdiciosa.

Sobre aquell camp de batalla, revolt i destroçat, la deessa Casualitat se complau en combinar epigrames dolorosos i contrastos d'amarguissima ironia. Allí havem vist, al costat d'un breçol, calent encare d'una vida qu'ha deixat el niuet per a volar en els camins de la terra, corones de mort venturereres, qu'esperen qui les compri per servir de record a una altra tomba; allí, al costat d'un blanc vestit de nuvia, rosegat pel temps i perdut aquell color qu'un die fou de rosa per la noia que vestí sa immaculada blancor, instruments de cirurgia inservibles de tant haver hagut de servir, que porten el record de dies tristos i el rovell del sofriment; allí, al costat d'un vestit de ballarina que conserva la suor de la joventut i el vici, eines del pagès oscades, brunyits els caires per la suor del treball; allí, al costat de joguines arrebatades a una pobra criatura per la despietada mort, dentadures postices que recorden la vellesa, i que, artificials fragments de coses mortes, han trobat una tomba artificial en aquell gran cementiri.

Allí van a parar les eminencies d'un die, els idols caiguts, les glories arnades, les corones de llorer, les medalles i les creus, arrastrades per la corrent de l'oblit. Els retratos d'artistes i politics,

Santiago Rusiñol Obra completa

de savis i comediants, de filosops i poetes, jeuen per terra allí, en pilots de paper rogenc, venuts a dos centims la lliura per imprimir-hi altros heroes i altros idols reemplaçats en l'altar de la moda. El talent dels escriptors allí's calcula solament pel pes dels llibres; els quadros, pel valor del marc; l'exercit, per l'or dels galons; pels aucells dissecats, els savis naturalistes; pels ferros dels instruments els fisics matematics, i tot pel pes de la materia.

Tot jeu allí atropellat, tot dorm en el meteix fang: sentiments i passions, virtuts i vicis; sols el record viu i palpita i està vetllant en aquelles poblades soletats, i fa aturar el pensament per meditar lo passat i per escoltar les queixes d'aquelles pobres reliquies. Un pilot de botelles vuides ens expliquen en parla muda les borratxes sensacions i deliris voluptuosos que'l suc de ses entranyes féu eixecar del fons de l'esperit en alegres i llunyanes orgies; un senzill teler de brodar am la tasca interrompuda ens inicia en un secret: la transició, pot-ser, que va del treball abandonat i l'abandono del cos; com un dominó rosa passat convertit en cortinetes, la rehabilitació tal volta de la dòna ja caiguda; dos retratos de groguenc daguerreotip sota un marc ens diuen qu'un dic van unir-se dugues animes en el camí de la terra per seguir juntes la pelegrinació de la vida; el projecte d'una maquina en petit descobreix l'afany

Santiago Rusiñol Obra completa

de renom d'un pobre ser ignorat, perdut entre la gentada, com el bocet oliós d'un quadro el somni de gloria d'algun oblidat artista.

Centenars més d'objectes exciten la curiositat, motiven l'horror o desperten la simpatia. Llargues fileres de calçat, en les que les mitjes soles s'han anat sobreposant com en la terra les capes geologiques; gabies abandonades, d'on volaren els aucells, i qu'esperen per tancar a la presó dels seus ferros altros pobres presoners; trenes ventureres, mustigues i passades, com tretes de les parets d'una hermita ahon van anar com exvoto; el segell d'una societat de credit que'l descredit va portar a la bancarrota, tirant, a la vegada que'l segell, una multitut de parroquians a la fira; mil objectes més, units per la desgracia, que formarien immensos catalegs de dolors, una arpa sense cordes, uns *gemelos* sense vidres, capces de joies ensenyant per sa oberta boca el motllo de lo que van contenir, calendaris d'anys enderrerits, i altros objectes més que no recorda la memoria i qu'entren l'amargura an el cor del que s'atreveix a remoure el fons d'aquella escuma, d'aquella escuma negre que llença l'humanitat en els temporals de la vida.

Aquesta és la trista fira. Fira de dol a pesar de celebrar-se en dies de festa; fira de tarde ennuvolada a pesar del sol de la nostra terra que l'ilumina; de desterro i abandono a pesar del bullici

Santiago Rusiñol Obra completa

que l'inunda en onades de colors. És l'herba del savi de Calderón qu'escup la miseria en les ciutats, i que, miserables deixes, serveixen encare d'abric a sers més pobres encare qu'acuden an aquell ultim refugi com qui va a la terra de promissió de sa pobresa, com qui s'aferra a l'ultima esperança, abans que la desesperació s'apoderi del seu cor i entri l'abatiment a l'anima caiguda.

Els objectes exposats a l'intemperie esperen sa planeta, pendent d'aquella ultima visita; d'aquella exhibició ambulant depèn el camí que tindran d'anar seguint; allí's regateja sa sort fins a l'ultim centim; però la Fatalitat està escrita en sa patina; i siga la que vulgui la mà qu'ajudi a aixecar-los, no han de formar-se ilusions del pervindre amargant que'ls espera, ja qu'és segur qu'en el curs de llur duració sols veuran nous dolors i noves miseries, aixugaran més llagrimes i sentiran noves queixes, passaran altra volta per les cases de prestams, abrigaran cossos malalts i assistiran a derreres engunies, per a tornar, a l'ultim, xopats de desinfectants i plens de noves ferides, a mostrar el seu dolor sota el sol esplendent en les humides aceres de la fira de Bellcaire.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Amors artificials

Santiago Rusiñol
Obra completa

Amors artificials

Allí, a lo llarg d'un passeig, la gent apilotada mirava embadalida els focs artificials. Dalt d'un tablado de fustes passava l'ombra d'un home, una silueta fantastica del Vulcano casulà, que feia encendre lo que tocava. Are era un cohet fugint, pujant, rabent com el llamp i desfent-se en llumenetes; are una bomba esclatant am veu potent i somorta; are una roda omplint l'aire d'estrelles, de gotes d'or, de sospirs de colors, de desmais de posta i enlluernaments d'aurora; are un llumet vermell que's gronxava per l'espai, com duptant si baixar o anar-se'n a les estrelles; un espetec, després, de polvorí que reventa, o un vano de llum extesa, qu'omplia a la terra de claror i feia

veure mil caps de cara enlaire, com arabes extasiats devant del sol que s'aixeca.

Una mica apartats de la gentada, perduts entre la fosca i lluny del món que'ls voltava, mirava els focs, sense veure'ls, una parella enamorada.

Joves tots dos, parlaven baix, apropet l'un de l'altro, com dos pardals arrupits, la mà d'ella entre les d'ell, que l'estrenyia; l'orella reclinada a l'espatlla, els llavis prop de l'orella, els ulls mirant-se sens repòs, i els cors esbategant dintre sa capsa i volent escapar am la mirada.

¡De què havien de parlar, joves tots dos, sinó de l'eterna cançó de joventut, de la corranda eterna, de la copla més dolça de la vida! ¡De què havien de parlar a sota de les estrelles, l'un prop de l'altra, sinó d'aquella llum interior que'ls encenia, d'aquell iman que'ls apropava, d'aquella empenta ubriagadora que'ls tenia lligats am cintetes de colors! Parlaven d'amor, i quan no'n parlaven, quan les paraules s'aturaven commogudes, un sospir, una estreta de mà suau i nerviosa, una mirada arreplegant la claror dels focs de fòra i l'encesa llum de dintre, deia més an els dos cors, que s'entenien, que l'hermosa lletania de les paraules d'amor, curta i sublim com tot lo gran de la terra.

—No tingues por,—li deia ell;—no passarà lo que tems. No estiguis trista. La festa major

Santiago Rusiñol Obra completa

s'acaba, però la festa del meu cor, l'hermosa festa que't tinc promesa i em demana la meva anima, ella vindrà al ser tu meva per sempre. Molt temps fa que t'estimava de lluny com s'estima l'esperança, i fa tres dies que t'ho diuen els meus llavis i que's torna boig el meu cor al sentir-se estimat i enamorat a la vegada.

—Ai! —deia ella. —Prou és dolça la musica de la paraula quan s'escolta am l'amor que jo l'escolto! Però no sé: sento per dintre una veu que'm diu que no't cregui, i a pesar meu te vui creure, perquè la fe'm dona vida. Acabarà aquesta festa i haurà passat com un somni. Tu marxaras a seguir món, a veure altres festes majors, ahon no podré seguir-te ni escoltar-te; m'escriuras potser un die, si m'escrius!, fins que no m'escriuras més, i jo quedaré per dintre aquesta visió d'una hora.

—No temis, per Déu, vida meva! Abans moriré qu'oblidar-te, —va dir ell, mentres pujava un cohet que va semblar que xiulava ses promeses, deixant-lo mig avergonyit.

—T'estimaré am tot el foc d'un gran amor, —va rependre. —T'estimaré....

Van encendre una roda. Focs de bengala, estrelletes i trons ressonaven am gran estrepit. La roda semblava boja: tot ressonava com al mig d'una batalla; i ell, en tant, exaltat pel tiroteig, borratxo d'olor de polvora, jurava i perjurava

enamoraments eterns, prometia felicitats per set vides, i, com els focs, treia llum am la mirada i rodes d'encesa oratoria am la paraula.

— Demana'm el més gran dels sacrificis, diga'm que'm mati per tu, diga'm que resi als teus peus adorant-te de genolls tota la vida. Si un cel tingués, un cel te donaria; un cel brodat de sols i estrelles.

En aquell moment ne plovien: havia esclatat una bomba, tot-hom feia *ah!*... semblava que's tornés de die, i, avergonyits per aquella claror soptada, els dos van deixar-se anar les mans.

Va sospirar ella, va apropar-se ell molt més, i, veient que tornava la fosca altra vegada, prengué aquelles mans am més deliri i va amagar-hi un petó aprofitant el soroll d'un fort petardo, llençat per una serp que plena de llumets verts perseguia una poma blava.

Aquell petó va semblar la senyal de començar l'apoteosi; i ell, presentint-lo i veient-lo anunciat per les candeles romanes, per un espeteg de tiros que's cargolaven enlaire, va pujar de to fins a les notes del més extremat deliri, seguint aquell tiroteig fins a perdre el món de vista.

— No sé ahon sóc, — exclamava mentre els focs aumentaven. — Estic bojament enlluernat. Mira aquells focs qu'esclaten com un volcà: doncs encare és més encès el meu amor.

— Per això temo!

Santiago Rusiñol Obra completa

— Per què?

— Per això temo. Perquè el cor m'està dihent que'l teu entusiasme serà també artificial; i, com l'altro, s'apagarà de sopte.

— No miris cap a la fosca, vida meva. Mira enlaire i emborratxem-nos de goig. ¡Què hi fa lo que té de venir, si el present ens enamora! ¿Ahon són les tenebres que t'espanten, quan la llum vessa en esplendida cascada? Gosem i enlluernem-nos, i morim com papallones contre els vidres de la llum.

Van mirar extasiats enlaire, prenent l'ultima beguda. Dalt del castell feia'l ple l'apoteosis. Un vano de cohets sortia com estrepitós volcà, pujava am cent raigs d'espurnes i s'obria a les altures. Glops de foc, torrents de lava, bocanades d'arc iris s'encenien com una boca de cel i rajaven a dolls, en pluja extesa. Era un astre que's fonia, un ruixat de claror qu'enlluernava, la derrera extremitut d'aquella festa, el cop de gracia que va encendre'l cor d'aquells dos enamorats, que va arrencar-li promeses an ell i juraments d'ultim acte, i deixà entreveure an ella finestres am paisatges d'esperances i nuvols color de rosa sobre un fondo de ventura.

* * *

Però, ai!, la festa major s'acabava. Després

Santiago Rusiñol Obra completa

d'aquell desmai, apoteosis obert am tant d'esclat, a la llum d'un foc de bengala, la gent se n'anava poc a poc. Tot era vert a la claror d'aquella ruhenta llum, tot era funerari, tot senyalava que moria alguna cosa. Els platanos semblaven abrets de guardarropia, les cares tenien el color vert de la mort, i les cases recordaven les tombes vistes am claror de lluna, i el cel s'enfonsava negre com el mantell endolat d'una desgracia.

Lentament va apagar-se aquella bengala, va veure's passar l'ombra d'una ombra a dalt del cadafalc dels focs, i tot va quedar a les fosques. De tant en tant, de les torretes del lluny, pujava algun cohet sobrer, primet i esllanguit, escorrentse per la fosca; treia allí dalt, lo més amunt que podia, una pobra llumeneta, torçava'l coll tristament i deixava anar una canya; aquí i allí's veia algun fanalet de paper, fent més engunia que llum, morint poc a poquet al llindar d'una finestra; dalt d'una torre quedava encare un vas d'oli agonitzant solitari; explotava algun petardo, plorava un acordeó mig ensopit i cansat, i la gent desfilava poc a poc com si vingués d'un enterro.

Semblava, sí, caminant amb el cap baix, sense alegria, que vinguessin d'enterrar alguna esperança, una ilusió qu'havia mort lentament; un ai! de festa per tot un any de treballar i de patir; el goig passat am sa crudel rapidesa deixant els cors desmaiats; l'aixordament de l'alegria

Santiago Rusiñol Obra completa

entrevista i la visió d'un pervindre llarg i somort com un camí sense fites. Tot-hom callava, tot-hom caminava d'esma, am l'estrany aturdiment d'un cert desconsol a la cara; tot-hom s'acurrucava a dintre de casa seva, i sota de l'ample espai sense llums, sense soroll, el paisatge reprenia els seus dominis; les estrelles parpellejaven llumenetes colorides, els nuvols seguien el seu camí misteriós, el mar rondinava al lluny, i la terra resava les oracions de la fosca.

En mig d'ella van quedar-se els pobres enamorats. Presentien tots dos que la festa se'ls enduia l'alegria, qu'aquells focs, mentres van durar, havien mantingut el caliu de l'entusiasme, i que, un cop morts, apenes deixaven cendres; comprenien que lo cremat massa depressa no deixa rastre a la memoria, i qu'aquell esplet de passió moria artificialment, com un castell de paraules.

Tenien de despedir-se i ja no sabien què dir: tot ho havien gastat en poca estona. Van mirar d'esma el castell, i vegeren que d'aquell gran apoteosis no'n quedava més qu'un ble sospès d'una roda que's gronxava, un ble que moria poc a poc, un ble trist com un llumet de cementiri.

Era l'hora, i varen donar-se la mà. Ella va trobar la d'ell freda com glaç. Sense dir una paraula va compendre la fredor, i per ses galtes apagades s'hi van escorre dugues llagrimes que van ser la derrera despedida.

Santiago Rusiñol
Obra completa

La suggestió del paisatge

Santiago Rusiñol
Obra completa

La suggestió del paisatge

Era a la vora del riu Ter: un poblet allà al lluny, de cases rosses, coronat de boira blavosa; al peu, algunes figures solitaries passejant-se sota els ôms platejats i els pollancres airosos; boscos més enllà; i a primer terme, seguda sobre l'herba, una herba llisa com un fondo de retaule i verda d'un verd de seda vella, una noia, vestida am roba de flors blanques i sombrero blanc am roselles, mullava, distreta, la sombrilla en la corrent, i mirava corre l'aigua am mirada distreta i somniadora.

No relliscava un halè d'aire. Tot callava. Començaven les fulles a sentir-se ferides per l'halè de la tardor, i començava el sol a decantar-se a la

Santiago Rusiñol Obra completa

posta. Allà en el cel s'abraçaven el blau agonitzant del die i el vermell de la nit, i d'aquell petó d'atmosfera en moria una aurora d'un violeta dolcissim; al lluny fumaven vapors els arbres, encens de cap-al-tard vibrants de somnis; tremolaven nerviosament les fulles, cantaven els aucells la pregaria de la tarde, i tot anava aclucant-se i tot parlava a mitja veu per a deixar dormir a la terra.

La simfonia del vespre's preparava: notes de rosada de la tarde, caient com llagrimes de despedida; veus d'alguna fulla seca gronxant-se sobre aquella herba de llisura japonesa; veus com queixes del die; i l'amor de l'esperit brotava, naixia de sota els arbres, fent corre un no sé què qu'acostava les parelles d'aucells sota les branques, feia callar els insectes i parlava a cau d'orella d'intimitats voluptuoses, de cants sens lletra, de frisances de sentiments que feien fred a la pell i acotxaven el cor dintre de l'anima.

Era aquella hora, aquella tant descrita, que veiem cada die i cada die plorem sense donâ'ns-en compte; aquella en qu'acluca els ulls la terra; la dels sorolls misteriosos i fantastiques vaguetats; l'hora en que surten i volen a ran del riu les parelles de sombres, fent gotejar els plecs de llur mantell sobre l'aigua com llagrimes de focs follets, i passen com un petó donat pels nuvols; en que reïxen les tradicions i el misteri s'aixeca;

Santiago Rusiñol Obra completa

en que cada crit sembla una queixa i desperta un anyorament; aquella hora en que vol l'anima soletat i vol companyia el cor; aquella en que s'abraça fins el vuid de la planura i es busquen mans per estrenye, ulls per miralls i braços oberts per somniar-hi; aquella que tenia entristida sobre l'herba an aquella noia blanca.

Apartada de la gent, semblava cercar la soletat per companyia; semblava respirar l'aire del camp, contestant am sospirs les remors que rebia com paraules de la selva; semblava resar a la deessa Quietut i demanar-li amb els ulls els consells que'ls seus llavis no sabien demanar. Jove, hermosa i en plena primavera de la vida, sentia desitjos que no sabia explicar-se, esperances boiroses, somnis de felicitat confosos entre tristeses, afanys desconeguts, batégs d'un cor qu'extén les ales per volar ran de la terra, tremolor de llavis que palpiten, de tendreses de flor que s'obre a la vida de l'amor i demana consells a les remors del paisatge, a les cambiants dels nuvols i a la via quieta de les aigues.

Mirava-la corre, aquella aigua! La mirava sota els seus peus com si vejés corre sa vida, com un llibre qu'en el seu camí de plata anés girant les planes trasparents del seu destino. Volia llegir en les cambiants, en les claretats de llum, en els foscos reflexos, l'historia trista o alegra dels seus dies, i sols veia en aquell mirall mitj

Santiago Rusiñol Obra completa

fosc nuvols del cel pintats de color d'eter prenent formes estranyes, sublims terenyines d'arc-iris fonent-se en aquella immensitat feta de boires, desmais de fum com papallones atretes pel sol ponent; sols veia el morat dels arbres, tremolosos i ondulant-se en aquell llit brodat d'onades, i aquella vaguetat de cap al vespre la deixava entristida i amorosament duptosa.

—Què sento aquesta tarde?—es preguntava. —Per què aquêt sol i aquêts nuvols hàn de ferme estar trista? Per què el cor me sent desitjos que no'm demana altres hores? Voldria anar-me'n i no tinc força d'aixecar-me; voldria fugir de les meves tristeses i trobo gust acariciant-les; i em deleixo sofrint, i sento veus dintre meu qu'escolto amb por, i m'entretinc sentint-les. Pobra de mi! Què dec tenir? Què sento dintre meu aquesta tarde?

Lo que sentia era el mal de cap-al-tard; el mal d'aquella posta ferint aquella aurora; l'hora de l'anyorament arribant a l'hora de l'esperança; la sensació de la mort d'un altre die sentida per una anima purament illusionada; l'ultim petó de la Natura ferint-la amb abraçada de comiat i despertant-li un nou món; l'afany de viure com les parelles arrupides en els arbres.

Per entre les verdors va sentir venir un jove que, acostant-se-li, va saludar-la. Apenes va contestar-li, embadalida am ses abstractes idees, i ell va sentar-se aprop d'ella.

Santiago Rusiñol Obra completa

—Em sembla, Julia, que la veig trista,—va dir ell.—Em sembla que no la veig com altres hores.

—Estic com sempre.

—Pot-ser m'equivoqui; però la veig sola i trista, i no sé: pot-ser és l'aigua que's reflexa en els seus ulls, o pot-ser ells donen reflexo a l'aigua, que mai els havia vistos tant clars i tant hermosos, ni tant verniçats de llagrimes qu'espurnejen com rosada.

—No'm digui res: li demano per favor.

No va dir res i s'entretingué admirant-la. Recolzada al peu de l'arbre, caigudes les mans amb abandono, velada tota ella per l'ombra, semblava una figura somniada per Lleonard de Vinci, un perfil decadent, una silueta de verge primitiva, un lliri simbolista nascut al peu de les aigues.

—Digui'm que'm tiri al riu,—va dir ell,—però no'm supliqui que calli. No puc més: m'ofego per dintre de lo que voldria dir; sento el cor que vol fugir-me am la paraula; vui callar-me i no puc. ¿Per què no dir-li qu'aquesta soletat que busca és per apartar la vista de la fosquetat del món i girar els ulls a la llum, an el gran panorama qu'hà d'inspirar-li l'amor? que'l cel, la plana i les montanyes del lluny són l'altar dels seus somnis, l'alcova hermosa dels seus pensaments dolcissims? ¿Per què no dir-li que no po-

Santiago Rusiñol Obra completa

drà trobar sola lo que fa sospirar-la? que l'aigua busca al mar, els nuvols a la terra, i tot, tot absolutament, busca abraçar-se am l'afany d'un misteri indefinible? ¿Per què no dir-li tot això, i per què no dir-li ben apropet d'orella... que li demano qu'estimi?

—Qui sap si avui estimo!—va dir ella, com escoltant-se per dintre.—Qui sap si estimo una ombra, si estimo aquell blau que vostè em deia! Estimo... perquè el cor m'ho demana an aquesta hora, sense indicar-me el camí del meu carinyo. No faci cas de lo que dic. Miri's el camp i podrà veure el meu cor: allí i aquí, tot fosqueja.

Tot fosquejava. Els arbres eren cortines verdoses, retallats a primer terme, ennuvolats al fons; el poblet estava acotxat per la seva propia fumarola, encongit dintre seu, mirant amb ulls de llum per alguna finestra encesa; la poca gent s'havia arrupit a casa seva; l'herba era blava; i anaven caient, caient, sense fer soroll, les fulles. Devots d'aquell misteri, ell va agafar-li la mà, i, sense mirar-se, van veure els ultims sospirs del dia.

Van veure la terra abraçada amb el blau d'un cel malalt, i ell va estrenye aquella mà, i ella, callada, no va sentir més que la negror del paisatge.

Van veure'l riu com una cinta de metall, escorrent-se allà d'enllà de la planura a modo de serpent apocaliptica... i ell va agafar-li les dos

Santiago Rusiñol Obra completa

mans... i ella callava, i tremolosa's mirava aquella linia d'aigua morta.

Van veure sortir com un diamant a la cortina del cel, i ell va passar estreta la mà per la cintura del lliri, d'ella, que callava sempre, mirant aquella estrella sobre aquell mantell finissim.

En tant, la fosca absoluta anava a entrar, la negror de la terra s'acostava.

—Per Déu, estimi'm!—va dir ell amb un foc inspirat de l'ultim raig de sol a sobre el nuvol.—Estimi'm, si no'm vol veure morir com el die que mor al devant nostre. Els aucells tenen llit a les branques, les parelles s'adormen acostades, tot s'estima: dormi el somni d'amor sobre els meus braços,—va dir, i posà un petó en aquells llavis de rosa, llarg, silenciós com la nit, mat, fosc i vibrant com les remors del paisatge.

No sé què va sentir ella, però va contestar-lo, llarg també i silenciós, i ple de dolcissim misteri; i, com si despertés d'un somni, va aixecar-se tot-d'una i va cridar—No és a vostè a qui estimo!—i va fugir per entre-mig de la fosca, com una blanca sirena del riu Ter que s'entornava an el fondo de les aigues.

* * *

No era an ell a qui estimava! Ho havia dit al fugir, i era veritat, i a l'ultim ell ho entenia.

Aquell petó era donat per la força del paisatge, era un impuls de cap-al-tard, un adéu de la posta. Era un petó després com una fulla dels arbres, com una gota de rosada; un petó que passava i qu'havia caigut com un balsem en sos llavis.

Santiago Rusiñol
Obra completa

En plena boira

Santiago Rusiñol
Obra completa

En plena boira

A l'amic J. Bo i Singla

A *tot sol* tituleu el ben pintat article am que m'honreu dedicant-me'l. *En plena boira* és el titul am que començo les quatre ratlles de contesta.

Voldria explicar-vos, si sabés, lo que per mi significa boira i sol, en art, en poesia, en filosofia i fins en costums dels homes. Voldria dir-vos l'influencia que tenen en nosaltres els raigs de llum caient aplomats com foc, i la que tenen les glaces humides d'una atmosfera velada, trista i confosa com la nit somniadora.

En terra de sol, la filosofia i l'art broten calents del cervell com una explossió de vida, com

Santiago Rusiñol Obra completa

una espurna que rebot a dintre de l'enteniment i surt vibrant am tot el foc de l'empenta, com un part madurat pels raigs del cel, com una necessitat espontania de treure's un pes de sobre. Fins la tristesa dels països del Mig-die té quelcom de borratxera, el regust d'una nit perduda en xivarri, el cansament d'una alegria soptada per un nuvol blanc i inflat, el suau defalliment que deixa la congestió. En terra de boira l'art és trist, d'una tristesa de somni, difumit com una visió, perdut de forma, velat de silueta, confós i gris, misteriós i ple de simbols nadant pel vuid de la fantasia, deixant entreveure la bellesa de les coses embolcallades entre glaces de transparencia suavissima. Lo riure és trist i el somriure melancolic, el xiste és agre i dolorós, fa plorar la caricatura, el teatre fa pensar més que no sentir, és mate la veu humana, i tot té l'hermosura d'una dolça melangia.

Per mi, *sol* vol dir joventut, vol dir força, vol dir entusiasme; *boira*, reflexió, filosofia i tristor de la vellesa. El color vermell és sol; és boira el violeta, el gris, el perla, el verd de fulla; és sol l'heroisme irreflexiu, i boira l'heroisme meditat; sol, morir per la patria, i, boira, per ella deixar-se matar; sol, els versos exaltats; boira, la prosa ritmada i poetica; sol, els ulls negres, els cabells negres, la pell ardent i morena, les pedres esgroguehides, les platjes rósses, els nuvols

Santiago Rusiñol
Obra completa

blancs; boira, els ulls blaus de mirada indexifrable, els cabells rossos com polcina en sol ponent, les catedrals de pissarra i els nuvols llarcs; sol, el clavell, i, boira, el lliri; sol, el creure en miracles; boira, inventar-los i no creure-hi; sol, lo qu'és alegre-trist, i, boira, lo qu'és trist d'una tristesa agradable; i tot, tot lo del món, me recorda simbolicament sol o boira.

Que val més, no sabria dir-ho. Quan sóc an aquella hermosa platja, mullada d'ones, graduada de colors, com dieu en l'article, anyoro la boira del Nord, la vista'm demana repòs, el cor me demana somnis i el cap visions difumides. Quan sóc aquí, els ulls me demanen sol, sol com el crit dolorós d'Ibsen, i cares blanques, i colors que m'enlluernin i m'emborratxin de llum; allí voldria misteri i aquí veritats; allí viure lluny de mi, i aquí també; que sempre, sempre en la vida el cor demana impossibles i vol corre adalerat envers lo desconegut.

Santiago Rusiñol
Obra completa

L'hermità de la costa

L'hermità de la costa

Penjada a les costes de Garraf, allí a sobre d'una penyal, hi hà una hermita.

Petita, baixa, i am l'abside arrodonit, s'assembla a totes i a cada una de les demés hermites, solament qu'aixís com ses germanes de montanya són colrades pel sol i per l'aire de la serra, aquesta, per ser filla de la costa, és blanca com un minaret i tenyida dels reflexos que'l mar li envia per conducte de les brises.

La tal hermita, am prou feines aguantada al bell cim de la penya, sembla talment que reposa, sembla qu'espera per aixamplar ses blanques ales i aixecar la volada sobre el llençol immens del mar; i que'l mar, xuclant-la amb els llavis

Santiago Rusiñol Obra completa

del seu vertic, l'espera per guardar-la en el fondo del seu blau, a modo de blanquissima petxina.

Perquè allí el mar, i sols el mar, sembla l'amic de tot lo que s'ovira. Se'l contempla tant gran, tant imponent, tant ric en matiços i en contrastos, tant ampliament grandiós extès allí meteix sota els peus, en el fons del precipici, que'ls ulls no s'apartarien mai d'aquella amplaria, que, sense linies ni relleus, té quelcom, en sa extesa vaguetat, de visió de lo infinit; la terra sembla mesquina i miserablement petita, comparada am la sublim senzillesa d'aquella massa sens fites; i el primer terme's borra i desapareix devant d'aquell escenari, sempre igual i variat sempre.

¡Quina gran cosa és el mar! Té de veure-se'l desde aquella gran altura per compendre sa vida i sentir la sensibilitat exquisida de ses aigues i les vibrants subtileses de son anima. Ni un nuvolet camina pel firmament, ni un raig de sol o una guspira de llum tremola enlaire sense qu'ell la reculli i la reflexi en ses fondes transparencies; ni una alegria o tristesa té el cel sense qu'ell la plori o canti en musica i llagrimes de colors, ni una queixa de dolor el firmament sense qu'ell ronqui de rabia i reboti per les roques sa brumera furiosa.

Desde lo alt d'aquella hermita, ja se'l vegi com dormint en sa propia falda, ja se senti sa veu entre el repòs de la nit, pel seu color o pel seu

Santiago Rusiñol Obra completa

soroll, té de recordar-se'l sempre. Té de recordar-se que palpita allí meteix rosegant foll i incansable les penyes, per devorar-se la terra mentres devora els seus fills molt més endintre; té de recordar-se que si desde l'hermita se veu el mar, són molts els qu'en moments de perill i en les llargues nits d'engunia veuen l'hermita com santuari d'esperança, com refugi derrer de sa angustiosa mirada.

Un d'ells, un dels caminants del mar, un vell navegant d'aquelles ones exteses, un die va arribar-hi an aquella pobra hermita i va quedar-s'hi d'hermità. Home acostumat al mar, colrat de sa patina i gronxada sa existencia per les ones, a l'arribar an aquella edat que'l cos no pot seguir l'esperit, va obtenir de ser el guardia d'aquella deserta casa. Tirat en aquella costa com a invalid de les batalles del mar, podia viure contemplant-lo, podia a totes hores recordar les lluites de sa vida accidentada, endevinar dibuixats en aquella extensió immensa els camins invisibles que seguia en sos viatges, i, desembarcat en terra, fixar la vista en aquell camp dels seus somnis i continuar, de record, viatjant sobre aquell blau que tenia com cortina derrera de les finestres.

Allí vivia sol, sol am la seva hermita i el seu mar. Tenint no més de cuidar la capella i el seu reconet de dormir, ho feia amb el carinyo am qu'en altro temps cuidava el barco. El santuari era per ell un altro barco, un llaut atracat vora

Santiago Rusiñol Obres Completes

dels nuvols, un bergantí que tenia l'altar de la Verge a la proa, el cor a popa, i qu'amb el sant de timoner anava am rumbo a la gloria.

Per ell se deixava guiar, sempre alerta a la maniobra, com home avesat als temporals, ja qu'allí, dintre la meteixa iglesia, recordava'ls, am son llenguatge ignocent, els ex-votos, que mirava hores i hores, com pagines de sa historia. Barcos volcats per l'empenta del cicló, fragates atravessant l'equinocci, debils bóts de pescadors esquinsant-se sobre les roques, ones immenses escupint homes i escuma sobre la platja deserta, se sentien naufragar entre el color d'aquelles taules rogenques, i, encare que tosques, veia-les ell amb els ulls dels seus records, i el bon home plorava devant d'aquelles pobres pintures, i cuidava-les com obres mestres penjades en aquell intim museu.

Arreglada l'iglesia, pujava sobre coberta. Pujava al primer pis, ahont ell vivia, i ahon s'obre un finestral servint de marc a l'ample firmament. Desde aquell quadro's veu el mar, a totes hores el mar, el mar sempre, com corranda de dolça monotonia. Apoiada allí sa vella testa, passava el nostro home hores i hores somniant, ensopit per la linia d'aquella aigua i per sa remor llunyana, qu'arribava al seu oido com una veu incansable. A voltes el veia com un estany, am la brisa dibuixant sobre sa clara lluentor camins de plata, que

Santiago Rusiñol
Obra completa

tornava a esborrar el meteix oreig, per dibuixar-los més lluny com estremituts de llum i esgarrifances de pell; altres el veia transparentant esmeragda, algues i roques dormides en el seu fondo; el veia també impetuós, empenyent ones i ones, perseguint-se atropellades i esclatant allí baix sota els seus peus, o rossegant-se am desmai sobre la daurada platja. De tant en tant, allí al confí de la ratlla, veia volar una ramada de barquetes pescadores; de vegades, com una boia perduda, passava una llanxa solitaria, corria una vela inflada o passava una gran nau, escorrent-se com un'ombra, que'l mariner mirava com una visió estimada, i extasiat la seguia, i la veia enxiquir-se i tornar-se petiteta allà al lluny del més lluny, estreta pels dos grans llavis, pel cel i el mar, que li donaven un bes embolcallant-la de llum visionada entre els dos blaus.

Sempre sol, sol en la terra com ho estava en mig del mar, sentia corre els seus dies i els seus mesos am la meteixa cadencia que veia corre les ones, esperant l'arribada de la mort sens dar-se compte de la vida. Per ell eren iguals tots els dies, amb els meteixos sorolls i les meteixes quietuts, amb igual sol illuminant identiques perspectives, amb el meteix soroll del vent o la calma precursora del no-res. Era per ell, l'existencia, un trist rellotge de sorra, deixant caure els granets acompassats i silenciosos, sens mai aturar-se en

Santiago Rusiñol Obra catalana

sa caiguda; aquella hermita, el derrer barco ahon feia el derrer viatge; i aquell penyal ahon se sostenia, l'ultim refugi del naufragi de la calma; calma de terra, calma d'un claustre, sols obert un die a l'any an el brugit de la vida.

És un die del mes de Juny; és el die de la festa i aplec d'aquell desterro, l'unic die que'l mariner desembarca en el port de joventut. Ja abans que'l sol s'aixequi, a l'escassa claretat del firmament que parpelleja, per dreceres i camins que porten al santuari, se veu a colles pujar una multitut, que dels blancs poblets de la costa s'enfila per la montanya. Alegres i enjogaçats primer, deturen el pas a l'apropar-se al bell cim, subjugats per la planura del mar que's comença a dominar allà sota la carena. Allí arriben a colles els fills d'aquella platja, la cançó als llavis i el goig en els plecs de l'esperit, alegra jovenalla vestida per la festa, vells mariners tenyida de blau la roba i daurada l'antiga testa per l'oreig de les soletats immenses. I, a l'arribar, el cel se tenyeix de rosa casat am violeta, que'l mar reflexa per enveja; para l'halè de la nit, s'apaga poc a poc la frisança de la lluna sobre l'aigua, i es desmaien les estrelles, perquè al lluny, sortint el sol de la boira, envia l'abraç de foc a l'hermita, que'l reb vibrant de blancura.

Entren a l'interior els pelegrins i el troben debilment illumitat per l'indecisa claror de gro-

Santiago Rusiñol Obra completa

guencs ciris i embaumat per l'aroma de pobres flors montanyeses, colocades allí per mà piadosa. Allà al peu de l'altaret, vora la proa de la mistica goleta, el mariner, ab sa veu modelada amb el tracte de les exteses quietuts, entona els goigs, explicant solemnement els miracles del *patró*. Segueixen les veus del poble, com tripulants d'aquella nau, cantant la pregaria del matí; i aquell cant tant senzill, acompanyat pel sò de la campana i pel remor llunyà de l'aiga, se sublima en tant modest escenari, i la veu d'aquells devots cantant l'himne del mar que va a terra, adquireix un ressò misteriós, un no sé què legendari explicat per les parets de l'hermita.

Al sortir d'ella, el sol, que mai faltà a la cita en aquell dia enviant resplendors i flamarades, se deixa caure aplomat, rebotent sobre les penyes. Faltada d'arbres la montanya, se busca l'ombra del santuari, i al peu de ses meteixes parets, com rusc d'abelles, s'acotxen els pelegrins, grans i petits, homes i dònes, i arreglen el dinar sota de l'ombra. Apropen uns la llenya, encenen altros el foc, arregla aquêt els plats, mentres l'altro va a cercar aigua, cuida d'espantar les mosques el més valent, i tots esperen amb ansia la fumejant caçola, qu'arriba entre la cridoria i es vuida sense indult, voltada de la més franca alegria.

Després, a dormir, o somniar, o embadalir-se devant l'ample perspectiva, i a ballar després

Santiago Rusiñol Obra completa

sobre l'era. Desde allí's domina el mar, el mar com sempre, el mar per tot arreu. Devant d'ell, i al sò de musica popular, que canta am l'agredolç d'alegre melancolia, qu'arreplega al passar per l'aire lliure, ballen les joves parelles.

Ballen els balls de sempre, però els ballen amb el goig pintat a la cara, am l'alegria de volar an aquella altura sentint l'olor d'algues i arbres que pujen del bosc i de l'aigua; i és el ball com un desig de sentir-se portats pel vent, de respirar saltant, d'aixamplar els pulmons a plena vida, i corre el cor més que'l cos, am tot i llançar-se les parelles en remolí deliciós, portades per empenta voluptuosa.

Però el vespre s'acosta, tot s'acaba, i elles se'n van del braç, contant-se projectes i esperances a l'orella, encomanant-se ilusions, parlant-se dels llurs amors, com sempre passa i passarà mentres hi hagi joventut; i el nostro pobre mariner, que veu un somni que fuig, se queda com marejat, sent *mal de terra*, aturdiment d'un soroll que comprèn i no coneix, borratxera d'existencia d'una tempestat de vida qu'un cop l'any passa fugint en aquell pobre desterro.

Perquè mentres el sol baixa per un costat de la carena, baixen per l'altro els pelegrins.

Baixen i es va fent fosc.

Com punts negres, en llarga professó ondulada, com una cinta que s'escorre, els veu l'her-

Santiago Rusiñol Obra completa

mità que s'allunyen, que's borren entre la boira, que's tornen visions somniades, i sent les cançons que salten de pedra en pedra fins a perdre's timba avall.

Després la gent se fon per una banda: per l'altra 's pon el sol.

I entre la vida que fuig i la claror que s'esborra, el mariner se despedeix tot fent plorar la campana.

***

Pobre naufrec! No sap bé'l que despedeix: el somni d'un instant, una ventada de llum, un no sap què que li recorda la mort, fent de contrast a la vida...

I es torna a quedar tot sol, sol tot l'any devant del mar, d'aquell mar sense fons, qu'és el seu unic company, l'unic amic que l'atreu am gronxaments de breçol i sospirs de cementiri.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Cançons del poble

Santiago Rusiñol
Obra completa

Cançons del poble

A l'Orfeó Català

Qu'ho fa que sempre, a les hores d'esbojarrada alegria o de dolça tristesa, el pensament porta un raig de cançó an els llavis i qu'és sempre una cançó de la terra? ¿Qu'ho fa que, quan s'està alegre, la cançó aquella's torna trista, banya l'anima am balsem d'olorosa boira, mitiga el riure am vel de tendresa, i quan se sent melangia retorna el cor a la vida, alenta l'esperit com beguda misteriosa? ¿Qu'ho fa que, quan ens deixem de teories, són aquelles cançons senzilles sentides en el breçol les que més ens commouen i les qu'aspirem per dintre amb els sentits més oberts?

No sé qu'ho fa, ni quina aroma porten, ni

Santiago Rusiñol Obra completa

perquè's claven entre el cor i la memoria... però s'hi claven.

S'hi claven, i, sense donar-nos-en compte, aquelles quatre notes de casa repetides, sempre iguals, sempre les meteixes, monotones com el cant de les onades, lleugeres com el salt d'aigua d'una font ja coneguda, ens diuen un món de coses, que no podriem entendre si fossin coses estrangeres. Al seu compas de somni veiem passar aquells primers anys de la vida boirosos i plens de llum esfumada; aquelles figures velades, crescudes després i apropades i tornades a perdre a un ultim terme com una estranya caricia; veiem passar el desig del primer amor, el petó donat d'amagat, la mirada seguint l'estimada silueta que s'allunya; sentim el chor de caramelles a la somorta quietut de la morena i tebia nit; sentim cruixir la finestra, el cap de dòna que somriu de simpatia derrera dels finestrons; sentim caure una flor humida encare dels llavis, i sentim l'eco allunyar-se, allunyar-se poble endins, gronxat per una cançó qu'és nostra.

Ella és ben nostra, ja que'l cant popular és com la veu misteriosa brotant del sentiment del poble; és com l'halè d'art del meteix poble; és com l'essencia d'esperit deixat pels que s'han trasmès com herencia de poesia; testament noble d'uns béns recullits vora del mar, a les veus de la plana, an els cants indecisos de la terra, a l'orquesta

Santiago Rusiñol Obra completa

vibrant de les exteses quietuts, an aquell grandiós pentagrama ahon volen com sensacions les queixes blaves tremoloses de les coses invisibles.

Perquè les cançons nostres, com totes les populars, com totes les de la terra, l'home les cull de la terra, i són cullita per l'anima. Allí al Nord, ferits de boira, sobre les amples planures de la neu, les cançons surten tristes com cançó d'emigrant; allí a les altes montanyes, sobre els nuvols revolcant-se per les valls, són estridents com crits d'aguila; revosten foc i vida les dels camps de Provença, melangia i anyorament a Galicia, i suau indolencia a Andalucia; i per tot arreu ahon broten porten l'olor de la terra i el baptisme de poesia.

Les nostres són pobres i senzilles, però hermoses per sa meteixa modestia. Nascudes entre pins i banyades per la brumera del mar, tenen l'aspror de la terra i la salabror de l'aigua, però tenen el balanceig de les ones, i, com elles, s'aixequen i s'aplanen amb eterna i grandiosa cadencia; són de paisatge robust ab linies gregues, senten l'olor del bosc i de les algues, ploren rient, i rient ploren; s'extenen tot plegat amb un compas de planura i s'aixequen com turons; prenen aire de llegenda, de retaule, de tradició i de rondalla, i sempre tenen remors de Catalunya, remors que'ns estimem perquè són bells i són ais dels sospirs de coses nostres.

Santiago Rusiñol Obra gràfica

Qui no ha sentit, al sentir-les, tremolar-se? ¿Qui no ha sentit anyorar-se sota un cel ple de cascades d'estrelles al sentir un coro que passa com veu del meteix vespre, com poble que diu cantant lo que no pot de paraula? ¿Qui no ha comprès qu'aquelles veus van casades i es confonen am totes les veus de la nit; que són crits d'aquella meteixa nit nascuts al misteri de l'ombra; que són brotades de plantes, sospirs de roques, xiulets de vent sortint per les esquerdes de la terra, brunzits i ecos de l'aire, i sòns de flautes de les canyes armonisats per l'ambient i apresos per l'instint de l'home? ¿Qui no ha comprès que aquell chor era una santa aspiració, és el calor del terroç encenent l'amor a la patria, omplint el pit per a la gran abraçada, empeltant sava de fe i estrenyent entusiasmes?

Sí: aquelles cançons són nostres, i no voldriem que's perdessin ofegades per cançons d'altres comarques.

No voldriem qu'un aire foraster les malgastés, les fes morir poc a poquet arreconades, que's veiessin ferides per cants que no vénen del paisatge, de cants malalts nascuts amb artifici i no portats per l'aire de la serra, ni gronxats per les onades del mar, ni trasmesos pel record, sinó per murgues forasteres, per jutglars fills del gas am veu de nit enrogallada, per flamencs degradats, venint a cantar olor de vi en comptes d'olor de pampol,

Santiago Rusiñol Obra completa

convertint en taverna la verda i hermosa vinya.

No voldriem qu'un die ens quedessim secs de veu i tinguessim de cantar cançons llogades. Amb això, defensem-se a cops de cançons, i cançons nostres, els qu'encare estimem la terra. Les cançons forasteres s'infiltren com veneno en copa d'or, brunzejen a l'orella com paraules de lleugera cortesana, però no hàn de consolar-nos quan el cos se'ns entristeixi i ens demani companyia, i ¡pobre poble el que les pert pels dies tristos; el que deixa cantar la terra i no l'escolta; el que, en braços d'amors fingits, deixa plorar les fonts sota l'arbreda, remorejar les veus de nit, clapotejar les onades sense parar-se a sentir-les i trasmetre aquêts ais als fills que vénen!

Cantem en català, els qu'havem nascut a Catalunya! Cantem i tinguem present que l'integritat de la Grecia i la revolució francesa van fer-se amb una sola cançó, i que, si'ns deixem conquistar per cants que no són nostros, pot-ser un die no'n tindrem i ens faran falta.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Llagrimes de matinada

Santiago Rusiñol
Obra completa

Llagrimes de matinada

APOIADA a la finestra, am la planura per fondo, una noia d'uns disset anys, hermosa de joventut i d'hermosura, no sentia cap tristesa... i plorava.

Les llagrimes, brollant-li d'uns ulls color de vespre, li relliscaven cara avall, clares i transparents com gotes de rosada sobre una flor de lliri; li relliscaven com sortides de la font de la tristesa; i ella les sentia caure cor-confosa, no sabent quina pena podia'l cor amagar-li per sentir-se ferida d'aquell modo.

Mai la nit havia estat tant serena ni tant clara i quieta. Allà, lluny, podien comptar-se'ls arbres de la serra am la claror de la lluna, rodons i arru-

Santiago Rusiñol Obra completa

pits a vora'ls marges, llargs i enfonsats a vora la riera; la plana semblava un camp de plata: verda de blau de nit, ondulada com un mar verge, extesa a sota'l cel, tirant allà d'enllà sense aturar-se; en el clar firmament mai s'hi havien trobat tantes estrelles a-l'hora, blaves de llum les unes, petites i arrupides i acostades les altres, enviant-se clarors de totes menes, fites d'amor algunes, com a camins misteriosos altres, i a remades perdudes en aquella ampla cortina; fins el fanal de la nit, la lluna trista, semblava somriure aquell vespre, am la cara tombada mirant-se la pobre terra; i tot parlava d'estiu i d'alegria, i aquella noia... plorava i no sabia què tenia.

Era feliç, era estimada, era jove, era hermosa, entrava a la vida trepitjant flors i sentint-ne l'aroma, el desengany no havia ferit encare aquell cor verge, la tristesa no havia posat sobre'l seu cor les ales negres, estimava com estima l'eura a les columnes, abraçant sens gelosia i sentint-se apoiada sobre forta noblesa, la santa emoció del riure li feia pessigolles ane l'anima, vivia com un sol que s'aixeca, i sentia en sos ulls la pluja de cap al vespre.

De tant en tant, un raig de llum, un pensament d'alegria, espantava aquelles llagrimes que fujen cor endintre; aclucava'ls ulls per millor veure'l pensament que passava, li enviava un petó vestit de somnis, i el sentia fugir, i el perseguia.

Santiago Rusiñol Obra completa

i el tornava a gronxar a sobre meteix dels ulls fins que volava altra vegada. Allavors escoltava'ls sorolls morts de la plana, sentia aquella remor que allà a la nit surt de la terra, remor fet de quietut, d'harmonies sense veu, de sorolls d'aigua, de tremolor de fulles i pot-ser de passos d'estrelles i de sospirs i amoroseig de plantes; sentia allà d'enllà alguna veu solitaria ressonant com un ai! de nit a sota la gran cúpula blava; sentia'l cridar dels goços, el cant del gall, la veu queixosa i vibrant de la campana, i les llagrimes tornaven a sortir poc a poc de dintre la cova hermosa i a relliscar a sobre aquell llit de rosa.

—Què dec tenir? Mai el meu cor ha sentit pena. No he vist mai que la mort entrés a casa meva: ni de lluny la conexo. Sempre m'he vist voltada de carinyo i sempre'l desig ha tingut lo que volia abans d'encomanar-ho a la paraula. Si miro cap al passat, veig un camí qu'he seguit gronxada en nuvols; si miro lo que vindrà, me sembla blau com el cel; en el present estimo, i l'home qu'estimo'm diu coses a l'orella que'm fan somniar desperta, m'acaricia'l pensament am musica de paraules, me mira amb ulls de promeses, m'acotxa'l cor am dolçura, i jo'l miro com un angel de la terra, i el sento meu i aprop meu, i, no obstant, ploro, i ploro sense rahó de tristesa. Oh cor i cel d'estrelles, quins misteris teniu que no conexo! —va pensar, acostant-se al pia-

Santiago Rusiñol Obra completa

no. — Respon-me paraules... oh musica!... en comptes de notes; respon-me per què ploro, diga'm què tinc, tu que tantes coses me dius armonioses, tu que'm breces i em dónes alegries d'infantesa.

La musica prou responia, cantant primer, com un raig d'aigua caient sobre cristall en tremolós ruixim de notes, com soroll de petxines dintre'l mar gronxades per onades d'armonia, després com queixes mortes que volaven, pel fondo violat de la finestra, a ajuntar-se a altres notes; veus fosques de pedalt, veus d'hivern que li feien tremolar els dits sobre'l piano, i cants alegres, després, d'aucells refilant cançons d'aubada plenes de vida i de goig i amor de viure; prou responia la musica millor qu'altres vegades; però ella, sentint aquella vida de l'art, se sentia noves llagrimes; llagrimes mudes que vessaven tebies i blanques, brillant a mitja llum, com perles foses.

L'astre gran de la nit havia baixat entre l'estol de llumenetes, volant sense ales i relliscant per l'ample espai, i enviava un raig de freda claror al dintell de la finestra; pujava de la plana olor de nit, de flors que broten, d'herba que s'espolça la rosada, de pins i roures que suen, de fulles mortes que passen, i de concert d'aromes que's renoven; cantaven els aucells tot somniant, i ella també va cantar acompanyant a la nit; i les can-

Santiago Rusiñol Obra completa

çons que va cantar eren alegres i se li tornaven tristes, tristes de veu i de tonada, tristes com pressentiments de tristeses, d'anyorances d'un cor que res anyora, de mals sense dolor, de passions ignorades del seu cor, de ventades sense forma que'l seu jove pensament no coneixia.

Volia anar-se'n i no volia; sentia'l primer goig de plorar i sofria d'aquelles llagrimes caigudes; volia aturar-les i el cor n'hi demanava d'altres; volia compendre lo qu'eren, am curiositat de dòna, i tot aixugant-les n'expremia dels ulls per sapiguer d'on venien. ¡Pobre cor, que no sabia estalviar-les per quan li farien falta; que no sabia compendre que les llagrimes s'han de guardar com reliquies, com dolç consol de les penes de la vida!

No sabia tampoc, acostumada al bullici, que la soletat del camp, l'ampla serena, la nit extesa sobre la terra quieta, avancen la tristesa; que la pau del paisatge desperta'ls somnis de l'anima endormiscada; qu'am la callada vaguetat el cor escolta i es desvetlla i sent nervis que tremolen, quiets fins llavors; no sabia lo qu'eren aquelles llagrimes i volia saber-ho, i buscava'l remei, qu'al meteix temps no prenia, en aquell blavós espai brodat d'espurnes, en aquell camp esglaiat, boirós i difumit com els seus duptes.

Van tocar hores al lluny, seguides i acompassades, i aquella mida del temps va semblar

Santiago Rusiñol
Obra completa

que li expliqués a cau d'orella'ls seus mals. Va esser com una veu que li parlés del que vindrà, com unes ales fugint, com una ombra que caminava indecisa. Va voler seguir-la amb el pensament, aquella ombra duptosa; va voler aturar-la perquè li digués lo que'l cor li demanava; però caminava tant depressa, relliscava pel no-res tant voluptuosa, que no va poder aconseguir-la, i allavors va apoiar-se sobre aquell raig de blanca lluna i va quedar-se endormiscada.

No dormia, no, pobra tristesa feliç! Buscava la fosquetat per concellera, aclucava'ls ulls per veure-hi am més claretat, i no veia més que tenebres, tenebres de pensament, més fosques que les tenebres de cego. Prou va aixecar-se i va passejar-se per la sala, creient distreure'ls seus ulls; prou va tornar an el piano a demanar-li concell: aquelles llagrimes sortien intermitents i toçudes; prou va provar de llegir, buscant entre'ls fulls dels llibres lo que'ls pobres llibres no saben; prou va provar d'explicar-se ella meteixa lo que tenia, d'estudiar-se full per full dintre'ls plecs del sentiment; prou va repassar la memoria fins a les ultimes fibres; prou va escoltar-se ses ignocents passions escorcollant el passat. Pobra noia! El seu mal, de tant senzill, no'l sabia. No sabia que ses llagrimes no eren llagrimes de dol, sinó de pressentiment; no sabia qu'eren llagrimes sobreres, llagrimes que vessaven mortes, qu'ensa-

Santiago Rusiñol Obra completa

javen la sortida, qu'exploraven aquell camí dels seus ulls, d'aquells hermosissims ulls, que no sabien encare lo que més tard tant i tant sovint tindrien de sapiguer.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Un entierro

Santiago Rusiñol
Obra completa

Un enterro

Era al caure de la tarde i baixava un ofegat pel Sena.

L'aigua l'anava arrastrant com una esponja, el capbuçava, l'extenia, el tornava a girar i l'anava baixant, baixant majestuosament, com si fos cosa sobrera que volgués escupir sobre la platja.

De tant en tant s'aturava, trobava un remolí que'l detenia, i, com si mirés el camí, treia un ull vuit sobre l'aigua, un ull sens fondo, l'ull mort d'un mort; donava una volta suau com si se'n anés a fons, i continuava baixant sempre.

Devegades no's veia més qu'una esquena, un troç de drap negre mullat, un zig-zag de reflexos destriats a la corrent, l'ombra del cap al fons, i

Santiago Rusiñol Obra completa

formant tot plegat com una cosa vuidada qu'anava caminant sense soroll riu avall sempre, com buscant el camí de l'altra vida.

Allà sobre'l pont d'Austerlitz el cel semblava esqueixar-se i sortir foc de les seves ferides enceses i rogenques; pujava una boira del riu blavosa i clara com fum d'aigua; la terra s'adormia breçada per la nit; se reflexaven els ultims badalls del dia a la corrent; tot s'enfosquia, i el mort caminava rebent els ultims raigs de claror com petó de despedida, l'unic petó que s'enduia de la terra.

Al passar sota un pont, alguns curiosos el van veure i van avisar qu'anava un ofegat riu avall.

Prou hi van corre per treure'l, però van corre poc depressa: ja la fosca'l tenia abraçat an els seus braços; la fosca, negra com tinta, qu'amagava aquell viatge derrer, aquell bulto sense anima que s'enduia entre'ls seus plecs vuids de misteri.

Entre ells, entre aquella negror de cel fet de feredat, nedava immovil voltat de troços de gel, de gel com vidre, que relliscava seguint-lo i es gelava encare més al tocar aquella carn morta. Entre ells el vent xiulava, llis sobre l'aigua, se revolcava per les parets de les vores, i de rebot aixecava una polcina feta de llot i d'escuma; passava branlant pels arcs dels ponts i corria desaforat, boig, neguitós, deixant el mort enderrera. Entre ells se sentia l coro de la ciutat, París movent-se i cridant

Santiago Rusiñol Obra completa

com una fera apocaliptica de centenars de mils goles; crits de nit d'un poble que vol viure, remor fet d'esgarrifances de fred, d'extremituts de goig, de cants d'engunia i badalls d'una alegria macraba; crits de vida abocats sobre aquell mort que la ciutat escupia.

Ja'l riu era un mirall a les fosques, una cisterna, una gola sense platxes; els vapors no corrien ja, dormien les barques a la vora, i l'agulla de Nôtre Dame semblava una llapiçada de carbó sobre un drap negre. Al lluny pujava cap al cel una rojor de ciutat que s'encén; dalt dels ponts brillava alguna llum vermella com un ull sense celles; i a baix, entre'l vuid del precipici, l'aigua morta fumava efervescencies de llums blaus, vapors de llot que fermenten, baf de tomba, vels com de fum illuminat formant difusa aureola.

Formada d'aquella claror blavenca, dreta a sobre de l'aigua i embossada, hi relliscava l'ombra de la mort seguint i vigilant sa presa. D'entre'l seu mantell sortien els òssos blancs i es destacaven a la fosca, li penjaven les mans sens nervis, i la dalla, deixada anar sobre'l riu, feia un regalim a l'aigua, fil de plata que seguia l'ofegat, relliscant d'esma.

En essent devant de la Morgue, allí entremig dels dos canals, va semblar que s'aturava. A la casa dels morts s'hi veia un llum malalt a la

finestra, el llum dels ofegats, la llantia trista de l'altra vida, l'esblaimada claror que com un rellotge d'arena anava vuidant-se sempre. Va semblar que s'aturava i va donar una volta misteriosa plena de duptes i esperances d'ofegat, va treure aquell ull de foscuria i va continuar riu avall molt més depressa.

Seguint pel mig del riu, res lo deturava: an aquella hora era ben bé sol a seguir-lo. Seu era'l riu, i ningú, ningú a la terra, sabia qu'aquell ser caminava tot sent mort, ningú sabia d'on venia ni ahont anava: era un mort lliure portat per la ventura i gronxat en braços de la santa independencia; un mort robat a la terra per les aigues.

Avall sempre, va passar tots els molls de París, les dugues isles, la renglera de cases am les finestres tancades, i a cada pont que passava un terratremol de vida'l feia trontollar; les rodes dels cotxes el deturaven; queien cartes llençades a sobre seu, cartes d'amor pot-ser, i clarors vuides de fanals que s'apagaven; de l'un a l'altro sentia altra vegada com el descans de la mort; i així els va anar passant tots, tots, fins a sortir d'aquell París que'l llençava, i va entrar en ple camp i en plena naturalesa.

Allí'l cel va semblar que s'aclaria. No era'l cel de la ciutat, ple de taques de fum i clapes de baf del poble: era l'immens firmament brodat d'estrelles, d'estrelles blanques i rosses com nines

Santiago Rusiñol
Obra completa

d'ulls mirant la terra, com guspires de cors encesos, com llumenetes blaves fetes de color d'estrella.

Una n'hi havia a frec del riu trista i quieta com un fanal solitari, més trista que les demés i blanca, blanca com una llagrima. Sospesa com llantia del cel, era l'estrella del mort, l'estrella que'l vegé al naixe, que'l seguí tota la vida i are'l xuclava aigua enllà, aigua enllà, fent-lo seguir com iman de sa planeta. Ell el portava, i, seguint-lo, ja atravessava pobles que dormien arracerats sota dels arbres, ja planures desertes o platjes mortes; ja les canyes, blincant-se, el deturaven i sortien les silfides del riu per veure passar aquell mort, i treien el cap les ondines, espantades, i se sentien sospirs, gemecs de nit, cants sens paraules, relliscar de fantasmes, i se sentia, passant, com un vent fred d'esperits que volaven a ran d'ones, de somnis que fugien, d'ombres que duia'l vent i relliscades d'espectres.

I, seguint-lo, va parar-se un moment prop d'una barca, i, tombat a sobre d'ella, un mariner borratxo va veure'l mort detingut i va veure aquell ull vuid, aquell ull fosc voltat de fosca, i va espantar-se; i volia cridar i no'n sabia; i veient que s'allunyava continuant el seu camí, el camí d'aquella estrella, va treure's la gorra, el mariner, com si passés un enterro.

I era veritat lo que veia'l mariner: aquell

Santiago Rusiñol Obra completa

cos navegant, aquell bulto sense forma, era un enterro que passava riu avall, l'enterro d'un ser que s'enterrava an ell meteix.

Abrigat per la nit, ningú l'acompanyava: marxava sol, sol com un mort, fent-li l'aigua de cotxe, el paisatge de dol, i caminant cap el gran cementiri, cap aquell mar tant ample ahon la caixa és el mar, el mar sens fondo, i les parets el cel, el cel sense muralles ni sostre.

Santiago
Rusiñol
Obra completa

Un geni desconegut

Santiago Rusiñol
Obra completa

Un geni desconegut

A l'Enric Clarassó

El pobre terricer,
el pobre terriçaire.

(Cançó popular)

La vall de la Cerdanya és una vall fecunda en pobles de reduhides dimensions.

Descomptant Puigcerdà i algun altro, la major part d'eixos pobles, més que pobles, són families de cases reunides per interessos de vehinat, grapats de pedra acotats sobre oasis de verdura, dormint desde segles el somni de la montanya.

Mirats de lluny semblen bolets habitables ajeguts a les vores de la plana, nius de pedra que treuen les blavenques espatlles de pissarra per demunt del brancam, i qu'amb el campanar a coll-i-bè, del meteix color de les cases, i aquestes

Santiago Rusiñol Obra completa

del to de la terra, semblen esclafades sobre'l planeta per obra geologica dels temps, més que per l'esforç dels homes.

D'aprop, totes les cases se semblen: en totes elles les meteixes parets d'ocre, identiques barbacanes, les meteixes finestres, amb iguals testos i flors; les eres, totes daurades pel blat; les golfes, am la meteixa farum d'herba; tots els carrers, solitaris; fumejant a entrada de fosc les xemeneies; i igual quietut per tot arreu.

Se distingeix un poble entre'ls demés (el cau del geni de qu'anem a ocupar-nos) per esser dividit en dos per un riu, com algunes grans capitals; com París, té cases per amdós costats de la corrent (deu per un cantó i vuit per l'altro, am l'iglesia i el cementiri). Un pont de fusta junta els dos barris extrems i vehins, i entre el pont, el fossar i el riu s'extén la plaça, una plaça ombrejada pels salzers de la vora del torrent, per dos ôms més plantats allí aposta i am premeditació, i per un pobre xiprer escanyolit com un pal de telegrafo, qu'ensenya'l seu esquelet al vent, amb uns quants borrallons de verdura tant solament sospesos en les branques més enlairades per abrigar tant de nervi com ensenya al descobert.

Les divuit vivendes (contant-hi el fossar) estan habitades quasi totes, encare qu'al veure-les abandonades tot el die, ningú s'ho arribaria a creure. Solament al morir el die se veuen desfilar

Santiago Rusiñol
Obra completa

pels carrers sos habitants, tornant de conresar la terra, arribant amb ells eixos ecos del paisatge, tant agradables a l'orella, armonisats i igualats per la gran Volta.

Am l'aire's purifica la veu de l'home i les senzilles cançons d'aquells pagesos adquireixen la grandesa i majestat de tot lo sobri; els esquellots del remat qu'entra amb el cap baix cap a l'estable, vibren com notes de la meteixa Naturalesa; ensems canta l'aigua am sa suau veu inimitable, i l'acompanya la campana, alçant-se d'aquêt conjunt de sòns i de veus l'olor de pau que's respira en aquells poblets petits, que, després de mirar cap al cel tot lo sant die, s'adormen suaument dintre la fosca, a sota el mantell de estrelles.

A negra nit se veu brillar vagament la llum derrera de les finestres, i com en aquêt món tot s'apaga, i en el nostro poblet no hi hà més fanals que'ls astres, apagada la llum, ofegades les remors i amagada la terra en les tenebres, tot-hom s'adorm, esperant la claror de l'alba.

I que bé's dorm en aquell recó de món! Sense grans ambicions ni descompassats afanys; sense febre de fortuna ni set de gloria, aquella gent del camp gaudeix de la descansada vida somniada pel poeta. Allí la lluita per la vida és monotona, ensopida, tranquila com la superficie d'un estany; no's coneix allí la febre de les grans capitals, ni s'agita'l sistema nerviós; allí, sense neurosis, no

s'usa ni s'abusa de la morfina, i l'home dorm sense somniar, perquè, si bé treballen els muscles, el cervell no fa gran cosa.

Més en aquella pau, rodejat de tant soberana indiferencia, i destacant de l'apatia general, un somniador bull, s'agita i s'encaparra, treballant sobre aquell fondo pacific i tranquil amb igual estranyesa qu'una maquina en la plana d'un desert.

Aquest home és el *geni ignorat* del poble.

Seguint una de les lleis de la fatalitat inconscient, en eixos llocs de quietut i sossego s'aixequen verdaders temperaments, homes del tremp dels grans homes, inteligencies que, sentint aquêt *quelcom* poderós que's belluga dins l'enteniment, els empeny a crear costi lo que costi; a vegades, de la raça dels grans genis, quedant reduhits, moltes altres, a formar entre la classe dels cèves per falta de bona direcció en sa exaltada fantasia.

El nostro amic era, per desgracia, d'aquêts ultims.

Nascut de terricers, nét també de terricers, fou terriçaire tant bon punt s'arrossegà per la terra.

Va apendre en sa infantesa a rodonejar un canti, a pulir-lo, a seguir pas a pas les metamorfosis del fang; fou iniciat en els misteriosos secrets del gran foc; rebé com herencia les receptes dels

Santiago Rusiñol Obra completa

verniços, i va encarinyar-se am voluptat en les misterioses transformacions de la materia.

Els cantis que sortien de ses mans, am tot i esser de la meteixa forma que'ls demés, eren buscats per una qualitat latent amagada dins de ses arrodonides panxes. Per més viatges que fessin a la font, no's trencaven; rumbejaven sos flancs amb una elegancia sols semblant a la cintura de la dòna; mantenien fidelment el suau regust del terroç, i l'aigua semblava cantar a l'enfonsar-se dintre'ls seus ventres; i, més que res, l'abric de verniç que cobria ses espatlles era d'un vert tant sencer, que s'hi reflexava'l qui hi bevia, els paisatges més llunyans i l'immensitat del cel.

Qui ho havia de dir! Aquell verniç i aquell vert foren la causa de totes les desgracies d'aquell pobre *terriçaire*.

Reflectant-se en aquell mirall transparent, va somniar un més enllà en el gran camp dels verniços, va somniar en una familia ceramica brunyida com un camp esmaltat, imaginant-se sa estatua, de porcelana, alçant-se en espaiosa plaça de lluhenta i dorada pisa, brillant al sol com un déu persa i ferint els ulls d'una munió de gent entusiasmada amb un torrent de guspires lluminoses.

Va posar més llenya an el foc, començant a-les-hores els temps de les esperances, ensems que'ls de les feixugues proves.

Com un Vulcà, passava tot el sant die en el forn, inflava la manxa fins a punt de reventar-la, apilotava arbres sencers en la fogaina, abrusava les voltes; i en la nit d'aquell poble, callada com el somni d'una verge, se veia pujar cap al negre espai la flamarada d'ilusions, i desvaneixe's al topar am la fosca sublimitat d'aquella hora.

***

D'aquestes hores de prova van sortir-ne uns plats molt verniçats, però sense forma i esquerdats lo meteix qu'un crater.

El terriçaire allavors va pensar am l'esculptura, i, agafant el cisell com una espasa, va posar-se a estudiar el natural de la vora i sense por.

Tot va servir als seus estudis. Una planta, una riçada fulla de col, un escardot ple d'espines, van esser els motius que va escullir per als seus primers tantejos. Feu paisatges de fang am l'ingenuitat de l'ignocencia; va copiar llargandaixos, serps i aucellets, insectes, peixos i quadrupedes; i l'esculptura que feia fou l'espontania esculptura de l'home del natural; l'esculptura que degueren usar els nostros primers pares al sortir del Paradís; aquella qu'ha fabricat tants idols i la qu'empleen els pastors de tots els remats de la terra.

Santiago Rusiñol Obra completa

Solament, com el nostre geni ja havia llegit el *Telemac* i les faules de La Fontaine i portava en son cap idees preconcebudes, va enredar la literatura amb el cisell i en ella va buscar assumptos per la seva estranya terriça.

La marxa d'Ulises, Les granotes buscant un rei, Lo corp i el camell, El dromedari i el peix, i la garça i la guineu i un sens fi d'altros animals domestics i boscans, foren els motius qu'executà, si bé am mà tosca, amb espatarrant inspiració. Concebuts am fe, tenien l'indecís misticisme de tota obra modelada am gran amor; amor d'artista que va omplir-li l'esperit d'orgull i la pensa d'esperances difícils, molt difícils de resoldre.

Perquè, ensems qu'agumentava sa fal·lera, anava també minvant el seu patrimoni i anava allunyant-se-li l'hisenda allà en el fons, fins a perdre's an el lluny de les montanyes sacrificada en l'altar del seu geni; en aquella fornal assedegada havia ja cremat un bosc llegat per una gran generació de terriçaires; l'hort, aquell hort abans frondós, no era ja més qu'un cementiri, un jardí anti-botanic on no hi creixien més que males herbes; per a comprar tints i verniços havia empenyat els prats, i, per a més gran desgracia, va quedar-se viudo am dos fills rossos i hermosos com dos astres, però més enganats qu'aquell terrible forn de la terrible terriça.

Les seves ilusions van arribar al cap-d'amunt,

ensems que'l seu infortuni: havia ja penetrat els ultims secrets de la materia, desenrotllant-se en ell sensacions desconegudes dels demés; de ses foradades butxaques ne sortien sempre troços de terriça, terriça que feia palpar als pocs amics que tenia i el miraven am sospita.

—Toqueu, toqueu aquesta pasta,—els hi deia, com si'l seu tacte sobrexcitat fos comú als altros homes.—Quina sensació més dolça!—deia enternint-se, al predicar l'acció am l'exemple.—Aquesta capa gromullada no us recorda la closca de les més riques petxines de la mar? No us-e sembla un troç de vellut aquesta pasta vermella? Que me'n costa de disgustos, de nits perdudes i d'afanys! Però, per fi, tinc el secret de la gran familia rosa, el deliciós color qu'era fins are la principal força de les porcelanes xines.

Pobre home! *Pobre terriçaire!* com diu la cançó del poble. En sa desgracia no va tenir més remei qu'abandonar de temps en temps lo qu'ell ne deia el gran art, tornar ahont havia sortit fent cantis, arreconant tota la pisa, esperant els compradors qu'havien d'arribar en aquell arreconat poblet, guiats, com els sants reis, per la que tenia d'esser sa bona i lluent estrella.

Entretant va caure en ses mans l'historia de *Bernard de Palissy*, i va consolar-se una mica llegint les miseries del *ceramic*. Com aquêt,

Santiago Rusiñol
Obra completa

va creure's un geni desconegut del seu sigle, un home perillós i perseguit per sa obra reformadora; va aixecar-se de nou al seu devant la Bastilla per a ser tancat parets endins, com havia passat an el qu'ell anomenava *lu grandiós terriçaire;* i a tant va arribar son esplet d'encegament, que, quan fa poc el vam veure, tenia ja el trist somriure dels iluminats gloriosos.

Flac, ullerós, embullat i blanc el cabell, vaig trobar-lo enfront de ses obres arrenglerades, mirant-se-les am l'amor d'una mare carinyosa.

Així devia esser, puix cada plat d'aquells era un seu fill, fill fruit de llargues nits passades en vetlla i de mai acabades hores de dolor i d'ansietat. Aquell fang, nascut de res, ell l'havia fet pasta de gloria pagant-ho am sa propia hisenda, i contemplant la seva obra allí sencera (puix per falta de compradors tot ho tenia), desbordaven dels seus ulls amargues llagrimes.

—Si pugués trobar el groc i el carmesí de reflexos metalics, —nos va dir,—quina obra tant gran fóra la meva! Fins sens ells, digueu-me si eixos colors no tenen tota la força dels que va usar el gran Palissy. Aquêt blau té la transparencia del cel, i el groc clar que podeu veure en aquêt pot, està inspirat en els hermosos prats de la Cerdanya. És la meva obra, és mon color, el color que'm té de donar més renom quan mes obres siguen ja reconegudes.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Vam mirar aquell seu vert, el vert de ses esperances, i ens va semblar de cartró; i, no sabent si alabar-lo, acabant de tornar-lo boig, o dir-li la veritat, am lo qu'ell ens hauria pres per bojos, vam callar desconcertats.

—Sempre'ls governs han combatut la ceramica, —deia seguint sa conversa; —a Palissy van trencar-li les cames a la Bastilla, i jo tindria la meteixa mala sort si no visqués oblidat en aquêt poble. Aquí tot-hom se'm burla dels meus projectes, fugen de mi i m'abandonen, no trobo ni una mà amiga qu'estrenyi la meva mà en la poruga soletat de ma vida. Jo, que tant m'estimava la voluptuositat del foc, are, a l'hivern, ni tinc llenya per escalfar els meus pobres òssos, puix tota la vaig cremar per encendre la meva obra. Tot, tot, fins l'ultim cartutxo, i cremaria ma vida si no fos pels meus dos fillets qu'aquí veuen, qu'hàn d'esser els hereus dels meus secrets.

Els *hereus*, pobres hereus!, tenien aquelles caretes rodones dels fills de les montanyes, amb el sedós cabell patinat per l'aire lliure, i miraven dolçament, escrita en sos ulls blaus sa futura mala estrella; sentien parlar d'una deixa, sense entendre lo que volien dir les incoherents paraules del seu pare.

—No tinc per ells hisendes ni fortuna, —va afegir, —però tinc de deixar-los el camí ben trillat per a sa gloria. Fa dèu anys que vaig

Santiago Rusiñol Obra completa

escrivint el llibre de les meves observacions i dels meus descobriments, i ells seran els unics que posseheixin aquêt preuat manuscrit.

—Vaia una deixa! —vam pensar mirant als dos noiets, qu'anaven escoltant amb els ullaços oberts com una gloria.

—Sols per ells serà'l secret, —va dir-nos el *geni ignorat* al despedir-nos; —sols per ells, —repetia embadalit, mirant l'extesa ceramica... mentres responia un moço qu'ens havia acompanyat: —*Pobrets! Ja'n podran tirar un bon troç a l'olla.*

Més... ah!... qu'amb un polcet més de sort, d'enginy o d'ordre, o menos indiferencia, no'ns hauria vingut als llavis aquella trista tonada:

Del pobre terricer,
del pobre terriçaire.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Record

Santiago Rusiñol
Obra completa

Records

Amic Cabot: Del modo que saps fer-ho me demanes, i per a qui m'ho demanes és impossible negar-t'ho, que parli, a *La Veu de Catalunya*, del nostro inoblidable Vayreda, que diga lo que'n pensi, qu'evoqui el record de sa persona o d'alguna de ses obres; i, encare que malament, bé diré lo que'n sapiga, bé procuraré apuntar lo que'n crega; però serà més un record qu'un retrato o una critica; més ben dit: serà un record d'admiració evocat del vell entusiasme que sempre he sentit pel nostre gran paisatgista, que tant aviat s'ha endut la mort d'aprop dels qui l'estimavem.

En aquell temps que començava a barallar-me amb els colors, no més el coneixia per ses obres.

Santiago Rusiñol Obra completa

Anava a Cân Parés com hi anem tots: a veure'ns, a criticar-nos i, massa sovint, a mossegar-nos. Entrava entremig de les empentes del diumenge i mirava la cortina. Un die hi exposaven allà quadros negres i com retalladets de llauna; un altro, composicions olioses am figures com disfreces; l'altro die, paisatges miniatures, fets seguint, nervi per nervi, les fulles de tots els arbres que hi havia, representant una riera, o una vaca de fusta bevent aigua de paper sobre un vert de transparent, o una manola, o molts altros assumptos que res deien als ulls ni a l'anima, ni denotaven la més flaca sensació d'aquella sagrada empenta que té de rebre l'artista.

Un se n'anava entristit d'aquella casa, que semblava estar a les fosques; se n'anava trist i se sentia malalt; i tant sols de tant en tant, de diumenge en diumenge, com si s'obrís una portella, una finestra al camp i a la planura, se veia exposat algun paisatge ahon sortir a respirar un trocet de natural, deixant anar l'esperit per camins més saludables.

Això passava quan exposava en Vayreda. Les seves obres les coneixiem de lluny: una aigua clara transparentant una volta de fullatge; un raser d'ammetllers blancs i rosats i brunyits per la rosada; un camp ros de fajol tombant al lluny com una esquena florida, am nuvols a l'horitzó d'aquells qu'esperen la nit per a fondre's; un

Santiago Rusiñol Obra completa

camí rellat sobre l'herba; un remat aixoplugant-se sota'ls castanyers i alzines; algun ram de masies escampat a la falda d'una montanya pagesa; una olor de frescura, d'humitat verge, de flors de bosc i de jardí natural; i deiem als nostros ulls:—Apa, aquí: mireu bé, extasieu-vos i serviu aire als pulmons, qu'en el quadro de devant vostro hi tremola un cant de Santa Harmonia, de'n Vayreda; un cant del camp, que'ns regala als pobres de ciutat perquè vejem com és feta l'hermosa Naturalesa. Miravem i semblava que'ns trobessim suaument reconfortats, lleugers i valents, am delit nou de corre per les montanyes, d'embrancar-nos en aquells reconets misteriosos, de mullarnos en aquella aigua somorta, d'aspirar la florida del fajol i seguir per aquells camins de verdura al pas trist de la remada d'ovelles, marxant quiet, com els nuvols, i fonent-nos, com ells, am la posta de la tarde.

Per primera vegada vèiem, els qui erem joves i anavem a Cân Parés, un art qu'interpretava i no copiava servilment el natural, que no comptava les fulles, però d'elles contava les intimes sensacions; un art d'essencia de bosc, d'olor de terra, de llum viscuda; un art quasi impressionista; per primera vegada pressentiem l'art Corot, l'art Daubigny; vèiem pintar sense habilitat de dits; vèiem fetes obres les coses indetallables: el remoreig de la brisa, el tremolar de la neu, el panteig del sol i

Santiago Rusiñol Obra completa

l'halè de la rosada; per primera vegada se'ns obrien horitzons de coses que desitjavem i entrevèiem i somiaven resoltes, i per primera vegada entrava llum a Cân Parés, llum grisa de la montanya, d'aquella hermosa montanya que tots voliem coneixe.

Un estiu, mogut per aquêt desig, vaig encaminar-me a Olot. Vaig pujar per Sant Joan de les Abadesses, vaig passar les serralades ferestegues que donen tipo a les altes montanyes catalanes, i al ser al retorn de l'esquena, allà al lluny, mirant un fondo limitat per altres serres com rompiments de teatre, la gran planura d'Olot, nova per mi, se'm va apareixe com si l'hagués coneguda. Allí, al peu del fons de tot, roques negroses xoplugant cases rossenques, arracerades sota dels arbres; més aprop, camps vermellosos, resseguits, plec per plec, per les ratlles de l'arada; taques verdoses de roures, salzaredes acotxant els rierals, turons volcanics; i per tot, pels fondos, pels torrents, per les bagues i pels lloms, la flor blanca del fajol, oberta, tendre i flexible, aplanant-se sota'l vent, gronxant-se, tremolant com vies de nervis i omplint tota la plana d'una nevada olorosa. Tot ho recordava ja: eren els nuvols, les boires, les terres dels quadros qu'havia vist a Cân Parés, i no sé perquè tota aquella ampla hermosura va semblarme qu'era cosa de'n Vayreda, qu'allò era seu, qu'era vedat als altros, qu'era pla d'on ne cullia

Santiago Rusiñol Obra completa

emocions i en repartia obres d'art, qu'aquella terra frondosa sols dava paisatge per fruit, i que l'anima de la plana era l'artista, xuclant, com la papellona, colors de per tot arreu, i desfent-los en essencia per als seus quadros.

Vaig baixar al pla, apropant-me an aquell país de paisatge; i cada espessura que veia, cada torrent, fins cada arbre i cada branca, me recordaven arbres, branques, espessures i torrents qu'havia vist de'n Vayreda. ¡Am quin gust, allí, vaig omplir-me'ls ulls de verdor, vaig emborratxar-me'l cor de l'aspre perfum de l'herba, vaig viure'ls quadros del paisatgista! ¡Am quin delit vaig corre el natural aquell, fita per fita, gaudint de l'aire, del bosc, dels nuvols, de les santes quietuts d'aquella terra! ¡Am quin halè espigolava tot lo die, i am quina pau reposava cap al tard, en aquells florits prats de molça, que'm servien de treball i de repòs! Aquell tombar de camí, am fondo d'arbres florits, el coneixia; aquell rieral amb aigua relliscant sota les canyes, el coneixia; coneixia també la soca immensa i oberta, llançant els braços per amunt i omplint els nuvols de fulles; l'hortet frondós, intim, quiet, brodat de plantes am cara de bondat i de modestia; coneixia les masies, segudes vora del paller, vessant herba i deixant anar com un sospir de lleugera fumarola, i les salzaredes de fulles blanques de plata; coneixia'ls caminets, els camps estrellats de flors,

Santiago Rusiñol Obra completa

els marges guarnits de pedres; i tot plegat, tot lo que's veia de banda a banda de serra, me recordava en Vayreda, me'l presentava, m'explicava ses alegries i ses tristeses d'artista, de tal manera qu'era amic que ja estimava el dia que la sort me feu estrenye aquella mà, vibrant llavors i morta are per a l'art, per a l'amor i per a la patria.

Fou allí en el meteix bosc que'l vaig veure, com qui diu a casa seva meteix, tenint per fondo algun fondo dels seus quadros. Ell arribava amb un amic, i jo pintava, i em devia fer l'efecte a mi meteix de que jo era un intrús, pintant sense'l seu permís els seus arbres i els seus nuvols, que'm recordo molt bé que, per un instint natural, vaig tancar la capça depressa, com si estés avergonyit de que'm trobés descobert en un paratge qu'era seu per conquista del talent. Somrient i caminant poc a poc, va acostar-se, i vaig veure en ell, desseguida, derrera un vestit mig montanyès, una noblesa del camp, un aire de bondat serena, uns ulls clars que'm van recordar ses obres, com si's reflectís a dintre'l paisatge que'l voltava i el protegia am son ombra.

Varem parlar d'art (de què haviem de parlar, sinó de lo que fa gaudir i sofrir?), varem parlar-ne aquell dia, i cada dia, i jo escoltava embadalit a l'home i al paisatgista, i sentia creixe per ell la simpatia més fonda. De mica en mica vaig conei-

Santiago Rusiñol
Obra completa

xe'l seu modo de pensar i de concebir. Ell no pintava al devant del natural: se l'enduia, se'l gravava al cervell, l'acariciava i l'escullia per dintre; i a l'arribar al seu estudi, de les visions de tot el die, de tot l'any, de tota una vida contemplativa, ne vuidava, a sobre la blanca tela, els raigs de llum, de verdor i de poesia qu'havia anat recullint en ses llargues oracions a les montanyes; sortia al camp a banyar-se l'esperit, corria les frondositats dels boscos, seguia am la mirada les boires que caminaven perdudes, l'enjogaçat riure de l'aigua, les llagrimes de la pluja; i, sadollat de visions, paria a soles, com fruit ditxós de la terra, com flor que s'obre no podent ja contenir l'esplet de vida que l'empenyia per dintre.

¡Quantes vegades, entornant-se'n cap a casa, el veia que s'aturava callat, mig aclucava la vista i xuclava'ls colors del natural! ¡Quantes vegades tenia les fugides de la terra que tenen els homes de pensament, s'embadalia perdut, resava a soles, s'imantava de les clarors i les linies que passaven i les acotxava dintre, guardant-les com germe de concepció! D'elles vivia'l seu art, i amb elles ens dava els quadros que vèiem a Can Parés, qu'admiravem per tot arreu, que buscavem com consol i exemple d'un art senzill, impressionista i sincer; d'un art ben seu, estudiat en bones fonts i conreuat en les planures de son país hermosissim.

Vaig marxar d'allí am gran recança, i van

Santiago Rusiñol Obra completa

passar anys sense que vegés an en Vayreda. Més tard el veia de tant en tant, i un die el vaig trobar més callat i més concentrat que sempre; i al preguntar què pintava, me va dir tristament que s'envellia, que li faltava ja delit per enviar an els ulls a provehir de paisatge, i que'l seu art cambiava, perdia l'alegria d'altres hores, l'esclat de primavera de sa joventut perduda.

No era veritat lo que va dir-me en Vayreda en aquell moment de tristesa. El seu art no envellia, ni pot envellir mai un art fet d'essencia de vida i regat d'inessecable frescura. Ell ha mort prop de vell, i ses obres conserven l'etern halè de joventut, el foc d'aquella primera empenta. Ell ha mort; però, més qu'ell, me fa l'efecte qu'ha mort alguna cosa de l'anima d'aquella hermosa planura, d'aquell país seu d'Olot, que ja no té qui canti, com ell, la frescura dels seus boscos, el misteri de ses ombres, l'eterna cançó de sès aigues, ni l'esplendida harmonia d'un país escampat ahir amb estrofes de colors, i avui hermós com sempre, però tancat dintre sí meteix, reposant d'haver dat obres mestres com fruit de una hermosa terra.

Santiago Rusiñol
Obra completa

A l'Yxart

Santiago Rusiñol
Obra completa

A l'Ixart

La mort d'un amic, quan és un amic de debò, com ho era per mi l'Yxart, és com si a un li arranquessin un full de la joventut.

Quan un troba a faltar un d'aquells sers qu'han estat sempre a punt d'escoltar i explicar els primers somnis i compartir les primeres ilusions; aquella mà disposada a estrenye sempre am calor que reconforta; aquell braç per apoiar s'hi i confessar-s'hi; un sent a dintre seu com si'l cor se perdés dintre un desert, un s'adona que, de mica en mica, va quedant-se tot sol, que la joventut va allunyant-se i perdent-se en els nuvols dels records; que s'arrenquen fulls d'alegria de la vida i que són fulls que serveixen de mortalla als amics que se'n van i se'ls emporten.

Pobre Yxart! Quin vuit has deixat a tants i tants que t'estimavem! Que vegades te buscarem amb el pensament perquè ens alentis a somniar i somniis am nosaltros, perquè ens alentis a seguir el camí d'ortigues que porta vers un terrocet de gloria.

Perdona'm que parli de tu (que ja sé que no t'agradava). Deixa'm que'n parli no en alabança per a no ofendre't, però sí en record d'aquells dos mesos que vam passar a Tarragona, tu morint-te amb el cor ple d'esperança, i jo veient-te morir amb el meu entristit de no poder-te dar la vida.

***

— Vina a Tarragona,—vas dir-me.—Veuras el claustre, veuras les muralles i la costa. Ja veus qu'estic malalt. Vina i em faras companyia.

L'estar am tu'm va convence més que'l claustre i la costa i les muralles.

I vaig anar a Tarragona.

Vaig arribar a la tarde, vaig intrincar-me pels carrers estrets que volten la Catedral, buscant la casa del meu amic, i tot d'un plegat vaig veure'ls seus braços extesos cap a mi, uns ulls vessant simpatia, un cor que compareixia an els llavis somrients, i una veu, ja quasi morta, sortint d'una anima entusiasta.

Santiago Rusiñol Obra completa

Sense donar-me temps d'explicar-li d'on venia,—Anem,—va dir-me,—anem a veure a Tarragona. No la coneixes i te la vui presentar, i obsequiar-te ab ciclopi, romà, gotic i lo que vulguis, que de tot tenim a casa nostra.

De dret vam anar al claustre, recó frondós de poesia, torrat del sol am tons de magrana oberta, puntejat am flors roses de baladre, i endolat am xiprers; lloc arracerat sota un cimbori feixuc am daurades arrugues de vellesa; racer de pau que l'Yxart estimava pels records que'n tenia, per l'aire que hi corria portant aromes de flors i pedres velles, pels crits d'orenetes i campanes que hi vibraven, per lo hermós qu'era, i perquè era'l seu hort i el jardí del seu poble.

Aquella quietut de veus, de colors i de linies, aquella harmonia de llums i de repòs, era l'impressió primera que rebien els meus ulls de Tarragona, com dolça lleminadura. Apenes havia arribat, i ja estava, boig i embriac de llum i d'alegria, seduhit de lo que veia, content de sentir l'Yxart que recobrava la veu i em deia amb arrobament:—Espera't i no t'exaltis, que t'ensenyaré altres coses. Vina i sortim i anem a veure les muralles, abans que'l sol se pongui.

Vam sortir, i, passant per sota unes lloses ciclopees, vam seguir la gran cortina de pedra. No eren ja muralles de defensa am la seva antipatica fredor: eren parets colrades, pedres immen-

ses apilotades per gegants, extenent-se amb els colors del sol a la cara, capes sobre-posades com fulls de ros pergamí del llibre de Tarragona, ferits pel sol qu'anava baixant, majestuós, cap a la plana. Enlaire, restos de marlets i barbacanes obrint la boca desdentegada; de tant en tant, alguna torre maciça, coronada de xiulets i crits de falzies; un portal com un forat entre juntures a la roca; y sempre aquella paret imponent, immensa i desolada qu'anavem seguint sols a modo d'exploradors, com missionistes d'excavació enviats a una hermosa ciutat morta.

L'Yxart, amb aquella finesa de paraula i de visió que tots sabiem, i amb un amarg humorisme, m'explicava la sort del poble que m'ensenyava:—Una ciutat com tantes altres, ferida de l'aire fred d'una civilisació, obrint carrers de linia indiferent i morta sobre despulles sagrades, fent-se vestits endreçadets am retalls de reliquies, aixecant envans de mahó sobre mosaics de marbre, i cases llogades a tant el pam sobre pedreres de lapides, estatues mortes i troços de capitells; planyia's am cor d'artista d'aquella transformació, d'aquells adobs sense art posats per mans profanes, d'aquella ciutat nova empenyent cap amunt les venerables ruïnes arrupides de por voltant la Catedral, com buscant-hi una defensa; i tot caminant m'ensenyava les despulles que surtien de terra, ossari immens de coses desaparegudes.

Santiago Rusiñol Obra completa

Vam baixar fins a un parc frondós d'arbres modestos, acotxant estatues descolgades, i res més trist que'l veure aquell oasis d'ombra misteriosa trepitjat per solars, tallat per les roderes, ferit també pel punyal de l'home practic.

—Ja veus,—mig condolgut me digué l'Yxart; —tot ho arrenquen, per tot arreu el mal gust se cotisa, l'afany del tant per cent ja ha arribat fins aquí. Desenganya't: a Espanya encare no sabem crear coses noves, però les velles ja les sabem tirar per terra.

Vaig caminar guiat sempre per aquell fill amorós qu'ensenyava amb orgull a un foraster sa artistica casa pairal, i no sé perquè ni per ahon varem arribar al cementiri.

—Entrem-hi: pot-ser t'agradarà,—va dir-me l'Yxart.—Entrem-hi.

Vam entrar en aquell cementiri, qu'era per mi allavores un cementiri indiferent, un lloc recullit tant sols, orejat per aquell aire misteriós de melangia i per aquella pau poblada dels sers que dormen sota les flors. Allí uns quants rengles de ninxos arrimats els uns al costat dels altros, com pel fred de la mort, rebent les llenques de morada ombra dels xiprers, alts i maciços i senyalant el cel; alguna llosa blanca destacant-se d'entre una herba brodada de flors grogues; de tant en tant la terra inflada i remoguda, com per panteig impossible, del ser que dormia a sota, am

Santiago Rusiñol Obra completa

contrast am la riallera planura que s'extenia an el fondo, li donaven un aire de cementiri agre-dolç, d'un reconet de la mort quiet per terra i bullicios per les branques alegres de la llum del sol i del soroll dels aucells.

—Tu te'l mires com pintor,—me va dir l'Yxart,—i jo'l trobo un cementiri tristissim. A sota de cada llosa hi hà un amic. És trist i hermós,—va dir-me enfosquint-se-li més la veu.—És hermós sobre tot en aquesta hora, am Tarragona an el fondo.

Vaig mirar, i realment era esplendida, brillant, encesa, una ciutat somniada, un troç de l'antiga Roma apareixent com un nuvol. Caminant ja el sol a ran de la terra, enviava un mantell roig a la dormida ciutat, de rosegada cresteria; per la llarga paret romana corria l'or fos i rebotia la llum feta reflexos; brillaven com diamants els vidres de les finestres; i els xiprers del cementiri, arrenglerats i espurnejant com morades vibracions de cap al tard, se destacaven immovils, els peus enfonsats en la mort i rebent en el front el petó ardent de la vida.

Va suaument apagar-se la del dic, i entre la velada atmosfera, veient alguna estrella espurnejant, varem sortir.

L'Yxart callava, em dava'l braç, i sentia apoiar-se'm un contacte de fondissima tristesa.

No sé perquè'l cor me deia qu'allí meteix

Santiago Rusiñol
Obra completa

veuria venir altres postes, que'l cementiri cridava al nostro Yxart, i que'l seu braç m'estrenyia defensant-se d'una atracció misteriosa.

* * *

No obstant, vaig tornar-hi l'endemà a començar el quadro dels xiprers qu'havia vist el die abans.

Vivia allí, am la familia, l'enterra-morts, un bon home tractant la mort am respecte i franquesa a la vegada, rodejat dels seus fills, criatures de galtes rosades, que corrien com pardals per sobre'ls ninxos, dormien sobre les lloses am la més hermosa inconsciencia de la mort, i creixien am l'esplet de flors silvestres.

Allí, en sent cap al tard, venia l'Yxart cada die, molts cops acompanyat de'n Ruiz, i allí esperavem que'l die s'acluqués. Moments van ser aquells passats en complert abandono d'esperit. Viviem allí una hora de pura contemplació absorbits per la més santa peresa, no parlant i escoltant els sorolls de la soletat; seguint el curs i transformació d'un nuvol que passava, se tenyia de rosa, s'inflava i es fonia en sinfonia de violeta; d'una abella que rondinava ubriagada de flors, d'un rengle de formigues qu'anaven i venien sobre les blanques lloses, de les sordes pulsacions

de la Naturalesa, que'ns adormien l'esperit ple d'indolencia.

Ja post el sol, ens aixecavem i caminavem costa amunt per veure sobre'l mar les relliscades de la llum i els tremolors del cel, i per aplaudir la lluna que sortia grossa i encesa del llit de les onades; un troç de plana acotxant-se poc a poc, sota la boira, abans de quedar adormida. Quins moments foren aquells! Quin somniar notes i colors i aixecar castells enlaire! Quin món d'idees ens despertava aquella comunió gaudida pausada i intimament am la gran Naturalesa! L'Yxart, oblidant els seus mals, no volent sentir la mort que s'apropava, ens explicava els seus projectes, la volada d'idees que bullien per sortir, llibres nascuts del seu clar discerniment, contant al món la tristesa causada per la vanitat dels homes; comedies entrevistes, copiades de les pobres comedies de la vida, hermosejades per l'art; noveles esboscaçades i guardades en aquell enteniment; tot un món d'ilusions que vibrava a dintre seu, com flor qu'espera sava per sortir en esplendida brotada; ens explicava els seus projectes d'anar a Madrit a estudiar la pobre vida dels comics, llurs miseries, llurs intrigues i llur art banyats per la pobre llum del gas, sobre la vida ficticia de les taules; son halè d'anar a París a omplir-se'ls pulmons de l'aire neguitós i perfumat d'aquella terra, a sentir el misteriós oreig de milers d'inteligen-

Santiago Rusiñol
Obra completa

cies, a nodrir-se de vida intelectual i a tocar en aquella immensa orquesta; ens explicava tot aquell remor de somnis que fan el goig i el torment de tot artista, i, entusiasmant-se amb ells, apartava'ls ulls de la fosca i no volia comptar els dies comptats que li quedaven de vida.

Pobre Yxart! Un die va arribar com un noi qu'ha rebut una joguina. Portava *El Arte escénico*. que li havien enviat de *La Vanguardia*, humid encare, am l'aroma de l'imprempta, el seu fill, el fill del seu talent, l'obra nascuda d'aquell part de soberana inteligencia, i el portava an els seus braços i el gronxava a la vora del seu cor i el fullejava am carinyo, amb aquell amor d'artista qu'en un moment reconforta de tota una vida d'espines.

—Un no s'hi avesa mai a veure's un llibre nou, — va dir-me. — Si és robust, l'estimes per la seva força; si és esguerrat, per lo que't costa d'engunies. — Y com pressentint qu'era l'ultim que podria publicar, d'aquella alegria soptada, d'aquell goig de moment, va passar a una tristesa fondissima, i... — Conta'm coses de París, — va dir-me am veu més fosca, aixugant-se'ls ulls, que li espurnaven.

***

«Fins are, — va escriure'm a París, ahon vaig anar als pocs dies, — fins are, cançant-me o no,

havia anat passant, parlava, em movia am cert aire; però, noi, d'un temps an aquesta part, tot me fatiga, haig de caminar poc a poc, me reventen les escales, ja no tinc ganes de parlar: tant me costa. Am la major tristesa d'aquêt món me sorprenc que sóc un vell que no pot anar en lloc, que no's pot fer sentir en lloc, que lentament, lentament, veu reduir-se-li la vida material. Are'l metge'm diu d'anar a montanya, i crec qu'allí m'apanyaria molt. ¿Però no fa plorar, pobre de mi, veure qu'als quaranta dos anys de la meva vida haig de fer vida de vell? Ja compendras, doncs, com estic. Vina, —em tornava a dir, —vina altro cop a Tarragona.»

Ja no'm parlava del claustre, de les muralles ni de les postes de sol.

Era ell que's moria poc a poc i ho comprenia i m'ho deia, i va morir i no'l vaig puguer veure.

Pobre amic meu! L'unic record que vaig puguer enviar-te va ser devant del meu quadro. Lluny de l'altro cementiri, me va semblar més trist. Vaig veure'l de debò perquè no'l veia. Te veia a tu, i mirant aquells xiprers recordava els qu'are't donen ombra dormint per sempre allí ont haviem somniat tantes vegades.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Els caminants de la terra

Santiago Rusiñol
Obra c

Els caminants de la terra

Al company de camí, l'amic Miquel Utrillo

De les ombres que les tradicions fan veure allà en la fosca de la nit, d'aquells sers imaginaris que l'engunia i la por dibuixen sobre el negre drap d'estrelles, la fantasma del Jueu Errant és la que m'ha fet somniar més, llançant-me el pensament vers un vuid interminable.

L'idea d'un ser condemnat a corre sense descans pel no-ser, a vagar eternament per l'impulsió d'un castic sense fi, sense un pedriç a la terra, ni el coixí de l'amor, ni la mà de l'amistat, és l'idea del torment més dolorós, la poesia del sofriment moral etern, la fantasma de l'etern anyorament portat per l'aire de tristesa, la tristesa meteixa,

pot-ser encarnada en un nuvol d'amarga melanconia, donant l'esgarrifança del monoton allargat al sempre més.

Die i nit caminar, i istiu i hivern i anys i més anys seguir, com les estrelles, un curs involuntari, dóna el vertic de la distancia sens limit, fa sentir dins del cor el vuid de la caiguda a un precipici sens fondo, fa compadir an els caminants de la terra, an aquells homes que, portats de la desgracia o la fe, passen la vida marxant sempre, navegant en eterna emigració.

No hi sentit mai l'escena dels pelegrins del *Tannhaüser* sense qu'un nuvol de fred passés per dintre meu. Aquell coro llunyà que s'acosta a poc a poc tot caminant amb el pas de l'esperança, que passa majestuós per allunyar-se després, caminant sempre vers un més enllà desconegut, per força va ser escrit en una tarde de Novembre. Un hom sent en aquell cant el ritme del pas seguit i acompassat sobre la terra, l'afany del país que va apropant-se i l'anyorança de lo que's deixa derrera com un somni; un hom escolta el compas del Temps marxant derrera d'aquells boemis de la fe, i sent compassiva admiració envers aquells pelegrins de Terra Santa que, ferits aquí de la peste, de la fam més enllà, de la guerra i del fred, marxaven sempre, marxaven com una ombra amb anima adolorida, moguts per una ventada que'ls fes anar seguint un camí escrit en les planes mis-

Santiago Rusiñol Obra completa

terioses del Destí, per una força inconscient de caminant, per l'iman desconegut de la transmigració atraient-los terra enllà amb un instint d'oreneta, per un no sé què d'impulsiu que'ls llençava condemnats pel geni del Moviment.

Aquêt geni... qui sap?... és pot-ser el que gronxa, el qu'adorm an els mariners seguint el camí del mar.

Ningú com ells hà de sentir el ritme de l'espai, besant-los per aquell camí sens fites, per aquell breçol amplissim. El Geni els breça am la meteixa dolçura am que's mouen les planetes, i els alena i els dóna la patria de l'aire lliure. Així siga plana la mar i extesa i bondadosa, com ferestega i altiva, ell els conforta am la promesa d'un camí molt més enllà, d'altres onades seguides d'altres més llunyanes i més blaves, formant una llarga cadena d'esperances.

Pel mariner, lo meteix que pel caminant de la Terra, la calma és el terror, el geni abandonant-los, el moviment que s'atura. Feu aturar aquêts homes i un rovell de tristesa els mata d'anyorament: són rellotges montats de melancònia, que, parant-se, se'ls para també la vida; esperits que necessiten l'aire renovat d'estranyes terres; cors cançats que deixen de bategar, com si a sota de llurs plantes s'hagués aturat el món, així que senten la quietut del moviment que no's renova.

Però no a tots els caminants els mou el me-

Santiago Rusiñol Obra completa

teix dalit. Molts caminen buscant la fortuna que s'aparta; molts, fugint de la patria ingrata i buscant-ne una altra de més piadosa; molts, emigrant eternament i esperant la derrera emigració; i aquêts són els que fan pena i els que veiem passar com aucells tristos per les llargues carreteres.

Res com aquella linia blanca dóna el vertic del desconsol. La via polçosa escorrent-se interminable per les planes com una beta extesa, pujant com una serp per les montanyes, per tornar-se a téndre més lluny, fins a perdre's allà d'enllà de l'horitzó, no's pot mirar sense sentir un dupte en el cor, un sentiment de vaguetat, un vuid d'absencia de l'anima que se'n va seguint enguniosa la via am l'afany de descobrir sa llargaria, qu'arriba a semblar infinita.

Per ella passen els caminants de la terra: boemis de la boemia dels pobres, clowns ambulants, carros transportant miseria, musics repetint un cant sens patria, gent sense ofici i abandonats de la sort. Per ella passa tot un món que no té llit per la vida, ni per la mort un troç de terra segura; tot aquell sobrant de gent que l'humanitat escup amb inconscient indiferencia; els que la patria desterra i en fa eterns fugitius de casa seva, perdent de mica en mica les costums, pot-ser els records i fins la llengua mare. Els emigrants passen també, emportant-se'n com herencia la pobre polç

Santiago Rusiñol Obra completa

del seu poble, una tristesa incurable i un cor sec i masegat per la desgracia. I per ella caminen, caminen sens mai parar per aquella ratlla blanca; i atravessant, ja planures seques i desertes i cremades d'un sol que fon les pedres, ja aguantant plujes o sentint caure la neu am sa gelada quietut, ells marxen sempre, marxen, caient com un destorb a cada poble qu'arriben, bordats dels goços, escarnits de les criatures i mirats amb el despreci qu'inspiren els forasters quan són pobres i es presenten com intrusos.

Tots els hem vistos, aquêts boemis de la boemia que passa, i pot-ser ni ens hem girat per mandra d'observar sa desventura. Vestits amb engrunes recullides pel camí, tots havem vist que'l seu vestir és un disfreç de la miseria dels altros a sobre d'ells acumulada; que tenen la cara indefinible, com de gent qu'ha nascut anant de passo; que forma sa llengua l'escoria de les paraules a tot arreu recullides; qu'en sa cara no's pinta mai una arruga d'alegria; que fa fred de mirar-los; que semblen homes d'una raça abandonada.

Passa el que canta sense veu i el que fa forces sense tenir-ne; passa el que fa plorar l'orgue i el que fa riure de tristesa; i el que no diu res ni res fa, passa també com una ombra muda; i el pas lent de tots ells sembla la professó de l'infortuni, fulles seques de l'arbre de la desgracia rodolant via enllà i arrossegant-se per terra.

Santiago Rusiñol Obra completa

Ahon van, ni ells meteixos ho saben. Van d'esma, atrets per lo desconegut, fiant-se en lo que vindrà, provant sempre terres noves com remeis nous an els llurs mals, fascinats pel blau del lluny, i... que sé jo... somniant pot-ser en l'infinit, en el sempre més d'un fatalisme sense limits. Perquè aquêts sers que'l poble en diu ganduls i els veu com goços perduts, són pot-ser els lliures somniadors del món, els que senten la poesia d'una vaguetat sense bruixula i es llencen d'aturdiment en els braços del Destí. Ells pot-ser pensen que la terra sols hà de veure's de passada i que les arrels plantades són nous dolors qu'hàn de dar espines per fruit; que la curtesa del viure no val l'engunia del combat per sostenir-la; que, el món sent gran, qui més escampa l'amor menos estreny el carinyo; i que sols el caminar, el caminar eternament, ubriaga les idees i ensopeix per esperar la tardança de la mort.

Pot-ser això senten els caminants de la terra. I pot-ser són els sols filosops que practiquen. El seu rastre deixa un desig de seguir-los, un agredolç, sentit i fugit depressa, de compassió i simpatia.

És un adéu! Cada un passa per la llarga carretera. És l'adéu a una vaga silueta que s'esfuma, l'adéu del cor presoner que voldria tenir ales.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Discurs llegit a Sitges

Santiago Rusiñol
Obra completa

Discurs llegit a Sitges

SENYORS: Lo qu'anem a representar és un ensaig, és una prova atrevida d'uns que, sentint amor per l'art modern, ne presenten una mostra a un public de carinyosos amics am tot el respecte que's mereix i am garantia de la bona voluntat am que sabem que'l rebran; és un tribut, una oració que fem am tot el cor a uns ideals qu'am totes les nostres forces perseguim; un anticip que us fem mirant enllà, tot caminant commoguts amb els sants pelegrins de l'avenir.

Diem de l'avenir perquè en el món tot cambia, tot evoluciona incessantment, tot brota a la

(1) Am motiu de l'estreno de *L'Intrusa*.

seva primavera i mor a la seva tardor. Lo meteix les plantes que l'art, viuen lo qu'hàn de viure i no més: s'arrelen allí on troben la sahó i moren quan la terra està cançada, per a donar vida a altres plantes que moriran al seu die per la llei infalible de les transformacions eternes.

L'art d'ahir va morint. Queden i quedaran els arbres grossos i corpulents, que, més que de les arrels, viuen de lo que són prop dels nuvols; però an els petits els vents d'altres modes els assequen, el cançament els doblega, i aviat no seran més que documents d'erudit, plantes d'herbari, reliquies respectables de museu per apendre costums passades i estudiar llurs ossamentes.

Aquell art poc sincer escrit am sospirs retorics i llagrimes llogades al consonant; aquells parlaments inflats am paraules caient com a cascades oratories; aquells monolegs a crits, va desterrant-los l'art modern i desant-los a les golfes; mor el galan i el barba i el traidor; mor aquell convencionalisme de motllo, aquelles comedies cromos i els drames aquells d'intrigues i de problemes, aquells crits dels actors van apagant-se, i tot va caient empolçat en el fosso de l'escena.

I si tot allò va caient, se deu a uns homes com Maeterlinck, que lluiten sens tenir en compte els aplausos de les masses i llencen la miradà lluny per veure horitzons més amples. Maeterlinck és dels homes que treballen a l'ombra espe-

Santiago Rusiñol Obra completa

rant el die lluminós de la reforma; dels que batallen per dintre i senten bullir en el fons del pensament un art sincer, nutrit de belleses mig somniades, mig visfes, en les pobres miseries de la vida; dels que no duuen pressa a pujar an els nuvols de la gloria, tement les ubriagueses del déu exit i les caigudes per les empentes de l'enveja; no és dels que ploren, sinó dels que suspiren; no dels que pregonen les penes am veu alta, sinó dels qu'expliquen els sofriments a cau d'orella. Per ell, la desgracia, com la fortuna, els pocs béns que gaudim o les moltes penes de la terra, són com un simbol d'una herencia fatalista. «La colera, les supersticions de la mort i la gelosia, són sentiments simbolics, — diu Maeterlinck, — que no poden morir.» I perxò el seu art, com el de Shakespeare i com el dels grans poetes, viurà mentres hi hagi món i en tant vibrin els pensaments i els cors bateguin.

Maeterlinck és d'aquells reformadors, d'aquells sants reformadors que la vulgaritat té com a bojos, bojos que són els unics que donen una empenta a les idees per que s'obrin camí entre tanta gent que pastura per la terra; que lluiten am l'indiferencia dels uns i la mala voluntat dels altros; que s'obren pas a cops de geni contre l'espessa barrera d'impotents ajudant-se per no caure plegats en el fosso de l'oblit; que treballen com obrers del pensament sense fer cas dels temors de

Santiago Rusiñol Obra completa

la pobra gent empeltada de sensata; i que somnien, en fi, i senten, i, en tant esperen la mort, no's malgasten estupidament la vida.

Maeterlinck creu en els pressentiments, però hi creu d'una manera poetica. *L'Intrusa* no és més que la mort que va acostant-se vista venir per un cego. En va la ciencia diu que la malalta està salvada; en va els que hi veuen no veuen cap perill amb els ulls de la prudencia; però el cego, mirant per dintre, veu i sent lo que no senten els altros: el pas de la mort que s'apropa, venint quieta i misteriosa, deixant un rastre de desolació gelada. Aquêt pas tots l'hem sentit i tots l'haureu sentit a casa vostra. Per l'aire que tremola, per les fulles que cauen, pels goços qu'udolen al peu del llunyà portal estant serena la nit, per la claror trista qu'entra pels finestrons i es desfà en pampallugues en la fredor de les rajoles, per l'inquietut de dintre i els crits de fòra, tots un die haureu sentit l'Intrusa que s'acosta, aquella mort callada que ve a arrencar-vos un plor i un carinyo de la terra, aquella mort qu'alguns, com Maeterlinck, creuen consol de la vida i l'esperen somrient com una amiga deslliuradora de les penes.

La mort ningú l'ha vista, ningú sap quina és la seva cara. És com un somni que'ns figurem amb una dalla, un simbol descarnat vestit amb un gran manto. Aquêt simbol el respecta Maeterlinck com una imatge venerable, com un enigma

Santiago Rusiñol Obra completa

de majestuosa incognita. Hi hà un moment a *L'Intrusa* que'l pare diu: «— Si entra algú digueu que no hi som, en no sent que sigui la meva germana o el metge». «— No ho havieu de dir», diu l'avi, qu'espera venir la mort. — Qui sou vosaltros, — pensa, — per detenir el pas infalible? Quin dret teniu i quina força per aturar els designis fatals de lleis eternes de la vida? Per què havieu de dir que no entrés la qu'és sempre a casa seva? A l'Intrusa no se li tanquen les portes. Corre per l'aire, per l'eter, pel vuid de l'atmosfera i pel fons de les aigues, comptant instintivament les hores per presentar-se majestuosa.

Això creu Maeterlinck i ho exposa am forma artisticament senzilla. Del seu art podria dir-se'n l'art de la suprema modestia. Res de crits, res de lluir-se am pensaments inflats per dintre: sempre buscant l'emoció per l'ambient que rodeja les figures. Com diu en Casellas, «els aucells que canten, les brises que murmuren i les roses que's desfullen, els xiprers del bosc, les fosquetats del parc, els cignes de l'estany o les estrelles del cel, tot són elements de sensació que concorren an els efectes dramaticament fantastics, d'unes sensibilisacions de naturalesa somniada, que per sortilegis d'un art endevinador i malaltiç semblen participar dels dolors, dels deliris i de les angunies humanes.

»Arrencar de la vida humana, no els espectacles directes, no les frases vulgars, sinó les visions

Santiago Rusiñol Obra completa

llampejants, desbocades, paroxistes; traduir en bojes paradoxes les eternals evidencies; viure de lo anormal i lo inaudit; contar els espants de la rahó abocada al peu del precipici, l'aplanament de les catastrofes i les esgarrifances de lo imminent; les engunies cantar del dolor suprem, i descriure els calvaris de la terra; arribar a lo tragic freqüentant lo misteriós; endevinar lo ignot; predir els destins donant an els cataclismes de l'anima i an els daltabaixos dels móns l'expressió excitada del terror: tal és la forma estetica d'aquest art, esplendid i nebulós, prosaic i gran, mistic i sensualista, refinat i barbre, mig-eval i modernista al meteix temps»; d'aquest art qu'us presentem.

Atrevits som, però tenim una excusa: l'estimem.

L'estimem i estimem Sitges, i an els seus fills oferim aquesta flor virginal de cementiri.

Perdoneu-nos i que Maeterlinck ens perdoni. No som més qu'entusiastes an els qu'encare queda alguna fe i una bona voluntat.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Discurs llegit a Sitges

Santiago Rusiñol
Obra completa

Discurs llegit a Sitges

És la tercera vegada que'l *Cau Ferrat* se reuneix a prop del mar; la tercera vegada que, fugint del soroll de la ciutat, venim a somniar al peu d'aquesta platja hermosa, a sentir-nos breçar al compas de les onades, a pendre aigues de poesia, malalts qu'estem del mal de prosa qu'avui corre en nostra terra.

Venim aquí fugint de la ciutat, per trobar-nos tots junts i junts cantar lo que'ns surti del fons del sentiment, per treure'ns el fred que corre per les venes de tot-hom xoplugant-nos sota la bandera de l'art; per banyar-nos i embriagar-nos de

(1) Am motiu de la tercera festa modernista.

Santiago Rusiñol
Obra completa

sol, de sol i llum que'ns assequi per un moment la tristesa de la boira. Venim perquè necessitem espolçar-nos d'assobre tanta farça egoista, tanta sensatesa fingida, tanta farda de sentit comú, tanta serietat forçada o riure estupid com ha imposat el menestral enriquit per una banda i per altra la democracia, an aquesta terra nostra que, per por d'esser boja, se'ns va tornant ensopida.

Els ideals d'avui dic, les soles lluites que interessen ane les grans majories, són no més que qüestions materials, exigencies pel pobre cos; sofriments d'enveja dels uns i estretes d'avaricia dels altros, barallant-se tots plegats per contentar els crits del ventrell; empentes dels de baix i resistencies dels de dalt, i crits d'engunia i mossegades d'agonia per disfrutar, pobre gent!, lo que'n diuen el benestar de la vida. ¡Tot per la miserable carn i res pel noble esperit! ¡Tot per allargar la vida i res per hermosejar-la! ¡Tot pels horts productius d'una prosa alimenticia i estragada, i res pels jardins de l'anima, pels florits caminals de la poesia, pels ais del sentiment i les queixes del pobre cor, pels pobres ideals de coses nobles, acorralats i somorts com si sentissin vergonya de sortir a la cara de la llum!

D'aquell art, fet abans, com plogut de rosada d'una aurora; d'aquell art verge, nascut voltat de lliris i crescut, com un arc de colors que s'aixeca

Santiago Rusiñol Obra completa

voltat de nuvols que no han rastrejat la terra; d'aquell art somniat mirant enlaire i buscat en el pensament que veu visions d'un més enllà vaporós i difumit; d'aquell art teixit d'heures entre flors descolorides, fresc com el riure d'un infant i misteriós com el pensament d'un vell, no'n queden més qu'espurnes, debils avergonyiments, guspires mig apagades per l'halè fred d'un poble que se li diu positivista i que s'alaba d'esser-ho.

L'art per l'art agonitza, per fer lloc a l'art comerç, a l'art cromo, a l'art barato, a l'art llustrós, qu'és el qu'entén la democracia de l'art. Res de somniar, amics meus; res de veure visions, de sentir passar vaguetats allà en els nuvols que's formen a l'atmosfera del pensament, de cloure els ulls mirant per dintre un més enllà difumit, d'enamorar-se d'ombres desconegudes: sempre el natural per pauta, sempre esclaus i lligats d'aquèt natural ple de lletjeses i tristors, gornit de baixeses d'esperit i de miseries morals, habitat d'homes somorts, mirant el passat com un llibre sense fulls, no creient en el pervindre, peixent resignats les engrunes del present.

Fa tristesa, amics meus, sentir l'indiferencia, la malvada indiferencia, am que per tots costats se senten els crits que vibren de l'anima, els batements de tots els cors entusiastes que voldrien sentir l'existencia hermosejada, florida, visionada

Santiago Rusiñol
Obra completa

entre clarors enlluhernadores que servissin de morfiña, i l'interès am que s'escolten i es consenten els roncs d'egoisme, les fredors ciniques, la set de passions baixes, per complaure la carn de bestia que l'home arrossega per les fangoses roderes de la terra. Am posa estoica, vestits d'homes que pensen i somriuen dels que senten, han mort les religions de tots els cors, les velles i les noves, i voldrien matar la nostra, la santa i noble religió de l'art i la poesia; han tret les ilusions dels que sofreixen, donant-los sols per balsem i remei de llurs miseries la promesa de riqueses qu'ells estupidament disfruten; han tret supersticions que consolaven, a cops d'encens, en nom d'una ciencia que coneix mal per mal tots els mals, però que ni els cura ni els distreu; i de la vella aristocracia n'han fet l'aristocracia de l'or, una aristocracia estupida que volen sostenir per força, covards de la llur obra, tement que'ls demés aprenguin la cançó de l'egoisme qu'ells han entonat fins are.

Pobre poesia i pobre art, amb aquêts homes! I ¡pobre de tot lo que sigui fill d'una fe o d'un entusiasme! Bé sabeu vosaltros els que canteu pel sol goig de treure-us de l'anima llagrimes i rialles; els que sabeu què vol dir l'intima sensació de sentir-les passar tremoloses per la ploma; els que conteu am colors les embriagueses del sol i els velats misteris de l'ombra; els que veieu els mit-

Santiago Rusiñol Obra completa

jos tons dels dolors, els matisos més delicats de l'amor i sentiu el frec d'unes ales pessigollant per volar; bé sabeu què volen dir per als pobres materialistes aquestes ansies misterioses, com les desprecien, com se'n riuen, com les rebaixen, incapaços de compendre-les. Ells no són, no, ni poden ser, modernistes. Ells estan satisfets del món que veuen i no senten desitjos de cambiar ni de provar de millorar-lo; creuen en el present perquè hi viuen i en viuen, i el pervindre els espanta. No volen que les idees se renovin; no volen que'l passat, aquell passat de poetes i d'artistes, serveixi de xurriaca al present i de fe en lo que vindrà; no són com el gran Greco, el gran Leonard, el Giotto, Boticelli i altros sants que besaven la tomba dels llurs avis i miraven cap al lluny: són homes secs, porucs i mandres d'idees, curts de somnis; rellotges que ni atracen ni avancen, incapaços de sentir les tristeses de la posta ni la rohenta alegria de l'aurora que despunta i s'aixeca majestuosa.

Ella vindrà, aquesta aurora; ella vindrà algun die, malgrat els nuvols negres; i el goig de sentir-la que s'acosta, de pressentir que'ls artistes aquells i aquells poetes, desde llur tomba immortal i gloriosa, ne veuran d'altros com ells, ens fa viure esperançats, an els que creiem en una hermosa renaixença. Molts per ella treballen, molts hi somnien, molts coven en el fons del pensament

idees noves i veuen passar visions d'un art que vola; molts senten ja la febre de l'empenta; molts hi sofreixen ocults sentint el formigueig de quelcom indecís que'ls diu pressentiments a cau d'orella i els fa veure colors indefinits; molts hi sospiren i esperen el raig potent de claretat, d'inspiració, de llum ja feta, que'ls arrencarà del cap l'idea nova, la nova llum, l'obra parida del somniat modernisme.

Mentre esperem, amics meus, per al nostre *Cau*, per aquêt reconet intim, per aquêt niu arracerat i modest, no volem demanar més qu'una gracia: que sigui sempre, el nostro *Cau*, un «cau d'ilusions i d'esperances»; que sigui un refugi per abrigar an els que sentin fred al cor; un pedriç on reposar l'esperit qu'arriba malalt del camí enfangat de la terra; una hermita prop del mar, hospital dels ferits d'indiferencia, i posada de pelegrins de la Santa Poesia, que vinguin a veure espai, a respirar nuvols i mar i tempestats i serenes, a curar-se el mal del soroll, a omplir-se els pulmons de pau per tornar a volar am més halè vers els boscos i bardices de la vida i continuar la Santa Lluita.

Això voldriem; i voldriem al meteix temps que tots vosaltros els que porteu idees al cap i sentiu batre-us el cor, deixessiu de somniar baix, qu'alcessiu la veu fins are monologada o ofegada pel ronc de les multituts i diguessiu, cridant fort,

Santiago Rusiñol Obra completa

al nostro poble, que'l regne de l'egoisme hà de rodolar per terra; que no's viu solament alimentant el pobre cos; que la religió de l'art fa falta a pobres i a rics; que'l poble que no estima als seus poetes hà de viure sense cançons ni colors, cego d'anima i de vista; que'l que passa per la terra sense adorar la bellesa no és digne ni té dret a rebre la llum del sol, a sentir els petons de primavera, a gaudir dels insomnis de l'amor, a embrutar am bava de bestia innoble les hermosures esplendides de la gran Naturalesa.

Això voldriem, oh poetes!, i, per lograr-ho, aquí devant dels nostros ulls tenim dos grans exemples per seguir: les ones per un costat vuidant els més durs penyals, i per l'altro la constancia de l'home doblegant i dominant el ferro verge. Flexibles com l'aigua amorosa, podreu abatre els cors de roca; valents com els manyans de l'Edat Mitja, podreu doblegar les voluntats de la materia. Treballem a cops de petons i de martells; i en tant aquí tots junts, tots dels nostros, sense por d'orelles forasteres a l'art i a la poesia, podrem esbravar-nos cridant lo que no gosem dir moltes vegades rodejats del gran remat: que volem ser poetes i que despreciem i planyem an els que no sentin la poesia; qu'estimem més un Leonard de Vinci o un Dante, qu'una provincia o un poble; que preferim ser simbolistes, i desequilibrats, i fins bojos i decadents, que decaiguts i mansos;

Santiago Rusiñol Obra completa

que'l sentit comú ens ofega; que de prudencia a la nostra terra en sobra; que no hi fa res passar per Don Quixots allí ont hi hà tants Sancho-Panzas que pasturen, ni llegir llibres d'encantats allí on no se'n llegeixen de cap mena.

Santiago Rusiñol
Obra completa

Index

Santiago Rusiñol
Obra completa

INDEX

	Pagines
Records d'estudi	7
L'home de l'orgue	25
La gent de l'esquena dreta	37
Jardins de secà	49
Carta d'una estatua grega a la Venus de Milo	63
L'obligació i la devoció	71
El cavall de'n Peret	83
El santó de la montanya	95
El cementiri d'Hix	107
La fira de Bellcaire	119
Amors artificials	129
La suggestió del paisatge	139
En plena boira	149
L'hermità de la costa	155
Cançons del poble	167

Santiago Rusiñol Obra completa

	Pagines
Llagrimes de matinada	175
Un enterro	185
Un geni desconegut	193
Records	207
A l'Yxart	217
Els caminants de la terra	229
Discurs llegit a Sitges	237
Discurs llegit a Sitges	245

Santiago Rusiñol
Obra completa

ACABAT D'IMPRIMIR

EN LA TIPOGRAFIA «L'AVENÇ», DE MASSÓ I CASAS

EL 26 D'OCTUBRE DE 1895

Santiago Rusiñol
Obra completa

Barcelona

Tip. «L'Avenç» - Ronda de l'Universitat, 4

1896